

RAPPORT

2010:2

Jan-Paul Brekke, Monica Five Aarset,
Kristian Andenæs og Hilde Lidén

Innvandring og flukt til Norge
En kunnskapsgjennomgang 1990-2009

Jan-Paul Brekke, Monica Five Aarset,
Kristian Andenæs og Hilde Lidén

Innvandring og flukt til Norge

En kunnskapsgjennomgang 1990-2009

Institutt for samfunnsforskning/Universitetet i Oslo

Oslo 2010

© ISF 2010
Rapport 2010:2

Institutt for samfunnsforskning
Munthes gate 31
Postboks 3233 Elisenberg
0208 Oslo
www.samfunnsforskning.no

ISBN: 978-82-7763-316-9 (trykt utg.)
ISBN: 978-82-7763-317-6 (digital utg.)
ISSN: 0333-3671

Innhold

Forord	7
Sammendrag	9
1. Kontroll og opplevelse.....	13
Problemstillinger.....	15
Felt, politikk og forskning	15
Utvikling på innvandringsfeltet.....	15
Utvikling i innvandringspolitikken	17
Utvikling av innvandringsforskningen.....	18
Metode, kilder og avgrensning	22
Guide til leseren.....	23
2. Innvandringsstyring og helhetlig politikk.....	25
Øvrig litteratur.....	28
Migrasjonsprosess, flukt og menneskesmugling	28
Øvrig litteratur.....	29
Forskningsbehov	29
Innvandringskontroll	30
Øvrig litteratur.....	31
Kontrollpolitikk: Diskurs og offentlighet	32
Øvrig litteratur.....	33
3. Flukt: Mottak, forvaltning, opplevelse	35
Flyktningers rettsstilling	37
Øvrig litteratur.....	38
Kjønn og flyktningers rettsstilling.....	39
Øvrig litteratur.....	40
Kjønnsideidentitet og seksuell orientering	40
Barn og flukt – rettslige perspektiver	40
Øvrig litteratur.....	44
Forskningsbehov	45
Forvaltningsapparatet	45

Øvrig litteratur	46
Søknadsprosess- og saksbehandling	47
Øvrig litteratur	49
Mottak – organisering og opplevelse	50
Litteratur om organisering og etablering av mottak	50
Å bo i mottak	52
Øvrig litteratur	53
Vold i mottak	54
Øvrig litteratur	56
Asylsøkere og kriminalitet	56
Litteratur om asylsøkere og kriminalitet	56
Flyktninger og helse	57
Litteratur om flyktninger og helse	59
Litteratur om flyktningbarn og helse	60
Forskningsbehov	61
Enslige mindreårige asylsøkere	61
Øvrig litteratur	65
Nordisk og internasjonal litteratur om asylbarn	66
Aldersvurdering	67
Øvrig litteratur	67
Vergeordning	67
Enslige mindreårige i mottak	68
Øvrig litteratur	68
Enslige mindreårige og psykisk helse	69
Øvrig litteratur	70
Forskningsbehov	70
Midlertidig beskyttelse	71
Øvrig litteratur	72
Overføringsflyktninger	73
Øvrig litteratur	75
Forskningsbehov	75
4. Tilbakevending, retur og utvisning	77
Litteratur om tilbakevending og retur	78
Litteratur om retur av barn og barnefamilier	79
Litteratur om utvisning og bortvisning	79
5. Andre ankomster; familie, arbeid, kultur, utdanning og irregulære	81
Familieinnvandring	81
Familieetablering og ekteskapsmigrasjon	82
Øvrig litteratur	83
Transnasjonale ekteskap - norske menn og utenlandske kvinner	83
Øvrig litteratur	86
Transnasjonale ekteskap - arrangement og tvang	87
Øvrig litteratur	90

Proforma ekteskap.....	91
Øvrig litteratur.....	91
Familiegjenforening	91
Øvrig litteratur.....	92
Forskningsbehov	93
Utdanningsmigrasjon og kulturutveksling.....	93
Internasjonale studenter og innvandring	93
Øvrig litteratur.....	94
Kulturutveksling eller arbeidsmigrasjon: Au pair-ordningen.....	95
Øvrig litteratur.....	96
Irregulære.....	96
Øvrig litteratur.....	100
Kirkeasyl	100
Øvrig litteratur.....	101
Irregulærhet, prostitusjon og trafficking	102
Øvrig litteratur.....	104
Forskningsbehov	105
6. Felt, forskning og politikk: Udekkede områder.....	107
Trekkt ved innvandringsforskningen i Norge.....	107
Mangel på feltoverskridende og helhetlige studier.....	107
Et policydrevet felt	108
Få tunge satsinger.....	108
Mangel på tverrfaglighet og komparasjon.....	109
Fokus på Norge, ikke på avsenderland.....	109
Få juridiske studier	110
Politikk og forskning – mangler og muligheter	110
En samfunnstjenlig og styrt innvandring.....	111
Måltrettet utlendingskontroll og fri personbevegelse.....	111
Regulert familieinnvandring.....	112
Utdanning og au pairer	114
Rask retur av personer uten lovlig opphold.....	114
Human, solidarisk og rettsikker asyl- og flyktningpolitikk	115
Varige løsninger for flyktninger.....	115
Beskyttelse.....	116
Tilpasset og nøkternt mottakstilbud	117
Utlendingsforvaltningen	118
Avsluttende refleksjoner.....	119
7. Forskningsmiljøer i Norge.....	121
Chr. Michelsens Institutt	121
Forskningsstiftelsen Fafo	122
Institutt for samfunnsforskning	122
Nasjonal kompetanseenhet for minoritetshelse (NAKMI).....	122
Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR)	123
NOVA	123

NTNU, Senter for innvandringsforskning og flyktningstudier..	123
Universitetet i Bergen, IMER-Bergen	124
Universitetet i Bergen, Juridisk fakultet	124
Universitetet i Oslo, Juridiske Fakultet.....	124
PRIO, Institutt for fredsforskning.....	125
Litteratur	127
Sammendrag/Abstract.....	147

Forord

Denne rapporten er en gjennomgang av kunnskapen på migrasjonsfeltet i Norge. Dette har ikke vært skilt ut som et avgrenset forskningsfelt tidligere. Samtidig som vi søker å avgrense dette området, gjør vi et poeng av de nære båndene til andre overlappende felt som integrasjon og arbeidsmigrasjon. Vi viser videre at forholdet mellom felt, politikk og forskning er spesielt nært på innvandrings- og flyktningsområdet. Rapporten kan ses på som en øvelse i å holde de tre delene fra hverandre og se etter temaer der det eksisterer lite kunnskap.

Oslo, januar 2010

Jan-Paul Brekke, Monica Five Aarset, Kristian Andenæs og Hilde Lidén

---

Sammendrag

Denne studien er en gjennomgang av forsknings- og utredningsarbeid gjort på temaer knyttet til migrasjon, innvandring og flukt til Norge de siste tjue årene. I rapporten skiller vi *migrasjonsfeltet* ut som et eget forskningsområde og avgrenser mot studier om integrasjon eller flerkultur. Samtidig påpekes de nære og lite studerte båndene mellom for eksempel migrasjon (tvungen og frivillig) og integrasjon.

Rapporten tar utgangspunkt i forholdet mellom felt, forskning og politikk. Dette grepet gjør det mulig å beskrive tre utviklingsforløp som i varierende grad har vært tilpasset hverandre.

Kontroll og opplevelse er to nøkkelord som knyttes til de to hovedaktørene i migrasjonsfeltet: migrantene/flyktningene selv og nasjonale myndigheter. Men, det finnes også en rekke andre aktører som påvirker hvordan migrasjonen spiller seg ut, slik som andre land, EU-organer, frivillige organisasjoner og lokale myndigheter.

Studier som er tilknyttet til bevegelser over Norges grenser og regulering av migrasjonen er tatt med. I tillegg har irregulær innvandring og returrelaterte spørsmål fått en plass. Arbeidsmigrasjon holdes utenfor i denne omgang, men hører naturlig inn under migrasjonsområdet.

Innsamlingen av litteraturen tok utgangspunkt i norske og internasjonale databaser. Resultatene fra søkene ble forelagt nøkkelinformanter blant forskere og offentlig ansatte. På grunnlag av dette materialet foretok vi en tematisk gruppering. Temaene ble så organisert slik at overordnede studier fikk innlede, fulgt av en sekvensiell gjennomgang av kontroll og grensepassering, temaer knyttet til asylperioden og returproblematikk. Som et haleheng har studier knyttet til andre innvandringskategorier (familieinnvandring, irregulære, kulturutveksling (au pairer) og internasjonale studenter) fått plass. Rapporten gir også en kort beskrivelse av noen av forskningsmiljøene som har produsert kunnskap om innvandring og flukt i denne perioden.

Sammenligningen av utviklingen på bakken, i politikken og i forskningen brakte frem flere kjennetegn som kan ha nytte for senere aktivitet på feltet:

- *Norske myndigheter har stått sentralt* i å drive frem forskningen på migrasjonsfeltet i Norge. Fordelen har vært at relevant og oppdatert kunnskap har blitt produsert. Farene ved denne tette koplingen består i at forskningen dermed risikerer å ha et for snevert fokus, være kort-siktig og lite kumulativ. Noen av punktene nedenfor kan sees i lys av dette.
- Det har vært *få tunge satsinger* på feltet. En fem års nordisk kompara-tive studie av mottaket av bosniske flyktninger er unntaket her. Denne var initiert og drevet frem av Kommunal- og regionaldepartementet. Her ble likeverdige forskere fra jus, sosiologi, medievitenskap, antro-pologi og psykologi i tre land satt til å besvare samme problemstil-linger. Utbyttet ble stort.
- Gjennomgangen viser en *mangel på feltoverskridende og helhetlige studier*. Et eksempel her er fraværet av forskning på forholdet mellom migrasjon og integrasjon. Med helhetlige studier tenker vi på behovet for å se ulike typer innvandring til et land under ett. Migrasjonssty-ring er et nøkkelbegrep her.
- Det er også en merkbar *mangel på tverrfaglige og komparative studier*. Internasjonalt har det vært pekt på at innvandringsforskningen ofte er monofaglig og ikke sammenligner på tvers av case eller land. Reell tverrfaglighet innebærer at slikt samarbeid inngår i design, metodolo-gi og analyser. Komparasjon krever frembringelsen av sammenlign-bare data og at kunnskapskilder for eksempel i flere land, er reelle eie-re av prosjektene. Her ligger det flere utfordringer. I enkelte tilfeller har komparative studier som er finansiert fra utenlandske kilder blitt matchet med finansiering fra norske myndigheter. Denne balansen har bidratt til gode komparative rammer.
- Vår gjennomgang viser at *fokus i stor grad er på Norge*. Nasjonalsta-ten utgjør rammen i de fleste studiene. Migrasjonen forstås i liten grad ut fra forhold i avsender- eller transitland. Det samme gjelder transnasjonale perspektiv, dvs. der vedvarende bånd mellom hjemland og mottakerland studeres. Samtidig er vi opptatt av utfordringene knyttet til et tettere samarbeid med forskningsmiljøer i avsenderlan-dene når det gjelder for eksempel sprik i interesser, finansiering og sammenlignbare data.
- Det foreligger *færre juridiske studier* på migrasjonsfeltet i Norge enn man kanskje skulle forvente. Norsk regelverk og internasjonale kon-

vensjoner setter rammene for det nasjonale politiske handlingsrommet. Rammeverket i EU har gjennomgått en kraftig harmonisering som fortsatt pågår. Til tross for gjentatte påpekninger fra norske myndigheter om viktigheten av juridiske studier, kan de etablerte ekspertene på feltet fortsatt telles på én hånd. Her kan det være rom for mer forpliktende satsing både fra academia og myndigheter.

- *Utviklingen i våre naboland og i EU for øvrig må følges nøye* fra myndigheter og forskere i tiden fremover. Kunnskapen om betydningen for Norge av de omfattende endringene i rammene for innvandring og flukt i Europa er begrenset. Dette gjelder også for arbeid der Norge er direkte involvert, som i grensesamarbeidet Frontex. Irregulær innvandring har vært lite studert i Norge.
- *Familieinnvandring* er et område der forholdet mellom migrasjon og integrasjon med hell kan studeres. Her etterlyses det både studier som ser på hvordan innreise, familiegjennomføring, familieetablering og ekteskap mellom norskfødte med innvandrede foreldre og personer i foreldrenes opprinnelsesland får betydning for familiers integrasjon, men også prosjekter som ser på politiske tiltak på integrasjonsfeltet som har migrasjonspolitiske målsettinger. Stikkord her er underholds krav, tiltak mot tvangsekteskap og proforma ekteskap.
- Norsk praksis når det gjelder *tvangsreturer av personer uten opphold er ikke studert.*
- Den tidvis sterke *variasjonen i asylankomster er lite forstått* til tross for store konsekvenser for forvaltning og politisk ledelse på feltet. Det er viktig at interessen for asylfeltet vedvarer også i perioder med lave ankomsttall og mindre offentlig oppmerksomhet.
- Splittelsen av innvandring, integrasjon og arbeidsspørsmål på tre departement fra 2009 kan gjøre veien frem til overgripende og migrasjonsstudier lenger. De tre områdene er tett koplet sammen i virkeligheten, i forskningen i politikken.

Kontroll og opplevelse

Det er gått drøyt 40 år siden det som har blitt kalt den nye innvandringen startet i Norge (Brochmann 2003). Ankomsten av innvandrere, asylsøkere og flyktinger har forandret landet og byr stadig på utfordringer både for de som kommer og for norske myndigheter. Underveis har forskere ønsket å forstå situasjonen til de som kommer, men har også kommet med innspill til myndighetene og bidratt til utviklingen av politikken på feltet.

I denne studien ser vi nærmere på kunnskapen som er produsert om temaer knyttet til migrasjon, slik som innvandringsstyring og opplevelse av denne. Ved å bruke begrepet *migrasjonsfeltet* om denne typen studier, tydeliggjøres det nye grepet vi har valgt å gjøre i inndelingen av den norske innvandringsforskningen. Dermed skiller vi migrasjonsforskningen fra nærliggende problemstillinger knyttet til integrasjon og flerkultur. Disse har i en periode fått større forskningsmessig oppmerksomhet. En alternativ betegnelse på feltet kunne være flykting- og innvandringsstudier. Vi har valgt i stedet å snakke om migrasjon, der tvungen migrasjon vil være en undergruppe av studier. På det juridiske feltet er betegnelsen *utlendingsfeltet* etablert og brukes også i her.

I denne rapporten er vi opptatt av studier som handler om det som skjer før, under og rett etter ankomst til Norge, eller når personer skal returnere og igjen krysse landets grenser. Temaer som faller inn under feltet er for eksempel forvaltningen av adgangen til Norge og den vanskelige returen for personer uten opphold. Men, det vil også være studier fjernere fra den aktuelle politiske agendaen, som utviklingen av transnasjonale bånd eller videremigrasjon fra Norge.

Vi vil trekke en grense mot integrasjonsfeltet, dvs. det som skjer etter ankomst, men også argumentere for behovet for helhetlige studier på innvandringsfeltet, der koplingen mellom migrasjonsstyring og integrasjon fremstår som fruktbar.

Begrepet migrasjonsstyring (migration management/migration governance) har stått sentralt i den internasjonale debatten de siste årene. I 2005 tok FNs globale kommisjon på migrasjonsområdet til orde for at alle involverte skulle se mulighetene i den internasjonale bevegelsen av mennesker på tvers

av landegrenser (Global Commission 2005). Med en mer bevisst og offensiv styring av migrasjonen skulle avsenderland, migrantene selv og mottakerlandene kunne styrkes. I nasjonalstatene har begrepet spilt en rolle som ramme for en helhetlig tenkning på innvandringsfeltet. Man ønsker å se all innvandring under ett. Dette har vært fulgt av spørsmålet om hvilken innvandring som gavner det enkelte landet og hvilken som er mindre gunstig.

Målsettingen med rapporten er å kartlegge kunnskapen som har blitt produsert i Norge de siste 20 årene. Den vil være en jakt på udekkede områder.

Oppdragsgiver for prosjektet er Arbeids- og inkluderingsdepartementet. Der ønsket man å få et grunnlag for å kunne legge planer for videre kunnskapsutvikling på feltet. I Norge er arbeidet med innvandring og integrering splittet opp organisatorisk de siste 5 årene. På departementsnivå ble områdene delt mellom ulike avdelinger i 2005. Integrerings- og mangfoldsdirektoratet ble opprettet i 2006 og skilt ut fra Utlendingsdirektoratet. Dessuten ble arbeidsinnvandring flyttet fra Innvandringsavdelingen til Arbeidsmarkedsavdelingen i 2006. Høsten 2009 ble denne oppdelingen forsterket da Integrerings- og mangfoldsavdelingen flyttet fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet til Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet mens Innvandringsavdelingen ble overført til Justisdepartementet. Det er denne avdelingen som har ønsket en oversikt over kunnskapen på feltet.

Vår disposisjon og organisering av stoffet bærer preg av dette på to punkter. Det ene er at arbeidsinnvandringen og styringen av denne ikke er en del av denne rapporten. Dette til tross for at arbeid har vært den klart største årsaken til at utlendinger har fått opphold i Norge de siste årene. I 2009 ble over 100 000 arbeidstillatelser innvilget til denne gruppen. I rapporten vil vi likevel diskutere grensen mellom øvrig innvandringsstyring og innsatsen for å få arbeidskraft til landet, men forskningen som har foregått på dette delfeltet blir ikke gjennomgått. Det andre innslaget er at mindre sentrale innvandringskategorier har fått plass, som for eksempel kunnskap om aupairordningen og studentutveksling.

Disse kategoriene ligger i utkanten av feltet. Vi har valgt å gi gjennomgangen av arbeidene som er gjort en kronologisk struktur. Først presenteres overordnede studier og de som omhandler situasjonen før ankomst til landet. Deretter arbeidet med flyktninger og asylsøkere her i landet; mottak; opplevelse; helse spørsmål; organisering av mottak; enslig mindreårige asylsøkere; midlertidig beskyttelse og situasjonen for overføringsflyktninger. Deretter ser vi på studier av veien ut av landet i form av tilbakevending, bortvisning og retur i kapittel 4. Så følger de nevnte innvandringskategoriene, familieinnvandring, au pairer og studenter, før vi til sist ser på kunnskap om personer som befinner seg i landet uten opphold, de såkalt irregulære.

Men først skal to problemstillinger presiseres. Deretter følger en kort introduksjon til diskusjonen internasjonalt om utviklingen av forskningen på

migrasjonsfeltet før vi kommer med noen avgrensninger og en guide til leseren.

Problemstillinger

Skuler man til internasjonale gjennomganger av forskningen på kontrollfeltet, er det enighet om at politiske hensyn har vært styrende for utviklingen. Produksjonen av kunnskap har vært policy-drevet (Boswell 2005, Castles 2003, Penninx et. al 2008).

Norge og norsk forskning er intet unntak her. Kunnskapen på feltet har for en stor grad kommet som et resultat av myndighetenes ønske om utredning og vurdering av konkrete tiltak eller politikkområder. Derfor er det symptomatisk at også denne kunnskapsoversikten utarbeides med sikte på politikktutvikling. For å balansere dette vil vi vurdere to relasjoner knyttet til de fenomenene som er involvert. Disse vil vi ta opp til diskusjon etter at kunnskapen på feltet er presentert:

For det første vil vi spørre: Hvordan står forskningen i forhold til utviklingen av innvandringen og dens regulering? Hvilke huller finnes og hvordan kan de dekkes?

For det andre: Hvordan står kunnskapen som er produsert i forhold til politikkenes behov? Hva mangler og hvordan kan situasjonen bedres?

Ved å fokusere på de tre størrelsene; utvikling på bakken, forskning og politiske målsettinger, vil vi sikre at denne studien har verdi ikke bare for norske myndigheter, men også for forskersamfunnet og allmennheten.

Felt, politikk og forskning

Denne studien spenner over de siste tyve årene. Det har vært store endringer i denne perioden både i innvandringen, i den politiske praksisen og i forskningen.

Utvikling på innvandringsfeltet

Ser vi på utviklingen i innvandringen først, så kan man si at den har endret seg i retning av større kompleksitet. Både i Norge og Europa ble arbeidsinnvandringen på 1960- og 1970 tallet fulgt av familieinnvandring. 1970 tallet var en brytingstid også for norsk flyktningpolitikk. Hovedlinjen var å ta imot et relativt begrenset antall europeiske flyktninger med utvandringsproblemer. I perioden 1972-1977 avvek Norge fra denne linjen ved at myndighetene valgte å prioritere særlig utsatte flyktninggrupper fra Uganda, Chile og viet-

namesiske båtflyktninger (St. melding nr. 84 (1978-79)). På 1980-tallet kom flyktninger fra land som Vietnam, Sri Lanka og Chile. Senere fulgte asylsøkere fra Chile, Iran og etter hvert en hel rekke land med urolige forhold. 1990-tallet ble preget av krigene på Balkan og masseflukt fra blant annet Bosnia-Hercegovina og Kosovo (Brekke 2001, 2002). Senere kom asylsøkere fra konfliktene i Somalia, Afghanistan og Irak til Europa og Norge. Mange ble gjenforent med sine familier. Arbeidsinnvandringen skjøt så igjen fart rundt årtusenskiftet. Strengere innvandringsreguleringer førte til at irregulære innvandrere dukket opp som kategori.

De siste ti årene har alle disse typene innvandrere og forfulgte kommet til Norge på samme tid. Det har gjort innvandringen mindre oversiktlig og myndighetenes arbeid bredere.

Resultatet er at man i Norge i 2009 har en betydelig andel av befolkningen som har innvandrings- og fluktbakgrunn. Aldri har landet hatt så høy nettoinnvandring som i 2008 (43000 ssb.no).

Hvis man hever blikket, fremstår det som selvsagt at innvandring og flukt ikke er et temporært fenomen. Dette tar ikke snart slutt (Boswell 2005). Den internasjonale migrasjonen er et trekk ved vår tid. Enkelte har hevdet at den har sin bakgrunn i globale skjevheter der ytterpunktene kan betegnes som «trygg og rik» og «utrygg og fattig» (Castles 2003). Raskere kommunikasjon, transport og allerede etablerte semiglobale nettverk opprettholder og forsterker bevegelsen av mennesker på tvers av grenser. Denne akselerasjonen har samtidig ført til at stater skiller mellom ønsket og mindre ønsket migrasjon.

Et annet trekk ved feltet er at myndigheter og forskere har fått øynene opp for at migrasjon ikke nødvendigvis er en *engangshandling*. Personer inngår i *transnasjonale* sammenhenger, der personer og familier kan ha flere parallelle tilværelser, og bevegelser mellom disse. *Sirkulær migrasjon* er et annet begrep som viser til muligheten for temporære migrasjonshandlinger. Til tross for erfaringene med gjestearbeidere på 1970 tallet som ble værende i Tyskland og andre steder, er dette nå igjen høyt oppe på den europeiske dagsorden (Council of the European Union 16.10.2009).

Innstrammingen i asylpolitikken har gått i flere bølger i Europa og Norge. Her til lands ble høye ankomsttall i 2002 fulgt av en serie restriktive tiltak (Brekke 2004). Dette gjentok seg i 2008 (Brekke 2009). Restriksjonene for arbeidsinnvandringen på 1970-tallet gjorde at det var få legale veier inn i Europa. Enkelte internasjonale forskere har pekt på at mottakerlandenes myndigheter har bidratt til en spiral der restriktive tiltak i første omgang har ført til en migrasjonsindustri der smuglere og andre bistår irregulær innvandring (Penninx et al 2008). I neste omgang antas dette å ha ført til nye tiltak. I Norge har irregulære innvandrere kommet på dagsorden de siste årene, men har foreløpig bare unntaksvis blitt gjenstand for forskning (Brunovskis og Bjerkan 2008, Brekke og Søholt 2005).

Etter angrepene på New York i september 2001 kom sikkerhet inn som et nytt element i innvandringsstyringen i Europa. I Norge har ikke dette aspektet vært like uttalt og har i liten grad vært gjenstand for forskning. I feltet har likevel politi og sikkerhetstjeneste arbeidet med denne siden ved det store spekteret av ankomster til Norge de siste årene.

Utvikling i innvandringspolitikken

Ser vi på innvandringspolitikken de siste 20 årene i Europa, vil 1997 være et sentralt årstall. Det refererer til EUs Tampere program og arbeidet med å harmonisere asyl- og migrasjonspolitikken i medlemsstatene. Denne prosessen har siden akselerert. Overstatlige regelverk og retningslinjer får nå stadig større betydning hos Norges unionsnaboer. Her kombineres et press ovenfra med utvikling og spredning av god praksis nedenfra (Council of the European Union 16.10.2009).

I Norge har innvandringspolitikken og apparatet som utfører innvandringsstyringen blitt utsatt for tøffe prøvelser de siste 20 årene. Tidlig på 1990-tallet kom 13000 bosnier til landet. De kom samtidig som det var stor åpenhet for nytenkning på flyktingområdet (Brekke 2001a). Som vi vil beskrive senere ledet det til midlertidig beskyttelse og en revisjon i tidligere oppfatninger rundt tilbakevending og retur. Disse siste begrepene ble stående som diskusjonspunkter ut tiåret og ble aktualisert i og med satsingen på «frivillig retur» fra 2002 og utover. Norske myndigheters tiltakende fokus på tilbakevending og retur kan sees som tegn på en økende instrumentalitet og styringsvilje på innvandringsfeltet (Brekke 2009).

Denne utviklingen har sin parallell i en øket vektlegging av nasjonale interesser i tråd med normene om migrasjonsstyring nevnt tidligere. Det var nær tverrpolitisk enighet om å stimulere til arbeidsinnvandring ved overgangen til 2000-tallet. Ønsket om å dekke Norges behov for arbeidskraft bidro også til at man åpnet for at internasjonale studenter kunne bli værende og jobbe i landet etter endte studier i 2001 (Brekke 2006). På asylfeltet har argumenter som involverer hensynet til Norge fått større legitimitet de siste femten årene. Tidligere var det etablert at det var flyktingers og asylsøkeres rettigheter som skulle være styrende for ankomsttallene og styringen av disse. Under argumentasjonen for de siste åtte års innstramminger har hensynet til nasjonen, belastningen på mottakssystem, sammen med den manglende byrdefordelingen i Europa blitt trukket inn. Det har med andre ord vært en dreining fra rettighetsfokus til et nasjonalstatsfokus.

I Norge er det asylpolitikken som får størst oppmerksomhet i offentligheten, spesielt i tider med høye ankomsttall. Det samme er tilfelle ellers i Europa, der gjentatte runder med restriktive tiltak har ledet FNs migrasjonskommissjons utreder til å konkludere med at verktøykassen nå snart var tom på dette feltet. «Siden tidlig på 1980-tallet har europeiske stater brukt opp mer eller

mindre hele beholdningen av restriktive tiltak, nest inntil en avskaffelse av FNs flyktningkonvensjonen» (Boswell 2005:8).

Utvikling av innvandringsforskningen

Parallelt med at innvandringen til Europa og Norge har økt kraftig de siste 20 årene, har også forskningen blitt mer omfattende og forskerne flere. Begreper vi oss til Norge og feltet som dekkes i denne gjennomgangen, er antallet forskere og forskningsmiljøer likevel fortsatt begrenset. Men fokuset i politikken og offentligheten på innvandrings- og asylfeltet har økt, som vi har sett. Norske myndigheters behov for kunnskap på feltet har drevet frem en økende aktivitet de siste årene.

I 2008 skrev Berit Berg og Marko Valenta et notat for Norges Forskningsråd om forskningen på flyktningfeltet i Norge (Berg og Valenta 2008). De konkluderte med at kunnskapsoppbyggingen hadde vært policy-drevet. Mange av studiene de nevner i sin artikkel har utført for norske innvandringsmyndigheter. Forfatterne mente at studier av offentlige tiltak hadde gått på bekostning av forskning på det flyktningsspesifikke.

Påpekningen av den tette koplingen mellom politikk og forskning på innvandringsfeltet er ikke spesielt for Norge. Det er heller ikke bevisstheten rundt ulempene som en slikt tett kontakt kan medføre.

I følge forskeren Stephen Castles vil en policydrevet forskning risikere å få lavere kvalitet, men vil også kunne føre til en svak politikk (Castles 2003:23). Grunnen, er i følge Castles, at man da lett forledes til å stille de gale spørsmålene. Dette gir sammen med en ofte kortsiktig empirisk innhenting svar med kort varighet og svakt fundament. Den videre nytten av kunnskapen blir dermed begrenset. Begreps- og teoriutvikling blir ikke prioritert av myndigheter som er forventet å ha nytte av resultatene på kort sikt. En annen tendens som Castles så på migrasjonsfeltet for noen år tilbake, var at oppdragsforskningen ofte ga et snevert nasjonalt fokus (2003:22). Myndighetenes interesse strakk seg til grensen, derfor stoppet også forskningen der, selv om fenomenet som ble studert og forståelsen av den krevde komparative og transnasjonale metoder.

Castles er ikke alene om å peke på behovet for komparative studier. Samtidig må man være klar over at slik forskning krever ressurser. Fra norsk side kunne vi minne om erfaringen fra den største forskningssatsingen på innvandringsfeltet de siste 20 årene, den nordisk komparative studien av bosniske flyktninger. Her ble initiativet tatt av norske myndigheter. Utredningsleder var Eva Haagensen i Innvandringsavdelingen i Kommunal- og regionaldepartementet som gjennom fem år sørget for tett samarbeid på tvers av de nordiske landegrensene. En lang rekke publikasjoner ble kom ut av at jurister, sosiologer, medievitere, psykologer og antropologer studerte samme fenomen i Sve- rige, Danmark, Norge, Finland og på Island. Vi kommer tilbake til den sentra-

le plasseringen denne kunnskapen fra denne studien har i perioden. Her er imidlertid poenget at denne satsingen krevet store ressurser og en kraftig innsats fra de koordinerende leddet. Utbyttet var stort. Når det ropes etter flere komparative studier kan viktige erfaringer fra denne bosnierstudien trekkes frem. Denne typen prosjekter krever blant annet en jevnfordelt motivasjon hos alle partnere samt en økonomi som strekker seg ut til alle deltakere.

Også internasjonalt etterlyser man mer komparasjon på innvandringsfeltet (Boswell 2005). Blant de stadig tilbakevendende utfordringene er imidlertid problemer med å finne sammenlignbar statistikk og å forstå denne riktig innenfor de nasjonale kontekstene. Ofte vil også oppsettet av studier bidra til det som kommer ut av dem. For eksempel: Studerer man deltakelse i idrett for to grupper med bakgrunn fra ulike land i Oslo, vil forklaringen på forskjellene lett knyttes til kjennetegn ved gruppene. Studerer man deltakelsen til to grupper med samme bakgrunn i Stockholm og Oslo, vil forklaringen på forskjellene lett knyttes til omgivelsene i form av lokale og nasjonale integreringsvilkår. Penninx (Penninx et. al 2008) peker på at denne typen rammenaivitet ofte forstyrrer den komparative forskningen på innvandringsfeltet.

Et annet ønske som har vært rettet mot norsk og europeisk forskning på feltet er større tverrfaglighet. I Norge har dette blant annet kommet til uttrykk i utlysninger fra myndigheter der man ønsker at juridisk og samfunnsvitenskaplig kompetanse skal virke sammen. Her har internasjonale eksperter pekt på viktigheten av at tverrfaglighet er med fra starten av i prosjektene. Fullt utbytte får man først når design, problemstillinger, innhenting av empiri og analyse preges av fellesfaglige ambisjoner (Penninx et al 2008:10, Bommers and Morawska 2005).

Ytterligere et kritikkpunkt som har vært nevnt mot den internasjonale forskningen på innvandringsfeltet er at den sjelden involverer flere nivåer. Med det menes at studier enten er lokale eller nasjonale, eller i sjeldne tilfeller supranasjonale. Det typiske er at de har nasjonalstaten som «container» (Faist 2000) for fenomenene og at det er mottakerlandet med dets bekymringer som studeres (Penninx et. al 2008). Denne kritikken passer også mot den norske forskningen. Med unntak av et fåtall studier satt i lokale kontekster, enkelte med transnasjonalt fokus og en håndfull på europeisk nivå, er det Norge som er caset.

Avsenderlandene bringes også i liten grad inn. Det finnes riktignok noen få eksempler på samarbeid med forskningsmiljøer i avsenderlandene, men dette er ikke noe som har vært synlig i den norske innvandringsforskningen. Det er denne studiens oppfatning at slike bånd bør opprettes og vedlikeholdes. Det er imidlertid ingen enkel sak å bringe avsenderlandene inn selv om det er vilje til og ønske om det. Slikt samarbeid kan også tydeliggjøre de dyptgripende utfordringene som komparative studier støter på i dette feltet.

I følge våre informanter har datasituasjonen lenge vært et hinder for kvantitativ komparasjon både innenfor og utenfor Europa. Det foreligger enkelte

datakilder som dekker mange land, slik som OECDs migrasjonsstrømmedata, eller EUROSTAT. Avsenderlandene (store deler av Afrika, Asia og Sør-Amerika) har (nesten) ikke slike data. Det er varierende vilje fra myndighetene i avsenderland til å bruke midler på forskning og statistikk. Der det er vilje, er det ikke alltid kompetanse. Derfor stort behov for kapasitetsbygging. Komparative data og sammenligninger mellom land er et langt lerret å bleke. Men det er arbeid på gang i en del regioner (blant annet i Sør-Amerika). I forskningsrapporter fra FN (UNHCR) og International Organisation for Migration (IOM) finnes kunnskap om situasjonen på migrasjonsfeltet som med hell kan benyttes av akademikere og forvaltning i Norge.

Innenfor rammen av Global Forum on Migration and Development, som har hatt 3 møter, har et deltema vært kunnskap som en forutsetning for politikkutvikling. Som eksempel på nyttig kunnskap fra denne kilden kan vi vise til rapporten «Migrants Count», som også henvender seg til avsenderlandene (migrationdata.org).

Koplingen mellom utvikling og migrasjon har med ujevne mellomrom stått høyt på den internasjonale politiske agendaen. Sist dette skjedde var i etterkant av at FNs Global Commission on Migration leverte sin rapport i 2006. På denne tiden hadde man også en satsing på temaet i Utenriksdepartementet i Norge (AID/DU 2006). Her ble imidlertid temaet etter noen år ført inn som en del av det ordinære arbeidet. Forskningsmessig ligger det store utfordringer i å forstå hvordan utvikling kan utløse og hindre migrasjon i avsenderlandene. Eller omvendt, hvordan migrasjon fra et område kan føre ressurser tilbake dit og dermed bidra til utvikling. I Norge er slike temaer lite utforsket. Arbeidene utført på Fredsforskningsinstituttet PRIO på pengeoverføringer til hjemland er et unntak som ligger nær disse problemstillingene (Carling et al. 2007).

Andre tilgrensende problemstillinger som ikke er studert fra et migrasjonsperspektiv er kan knyttes til begreper som «brain drain» og «sirkulær migrasjon». Det siste er for tiden det kanskje heteste tema i europeisk migrasjonsdebatt. Her er tanken at mottakerland skal utforme regimer som gjør det mulig og sannsynlig at temporære migranter beriker så vel mottakerland som avsenderland.

Institusjonelt har vi ingen rene migrasjonsforskningsmiljøer i Norge. Som vi skal se finnes det mange aktive forskere og grupper som er aktive ved etablerte institutter og læresteder, men foreløpig altså ingen rene migrasjonsinstitutter.

Et annet trekk ved det norske kunnskapsfeltet er at det nå er mange mennesker som til daglig arbeider på migrasjonsfeltet i Norge (pr i dag flere enn 1000 i UDI), uten at det finnes en organisert utdanning for disse. Dette har blitt et praksisfelt med behov for kontinuitet og overførbar kunnskap. I dag er formidlingen meget begrenset på norske læresteder. På universitetene undervises det i kortere kurs som der mang presenterer et utvalg bakgrunnsartikler.

Disse har hovedsakelig integrasjon og flerkulturelle problemstillinger som tema, og i liten grad innvandring, kontroll og opplevelse. I Spania er det nå opprettet en skole for personer som skal arbeide i offentlig og frivillig virksomhet knyttet til migrasjon og integrasjon (Madrids Høyskole for integrasjon og internasjonal bistand). Dette har også vært vurdert av svenske myndigheter og kunne ha en plass i mindre skala i Norge.

Som akademisk disiplin og som forskningsobjekt er utlendingsretten et juridisk stebarn. Det har aldri vært universitetsstillinger ved de juridiske fakultetene som har vært øremerket for utlendingsrett, helt eller delvis. Periodisk har universitetsansatte brukt deler av sin arbeidstid på utlendingsrett. Det er skrevet én doktoravhandling (Einarsen 2000), men vedkommende gikk etter kort tid over i dommervirksomhet. Det har vært gjennomført noen få utlendingsrettslige forskningsprosjekter og prosjekter i utlendingrettens grenseland (retts sosiologi, kriminologi m.v.). Forskningsrådet finansierer for tiden (2009) et doktorgradsprosjekt, men temaet er av internasjonal flyktningrettslig karakter med begrenset relevans for norsk utlendingsrett. Mange juridiske studenter har interessert seg for utlendingsrett, og det er skrevet mange utlendingsrettslige masteravhandlinger om avgrensede utlendingsrettslige temaer. Enkelte av avhandlingene har både gått inn i sentrale problemstillinger og oppnådd en viss oppmerksomhet, men de fleste havner i «skuffen». På grunn av den manglende interessen blant seniorforskere, er studentforskningen i beskjeden grad utnyttet i mer overordnede studier.

Da den moderne innvandringen begynte rundt 1970, besto norsk utlendingsforvaltning av én jurist og én kontordame (Statens Utlendingskontor). Nå er det mange hundre jurister som arbeider på ulike nivåer og sektorer av utlendingsforvaltningen (UDI, UNE, politi, sentralt og lokalt), i departementer og annen forvaltning som arbeider med utlendingsspørsmål, som advokater osv. Men denne utviklingen er ikke fulgt opp med utdanningstilbud eller forskningsbasert kunnskap for disse juristene.

Før vi vender oss mot metoden og det innsamlede materiale ønsker vi å antyde en grense for det tette samvirket for politikk og forskning på innvandringsfeltet. I følge europeiske forskere som har vurdert denne relasjonen bør forskere «bidra til å produsere kunnskap som støtter forbedrer og utvikler policy på sikt, men motstå ønskene fra oppdragsgivere om å møte umiddelbare politiske krav og behov» (Penninx et. al 2008).

Metode, kilder og avgrensning

Denne studien er basert på to inntak: litteratursøk og kontakt med forskere og offentlige ansatte med ansvar for forskningsstyring. De første ble gjort i sentrale nasjonale og internasjonale baser, det vil si SAMBOK, NORART, SSCI og CSA. Vi har også hatt et samarbeid med biblioteket i Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi). Søkeordenen som ble brukt var blant andre Norge/Norway, asylsøker/asylum seeker, flyktning/refugee og innvanderer/immigrant.

Her ønsket vi å få med alle publikasjoner fra perioden 1990-2009 der norske forhold inngikk som en del av temaet. Forfatterne behøver ikke å være norske. Norske forskere som har skrevet om rent utenlandske forhold er utelatt i denne oversikten. Det er med andre ord en gjennomgang av innvandringsforskningen der Norge inngår som man finner i denne rapporten. Det kan legges til at det er få eksempler på norske forskere på innvandringsfeltet som ikke har hjemlandet som et element i sitt arbeid. Enkelte slike arbeider har likevel fått plass.

Korte artikler i mindre tidsskrifter, kronikker og avisinnlegg og intervjuer er silt ut. Det samme er de fleste håndbøker, retningslinjer, høringsuttalelser og stortingsmeldinger.

Vi har tatt med enkelte utenlandske publikasjoner, primært fra våre naboland, i tilfeller der vi mener at disse kan direkte kan belyse det norske temaområdet. Et eksempel er temaet mindreårige medfølgende barn av asylsøkere, der erfaringene fra de apatiske barna i Sverige vil være en viktig kontrast til situasjonen i Norge.

I tillegg til søkene i bok- og artikkelbasene har vi gått igjennom referanse-listene i mange av bidragene på feltet. Vi har også søkt på nettet på smalere områder og når vi har kommet på sporet av forfattere eller miljøer som kan ha bidratt. Vi har i tillegg hatt samtaler med forskningskontakter i relevante departementer og etater om aktuell litteratur. Den samlede litteraturlisten er også sendt til forskere med ansvar for temaområdet i de forskningsmiljøene som blir beskrevet bak i rapporten. Til sammen mener vi å ha med en vesentlig og representativ del av det som er produsert av forskning på feltet de siste tjue årene.

Å samle litteratur var ikke den mest kompliserte biten av dette feltarbeidet. Utfordringen besto i å sette grensene for hvilken del av forskningen som hørte med innenfor og hva som falt utenfor rammene. For hvor går grensene for feltet? Det er produsert en rekke studier som for eksempel omhandler bosetting av flyktinger og asylsøkere og de hensynene som tas i den forbindelse. Disse arbeidene er i all hovedsak ikke tatt med her.

Et annet område hvor grenseoppgangen har vært utfordrende er helsefeltet. Dette omtales i litteraturen og i praksisfeltet som «migrasjonshelse» eller «flyktinghelse». En stor del av litteraturen om under disse rubrikkene hand-

ler om psykisk helse i eksiltilværelsen, det vil si etter opphold er innvilget. Samtidig er jo helsen noe et menneske bærer med seg gjennom livet. Flukt- eller migrasjonsopplevelsen vil i mange tilfeller prege den senere helsen. Vi må like fullt gjøre en avgrensning i denne rapporten og har valgt å utelate den delen av dette fagområdet som ikke eksplisitt viser til perioden før opphold er innvilget.

Når det gjelder litteraturen om enslige mindreårige asylsøkere kan grenseoppgangen også være uklar. Store deler av litteraturen er basert på intervjuer med enslige mindreårige asylsøkere som er gjennomført etter mottaksfasen. Da flere av disse studiene likevel handler om de enslige mindreåriges erfaringer og situasjon i mottaksfasen er de aktuelle for denne oversikten.

Tvangsekteskapsproblematikken ligger midt i krysningsfeltet mellom innvandringsfeltet og integrasjonsfeltet. Tvangsekteskap relateres gjerne til manglende integrering og til verdikonflikter mellom generasjonene i Norge. Samtidig har tvangsekteskapsaker ofte en transnasjonal dimensjon og kan være knyttet til transnasjonale ekteskap. Videre er innvandringslovgivningen og utlendingsmyndighetene sentrale i arbeidet mot tvangsekteskap. Den forskningslitteraturen om tvangsekteskap som er tatt med i denne kunnskapsoversikten berører, om enn i større eller mindre grad, problemstillinger knyttet til innvandringsfeltet.

Politisk diskurs er også et tema hvor grensene for hva som hører innenfor og hva som faller utenfor fokuset i denne oversikten ikke er gitt. Vi har valgt å ta med studier som analyser den politiske diskursen på innvandringsfeltet, men når det gjelder studier av mediediskurser og holdninger til innvandring og innvandringspolitikk er dette utelatt.

Guide til leseren

I det neste kapittelet ser vi på et knippe studier som har helhetlige ambisjoner. Her settes innvandringsstyring under lupen. Gjennomgangen av de ulike undertemaene i litteraturen er tredelt; Et innledende avsnitt følges av en kort omtale av et par utvalgte bidrag på feltet. Til sist under hvert punkt listes så andre relevante publikasjoner.

Kapittel 3 har flukt og asyl som tema. Her presenteres studier om mottaksapparatet, opplevelsen av ventetiden for asylsøkere, flyktningers rettsstilling og forsøkene med midlertidig beskyttelse. Etter en ventetid følger oppholdstilatelsetelse for noen mens andre forventes å returnere til hjemlandet. I kapittel 4 diskuteres kunnskapen om tilbakevending, retur, «frivillig retur» og utvisning. Dette følges av studier om andre ankomstkategorier. Arbeidsinnvandring holdes som nevnt utenfor denne gjennomgangen, men familieinnvandring, au

pairer, utdanningsmigrasjon og irregulære innvandrere blir diskutert i kapittel 5.

Kapittel 6 er delt i to. Først lister vi opp funn i form av fellestrekk ved innvandrings- og flyktningforskningen i Norge. Dette tilsvarer den første av de to problemstillingene som ble reist tidligere: Forholdet mellom feltet og forskningen. I den andre delen av kapitlet går vi igjennom de målsettingene for innvandrings- og flyktingpolitikken og holder disse opp mot forskningen som finnes. Dermed svarer vi på den andre problemstillingen og klarlegger forholdet mellom politikkenes behov og kunnskapen som finnes. Under hvert politikkpunkt gis det en liste med forslag til videre forskning som vil bidra til å dekke kunnskapshullene. Til sist i rapporten finner vi en oversikt over forskningsmiljøer som har bidratt sterkest på innvandrings- og asylfeltet de siste 20 årene.

Innvandringsstyring og helhetlig politikk

I dag snakker mange om hendelsene i New York 11. september som skjellsettende på migrasjonsfeltet. Intern sikkerhet kom opp som tema og religion fikk en fremtredende rolle i diskusjonen om integrasjon av innvandrere i vestlige land. Ser man tilbake over den 20-årsperioden som denne studien dekker, er det en tidligere hendelse som hadde om mulig større innvirkning på migrasjonsfeltet, Berlinmurens fall i 1989. Oppløsningen av de skarpe motsetningene mellom øst og vest fikk ringvirkninger for konflikter i alle verdens hjørner. Det å være flyktning var ikke lenger ensbetydende med å ha flyktet fra et ideologisk system til et annet. Optimismen spredte seg blant alle som var involvert i internasjonalt flyktningarbeid. Man tenkte at det nå ville være mulig å finne løsninger på flyktningproduserende konflikter som tidligere hadde syntes fastlåste. Kriger kunne unngås, megles til opphør, og partene forsones i ettertid. Mennesker som var drevet på flukt skulle kunne vende tilbake.

Den internasjonale løsningsoptimismen fant også veien til Norge. I stedet for en reaktiv tradisjonell flyktning- og asylpolitikk skulle man nå være proaktiv. Flyktningerådet ledet sammen med Kommunal- og arbeidsdepartementet an i arbeidet med å utmeisle en helhetlig politikk på feltet. Blikket skulle vendes utenfor landets grenser og Norge skulle spille en aktiv rolle i forebygging, fredsmegling og forsoning i flyktningproduserende konflikter. I Norge skulle de som trengte beskyttelse få det i en viss periode. Ble det mulig å vende hjem, så skulle de gjøre det.

Denne nytenkningen fikk tungt gjennomslag i en femårsperiode på 1990-tallet. Den ga seg utslag i at bosniske flyktninger fikk midlertidig beskyttelse og at tilbakevending og retur for første gang ble diskutert høylytt. Tanken om at Utenriksdepartementet, nødhjelpsorganisasjoner og bistandskrefter skulle samarbeide med de ansvarlige for den nasjonale flyktning- og asylpolitikken, viste seg imidlertid som for ambisiøst. Det midlertidige instrumentet kom likevel til fornyet anvendelse noen år senere da 6000 flyktninger ble hentet ut fra konflikten i Kosovo (Brekke 2002).

Siden 1990-tallet har forvaltningen av den tvungne migrasjonen til Norge gått tilbake til å være reaktiv. I perioder med lave ankomsttall har myndighe-

tene sittet rolig og endret lite. Når tallene så har steget har man kastet seg rundt og lett etter reformer.

For asylsøkere og flyktninger som har søkt seg til Europa har de siste 20 årene medført stadig større hindringer. Harmoniseringen av politikken i EU-landene, Dublin-avtalen (Vevstad 2006), forsterkning av Schengens yttergrenser og fingeravtrykkregisteret Eurodac, er eksempler på tiltak som har gjort det vanskeligere å komme inn i Europa.

Norge har en ambivalent tilknytning til Unionens arbeid med å skape felles regelverk og praksis på innvandringsfeltet. Selv om vi ikke er medlemmer av EU, har vi bundet oss formelt til å samarbeide gjennom Schengen og Dublin avtalen. I tillegg står vi uformelt under press til å føre en sammenlignbar politikk som medlemsstatene. Det arbeides for tiden med en stortingsmelding på forholdet mellom Norge og EU på migrasjonsfeltet. I tillegg er det gjort et mindre antall studier med dette som tema (Vevstad 2007, Brekke og Vevstad 2007).

Det er ingen studier som er gjort i Norge som spenner over hele tidsrommet som dekkes i denne kunnskapsoversikten. Innvandringshistorien skrevet av Brochmann kommer nærmest. Hun stoppet datainnsamlingen i år 2000. Flere overordnede publikasjoner finnes likevel. Og den store satsingen på en helhetlig flyktningpolitikk på begynnelsen av 1990-tallet er meget godt dokumentert. I denne omgang refererer vi kun til de to offentlige utredningene som la grunnlaget for den videre tenkningen og praksisen på feltet. Gjennomføringen av ordningen med midlertidig beskyttelse for bosnierne ble gjenstand for nær oppfølging og en rekke publikasjoner, som vi skal se i de følgende kapitlene.

Brochmann, Grete (2003). *Norsk innvandringshistorie, vol. 3 1975-2000*. Oslo: Pax Forlag

For noen år tilbake ble norsk innvandringshistorie utgitt i tre bind (Kjelstadli mfl. 2003). Det tredje av disse var forfattet av sosiologen Grete Brochmann og tok for seg «den nyere innvandringen», dvs. at den hadde arbeidsinnvandringen på slutten av 1960-tallet som startpunkt. Brochmann fulgte utviklingen frem til år 2000. Dermed fikk hun dekket både de tidlige asylankomstene på 1980-tallet og masseflukten fra Bosnia og Kosovo et tiår senere (Brochmann 2003). Selv om historieverket vier mye plass til integreringen av flyktninger og innvandrere, samt til forholdet mellom minoritet og majoritet i Norge, gir det også en beskrivelse av utviklingen av kontrollpolitikken.

Fuglerud, Øivind (2001). *Migrasjonsforståelse - flytteprosesser, rasisme og globalisering*. Oslo: Universitetsforlaget

Boken gir en oversikt over migrasjon som forskningstema, og griper fatt i utvalgte problemstillinger og debatter på feltet. Bokens første del behandler eldre migrasjonsforskning, ulike teorier om hvorfor folk migrerer og diskute-

rer rasisme som historisk fenomen. Mest aktuelt for denne kunnskapsoversikten er imidlertid bokens del II, del II og del IV. Del I behandler skandinavisk migrasjons- og etnisitetsforskning. Fuglerud diskuteres norsk innvandringspolitikk i et historisk perspektiv og trekker frem aktuelle problemstillinger relatert til innvandring, etnisitet og multikulturalisme. Del III omhandler flyktningproblematikk. Her knyttes flyktningfenomenet historisk til dannelsen av nasjonalstatene. Del IV behandler forholdet mellom migrasjon og globalisering. Fuglerud legger vekt på at dagens migrasjon må forstås mot en bakgrunn av globale økonomiske endringer, samtidig som han peker på hvordan nye økonomiske mønstre gir opphav til nye forståelser av hvordan samfunn etableres og vedlikeholdes.

Kommunaldepartementet (1991). *En helhetlig flyktningpolitikk. Rapport fra en arbeidsgruppe. November.*

I denne rapporten trekkes linjene opp for en aktiv flyktningpolitikk. Dette innebærer at alle faser i en fluktproduserende konflikt ses i sammenheng. Utvikling og bistand kunne virke konfliktforebyggende. Når konflikt likevel oppsto skulle fredsmegling og mottak av flyktninger søke en fredlig løsning. Flyktningene kunne oppholde seg i nærområder eller tas i mot i land lengre borte. Når konflikten så var over skulle forsoning og gjenoppbygging gå parallelt med tilbakevending og retur av de som var tvunget ut over landets grenser.

Justisdepartementet og Kommunal- og arbeidsdepartementet (1993). *Beskyttelse i fokus. Prinsipper, konsekvenser og løsningsforslag når oppholdets varighet knyttes til beskyttelsesbehovet. Rapport fra en arbeidsgruppe. April.*

I forlengelsen av rapporten om helhetlig flyktningpolitikk ble en ny tverrdepartemental gruppe nedsatt for å se på konsekvensene av å gi flyktninger midlertidig opphold. Blant temaene som ble diskutert var hvor lang varighet slike tillatelser skulle ha før de måtte gjøres permanente. Gruppen tok også en runde på hvordan norske myndigheter skulle forholde seg til flyktningene under tiden med midlertidig opphold. Skulle de bosettes og inngå i ordinære integreringsløp eller holdes utenfor i påvente av at tilbakevending skulle bli mulig? Forslaget fra rapporten var et både – og. Oppholdet skulle sikte mot integrasjon og tilbakevending samtidig. Det senere mye omdiskuterte «tosporete» løpet var unnfanget.

Øvrig litteratur

- Berg, Berit og Marko Valenta (2008). *Flukt, eksil og flyktingers sosiale integrasjon*. Forskningsrådet. I Mer-programmet.
- Brochmann, Grete (2006). *Hva er innvandring?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Suhrke, Astri og Svein Gjerdåker (eds.) (1993). *Dagens folkevandringer. Berører de oss?* Bergen/ Oslo: CMI/ Cappelen.
- Flyktingerådet (1993). *Rapport om en helhetlig flyktningspolitikk*. Høringsuttalelse.
- Urstad, Birgit (1995). *Det norske Flyktingeråd og relasjonene til ulike omgivelser: en studie av Det norske Flyktingeråds utforming og iverksetting av en helhetlig flyktningspolitikk*. Hovedoppgave i statsvitenskap. Oslo: Universitetet i Oslo.

Migrasjonsprosess, flukt og menneskesmugling

Det er noen få studier som tar utgangspunkt i Norge og/eller som har fokus på migrasjonsbevegelser og migrasjonsprosesser som berører Norge eksplisitt. I disse studiene belyses temaer som erfaringer fra flukten, om reiseruter, om grunner til å velge ett asyl land fremfor et annet, og om grenseoppgangen mellom hjelpere, menneskesmuglere og trafficking. Et gjennomgående tema er hvordan innstramming i asyl- og innvandringspolitikken i Europa fører til at migranter og asylsøkere må ta seg til Norge/Europa på illegalt vis og ofte må benytte seg av menneskesmuglere.

Når det gjelder i hvilken grad gjenstand for valg og hva slags informasjon asylsøkere har om ulike land hvordan migrasjonsprosessen og valg av destinasjonsland henger sammen er dette et område hvor det er gjort svært lite forskning. En nylig gjennomført studie av Brekke og Aarset (2009) er et unntak.

Brekke, Jan-Paul and Monica Five Aarset. *Why Norway? Explaining asylum destinations*. ISF-rapport 2009. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Rapporten tar utgangspunkt i spørsmålet om hvorfor asylsøkere ender opp i ett land og ikke et annet. På bakgrunn av intervjuer med asylsøkere og nøkkelinformanter blant offentlig ansatte beskriver rapporten ankomstmønstrene til Norge og andre land i Europa. Forfatterne har utviklet en handlingsmodell der tid spiller en sentral rolle. Forhold i hjemlandet, transitt og ankomstland settes i sammenheng med tilgangen til ressurser, informasjon, nettverk og hindringer på veien. Et hovedpoeng er at det vil være stor variasjon når det gjelder asylsøkeres målrettethet i valg av asylland. Målet kan også skifte flere ganger underveis på reisen. Ved å sammenligne asylreisen for personer fra Eritrea, Irak og Tsjetsjenia kommer variasjonen i handlingene frem. Materialet viser at hendelser underveis og i transitt kan være avgjørende for hvor en person ender opp med å presentere sin asylsøknad.

Nome, Frida (2005). *Langs smuglerruta: En reise blant flyktninger, lykkejegere og menneskesmuglere*. Oslo: Cappelen.

Boken gir innblikk i livene til mennesker som forlater sine hjemland på grunn av forfølgelse og krig, eller fordi de søker bedre livsvilkår. Nome har fulgt smuglerruter fra Damaskus i Syria, via kurdiske byer i Iran og Irak, frem til Istanbul og Edrine i Tyrkia. Hun skriver om møter med mennesker som skal legge ut på reisen, mennesker som er i transitt og mennesker som er blitt arrestert underveis og som skal tvangsreturneres til hjemlandet. Hun skriver også om situasjonen for menneskesmuglerne.

Boken viser hvordan flyktninger må ta seg til Europa på illegalt vis for å kunne benytte sin rett til å søke asyl. I følge Nome kommer fire av fem asylsøkere smuglerveien til Norge fordi det ikke finnes reelle alternative reisemåter for dem. Sjansene for å få oppholdstillatelse og visum er svært små, og det finnes ikke noen reell mulighet for å søke asyl gjennom vestlige ambassader. Forfatteren påpeker at det i dag stort sett er menneskesmuglere som sikrer adgangen til asylinstituttet. Boken viser også hvordan flere av migrantene har andre behov enn beskyttelse, men ettersom mulighetene til å få innreisevisum på grunnlag av søknad om arbeidstillatelse er små, velger mange å reise ut for å levere en søknad om asyl i Europa.

Øvrig litteratur

Carling, Jørgen (2005). *Fra Nigeria til Europa: Innvandring, menneskesmugling og menneskehandel*. Oslo: PRIO.

Suhrke, Astri og Svein Gjerdåker (eds.) (1993). *Dagens folkevandringer. Berører de oss?* Bergen/ Oslo: CMI/ Cappelen.

Forskningsbehov

- Transnasjonale perspektiver
- Nettverks rolle for asylbevegelser
- Oppkomsten og dynamikken i tvungen kjedemigrasjon
- Hvordan fremstår Norge som destinasjon for ulike landegrupper?
- Hvilken rolle spiller informasjon for asylankomster? Hvordan varierer dette etter landgrupper?
- Venner, assistenter, hjelpere, agenter eller kommersielle smuglere?

Innvandringskontroll

Ankomstregulering på asylfeltet kan forstås som et møte mellom staters rett til å kontrollere egne grenser og individers rett til beskyttelse (Lavenex 1999). Her brynes asylsøkernes rett til å få prøvet sitt behov for beskyttelse mot nasjonalstatlige hensyn. Til tross for at den enkelte søker skal bedømmes ut fra internasjonale konvensjoner, vil overordnede hensyn til ankomsttall kunne telle inn på hvilke nasjonale standarder som settes. Vi har sett en dreining denne retningen i Norge de siste årene (Brekke og Aarset 2009).

Men innvandring kan også vurderes som gunstig for nasjonalstater. I Norge var arbeidsinnvandringen og tiltakene for å lette denne eksempler på slik offensiv politikk. Her vil det være sammenfall i interesser mellom migrant og mottakerstat. Det samme vil gjelde for au pairer og internasjonale studenter. Irregulære ankomster vil normalt ikke anses som velkomne. I land med en annen reguleringsgrad enn i Norge, vil slik innvandring likevel kunne anses som nyttig, om enn ikke som ønskelig. De siste femten årene har Spania for eksempel hatt et ambivalent forhold til den typen innvandring.

En annen forståelsesramme for mottakerlandenes kontrollpolitikk kan hentes fra statsvitenskapen. I følge Christina Boswell kommer vestlige demokratiske lands iboende paradoks til syne her (2005). Disse er konstruert slik at de har to motstridende oppgaver. På den ene siden er de fundert på idealer om åpenhet, likhet og solidaritet. Samtidig er disse landene organisert for å beskytte sine borgeres interesser. Her har det vært hevdet at en for stor grad av åpenhet for innvandring vil kunne true borgernes fellesgoder (Boswell 2005).

I Norge ble det såkalte Brochmann-utvalget satt ned i 2009 for å se blant annet på denne problemstillingen. I perioden frem til 2011 skal man her søke kunnskap om betydningen av innvandring for ulike sider ved velferdsstaten.

På dette området finnes det en del internasjonal forskning. Også norske forskere har vært aktive her. Nedenfor har vi laget en oversikt over arbeider som er gjort om kontrollpolitikk. I tillegg har vi satt opp en egen liste over litteratur som omhandler den offentlige debatten om innvandringskontroll og håndteringen i media.

Her foreligger det også en del juridisk forskning. Bente Puntervold Bø (2002), som er en bearbejdet versjon av hennes doktoravhandling fra 2000, er en rettssosiologisk og rettsteoretisk behandling av norsk visumpolitikk. Den viser blant annet hvordan norsk visumpraksis først og fremst har vært styrt av generelle forestillinger om land, landområder og persongrupper, og ikke av den enkelte søkers situasjon og behov. Puntervold Bø (2004) er en kortere framstilling av samme tema i norsk språkdrakt. Vigdis Vevstad (2006) beskriver utviklingen av et felles europeisk asylsystem og sammenvevningen av jus og politikk.

Øvrig litteratur

- Bailliet, Cecilia (2003). «The Tampa case and its impact on burden sharing at sea», i *Human Rights Quarterly*, 25 (3):741-774.
- Brekke, Jan-Paul (1998a). «Model Meets Reality - The Mechanistic Premis in Norwegian Refugee Policy» i *Migration*. Special Nordic Issue, Autumn 98.
- Brekke, Jan-Paul (2004). *The Struggle for Control. The impact of national control policies on the arrival of asylum seekers to Scandinavia 1999-2004*. ISF Report 2004:13. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Brekke, Jan-Paul and Monica Five Aarset (2009). *Why Norway? Explaining asylum migration*. ISF-rapport 2009:012. Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Brochmann, Grete (1991). *Europeisk integrasjon og innvandring fra «tredje land»*. Relevans for Norge. ISF Rapport (1991:011) Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Brochmann, Grete (1996). *European Integration and Immigration from third countries*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Brochmann, Grete (1997a). *Greenser for kontroll. Norge og det europeiske innvandringsregimet*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Brochmann, Grete (1997b). «Bosnian Refugees in the Scandinavian Countries: A comparative perspective on Immigration Control in the 1990s. » i *New Community*, vol.23 no.4 pp 495-510.
- Brochmann, Grete (1999). «Controlling immigration in Europe» i Grete Brochmann, Tomas Hammar red., *Mechanisms of immigration control: a comparative analysis of European regulation policies*. Oxford: Berg.
- Brochmann, Grete and Thomas Hammer (1999). *Mechanisms of Immigration Control: A Comparative Analysis of European Regulation Policies*. Oxford: Berg.
- Brochmann, Grete and Sandra Lavenex (2002). «Neither In nor Out: The Impact of EU Asylum and Immigration Policies on Norway and Switzerland» i Ucarer, Emek M. and Sansra Levenx (eds.) *Migration and the Externalities of European Integration*, Lexington Books.
- Bø, Bente Puntervold (1987). *Innvandring eller utestengning? – om arbeidsinnvandring til Norge og norsk innvandringspolitikk*. Oslo: Tano.
- Bø, Bente Puntervold (2002). *Immigration Control, Law And Morality, vica policies towards visitors and asylum seekers*. Oslo: Unipub Forlag.
- Bø, Bente Puntervold (2004). *Søkelys På Den Norske Innvandringspolitikken, etiske og rettslige dilemmaer*. Oslo: Høyskoleforlaget.
- Carling, Jørgen (2007) «Migration Control and Migrant Fatalities at the Spanish-African Borders» i *International Migration Review* 41(2): 316–343.
- Christensen, Tom, Per Lægred og Arne Ramslien (2006). *Styring og autonomi. Organisasjonsformer i utlendingsforvaltningen*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Christensen, Tom og Per Lægred (2009). «Organising immigration policy: the unstable balance between political control and agency autonomy» i *Policy and Politics*, 37(2): 161-177.
- Christensen, Tom, Per Lægred og Arne Ramslien (2006). *Styring og autonomi. Organisasjonsformer i utlendingsforvaltningen*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Heiberg, Turid (red) (1998). *Innvandringspolitikk og utlendingslov – samtidens klagelov*. Fagbokforlaget.
- Long Litt Woon (2007). *Visitor's visas in connection with family visits. Norwegian visa practice compared to a selection of Schengen countries*. Long og Olsen.
- Neumayer, E (2005). «Asylum recognition rates i Western Europe – Their determinants, variation and lack of convergence» i *Journal of Conflict Resolution*, 49 (1): 43-66.
- Papademetriou, Demetrios G. og Kevin O'Neil (2007). *Ideer for en bedre styring av innvandring til Norge*. Migration Policy Institute/Utlendingsdirektoratet.

- Riise, Elin og Gislaug Øygarden (1994). *Asylsøkere og beskyttelsesbehov – forholdet mellom reelle krenkelser og formelle vedtak*. Juss-Buss stensilserie nr.61, Oslo. Universitetet i Oslo.
- Riise, Elin og Gislaug Øygarden (1996). «Blod og byråkrati: En undersøkelse av forvaltningens praksis i asylsaker» i *Retfærd* 73.
- Suhrke, Astri and Michael Barutciski (2002). «Lessons from the Kosovo refugee crisis: Innovations in protection and burden-sharing» i Barutciski Michael *Global changes in asylum regimes*. Houndmills: Palgrave Macmillan pp. 79-104.
- Skaar, Elin, Terje Einarsen and Vigdis Vevstad (2006). *The New Asylum Dilemma: Refugee, War Criminal or Terrorist?* Bergen: Chr. Michelsen Institute.
- Vevstad, Vigdis (2006). *Utvikling av et felles europeisk asylsystem. Jus og Politikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Vinden, Bjørn (2009). «Mot en ny mer samordnet EU-politikk om innvandring: 'Festning Europa' eller vekt på menneskerett og likebehandling?» i *Velferd - Magasinet for arbeid, velferd og helse*, 98(2):32-33.

Kontrollpolitikk: Diskurs og offentlighet

Ordet politikk har flere betydninger på norsk. I forrige avsnitt ble ordet benyttet som iverksatt politikk, tilsvarende det engelske «policy». Det er viktig å skille dette fra politikk som partipolitikk, som i det engelske «politics». Her har vi samlet et knippe forskningsbidrag som omhandler den offentlige og partipolitiske debatten sett utenfra. Den offentlige samtalen om innvandrings- og flyktningpolitikk blir her analysert som en diskurs med et eget sett med kjøreregler, og som et mediert mangfold av meninger.

Diskursanalysene er dominert av Anniken Hagelund som har sett på den polariserte debatten på innvandringsfeltet i Norge fra 1980-tallet og fremover, samt på anti-innvandringspartier i andre land.

Mediedebatten rundt flyktning- og innvandringspraksis ble analysert i to runder på 1990-tallet i forbindelse med den nordiske komparative studien av bosniske flyktninger. Vi har ikke funnet nyere studier som tar for seg medienes presentasjons- og representasjonsrolle på innvandrere og flyktningfeltet. Gitt den høye temperaturen og den sentrale posisjonen disse spørsmålene har på den offentlige agendaen og i media, kan man spørre seg om det ikke burde ligge en rekke interessante problemstillinger for mediefagene i dagen.

Øvrig litteratur

- Akkerman, Tjitske and Anniken Hagelund (2007). «'Women and children first!' Anti-immigration parties and gender in Norway and the Netherlands» i *Patterns of Prejudice*. Vol 41 (2): 197-214.
- Goodnow, Katherine, (1998). *Refugee policies, media presentations*. Rapport 4: Institutt for Medievitenskap, Universitetet i Bergen.
- Hagelund, Anniken (1999a). «Den vanskelige makten: NORADs diskurs om mottakeransvar» i *Internasjonal Politikk* 57 (2):251-270.
- Hagelund, Anniken (1999b). *Kampen om anstendigheten. Innvandringspolitikk i kommunevalgkampen 1999*. ISF-rapport 1999:13. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Hagelund, Anniken (2003a). *The Importance of Being Decent. Political Discourse on Immigration in Norway 1970-2002*. Oslo: Unipax.
- Hagelund, Anniken (2003b). «A Matter of Decency? The Progress Party in Norwegian Immigration Politics» i *Journal of Ethnic and Migration Studies*. Vol. 29 (1): 47-66.
- Hagelund, Anniken (2003c). «The importance of being good. Power and morality in Norwegian immigration politics» i Grete Brochmann (ed.) *The Multicultural Challenge*. Comparative Social Research vol 22. Oxford: Elsevier Press.
- Hagelund, Anniken (2004). «Anstendighetens utside. 'Rasisme' i norsk innvandringspolitisk diskurs» i *Tidsskrift for samfunnsforskning*. Vol 45 (1): 3-30.
- Lindstad M. og Ø. Fjeldstad (1999). *Pressen og de fremmede*. IJ-forlaget.
- Tveiten Oddgeir (1998). *Ny dagsorden i støpeformen: Medienedslag i norsk flyktningspolitikk*, rapport UiB/media.

Flukt: Mottak, forvaltning, opplevelse

Ser man tilbake på de siste 20 årene, er det asyl- og flyktningpolitikken som har fått mest oppmerksomhet på kontrollfeltet. Det er her, og ikke i forbindelse med arbeids-, familie- eller annen innvandring oppslagene i media har vært hyppigst og praksisjusteringene flest.

I dette kapitlet presenterer vi kunnskapen som er publisert om flyktninger og asylsøkeres ankomst, mottaksdrift og opplevelser, saksbehandling, om deres rettsstilling og om utsatte grupper som kvinner og barn. I tillegg ser vi på publikasjoner som omhandler midlertidig beskyttelse og såkalte overføringsflyktninger.

Sett fra myndighetenes ståsted handler mottak av asylsøkere og flyktninger om å lage et system som ikke tiltrekker søkere uten beskyttelsesbehov. «Nøktern, men forsvarlig standard» er normen. Systemet skal ikke være en magnet i seg selv.

På mottaksfeltet har det vært en kraftig utvikling siden den første bølgen med asylankomster på slutten av 1980-tallet. Ad-hoc løsningene fra den gang, med mottaksbåten «Fritjof Nansen» i Oslo havn som tydeligste uttrykk (Lorentzen 1991), ga erfaringer som på sikt førte til bedre forhold for beboere og ansatte.

To eksempler på endringer har vært opprettelsen av spesialiserte mottak (forsterkede avdelinger, spesialmottak for enslige mindreårige) og bortfall av botilbud for søkere med avslag (Brekke og Søholt 2005, UDI 2008).

I forskningen omtales tre hovedgrupper med personer som kommer til Norge med krav om beskyttelse. Dette er overføringsflyktninger, asylsøkere og flyktninger med midlertidig kollektiv beskyttelse.

Overføringsflyktninger, eller kvoteflyktninger er personer som kommer til Norge etter først å ha blitt registrert av FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR). UNHCR anmoder Norge og andre medlemsland om å ta i mot personer som ofte er spesielt utsatte i flyktingleire, eller av annen grunn har behov for gjenbosetting. I Norge har regjeringen fastsatt en årlig kvote som har ligget mellom 1000 og 1500 siden årtusenskiftet. Delegasjoner fra Norge bistår i utvelgelsen av individer i leirene. Disse personene gis et kort informa-

sjonsprogram før ankomst og bosettes så i en kommune når de kommer til Norge. Deres saker anses som allerede klarert av UNCHR.

Asylsøkere er personer som selv melder seg for norsk politi med ønske om å få prøvet sin sak med hensyn på opphold. Disse personene har rett til en plass i mottak frem til saken er endelig avgjort. I mottakene får de norsk- og samfunnsundervisning. Ved positivt utfall av saken kan personene tilkjennes konvensjonsstatus, de kan få opphold av andre beskyttelsesgrunner eller de kan få opphold på humanitært grunnlag. Ved avslag kan de klage. UDI vil da ha muligheten til å revurdere sitt vedtak før klagen eventuelt oversendes Utlendingsnemda. Med et endelig avslag er asylsøkere forventet av norske myndigheter å forlate landet. Dette kan de gjøre ved å returnere frivillig, evt. med støtte fra norske myndigheter og assistanse fra International Organisation for Migration (IOM), eller de risikerer tvangsutsendelse. Antallet asylsøkere har variert kraftig i den perioden vi ser på her. Fra 13000 i 1993, til 2000 og færre på midten av 1990-tallet. I 2002 kom en ny topp med 17 500 ankomster, fulgt av lave tall og enda en ny topp i 2009, da det igjen kom drøyt 17 000. En gruppe av asylsøkere som har fått spesiell oppmerksomhet i så vel forskningen som i politikken er enslige mindreårige asylsøkere. Disse omtales særskilt i dette kapitlet.

Den tredje kategorien ankomster de siste 20 årene har vært flyktninger med midlertidig beskyttelse. Både de som flyktet fra krigene i og rundt Bosnia fra 1992-96 og fra konflikten i Kosovo i 1999, fikk denne beskyttelsesformen. Tillatelsene ble i begge tilfeller gitt kollektivt. Det betød at de sakene som var sendt inn ble stilt i bero, mens alle i gruppen fikk opphold inntil videre. I bosniernes tilfelle trakk konflikten ut og etter fire år fikk alle bli i landet på permanent basis. I Kosovo fant krigen en raskere løsning og mange av de drøyt 6000 Kosovo-flyktninger dro hjem allerede i de første ukene og månedene. Andre søkte asyl på individuelt grunnlag (Brekke 2002). Det er også gjort et annet forsøk på å gi midlertidig opphold til en gruppe personer. I 1998 og 1999 kom det drøyt 2000 asylsøkere fra Irak. De fikk såkalt «midlertidig beskyttelse uten rett til familiegjening», eller MUF som var den merkelappgruppen etter hvert ble kjent under. Ti år senere var det fortsatt enkelte fra denne gruppen som ennå ikke hadde fått en avklaring av sine saker.

Flyktningers rettsstilling

Utlendingsrett er en samlebetegnelse for rett som regulerer livet til individer og grupper i svært ulike situasjoner og med svært ulike problemer. Det skiller ofte mellom vestlige og ikke-vestlige innvandrere, og for mange er utlendingsrett synonymt med regler som regulerer forholdene for de ikke-vestlige innvandrerne. Slik er det selvsagt ikke i praksis, og utlendingsrett er som innvandrere en sekkebetegnelse som dekker over et stort og heterogent område. Dette er utgangspunktet for at det ofte fokuseres på spesielle grupper av innvandrere. I det følgende fokuseres det på noen grupper som har vært vist spesiell interesse i forskning og den offentlige debatt.

- *Flyktninger* – flyktningrett blir opplevd som en egen disiplin, og dels som en del av utlendingsretten, men også som en egen, og den internasjonale flyktningrett blir gjerne holdt utenfor utlendingsretten.
- *Kvinner* – fokus på kvinners livssituasjon, f. eks. skilte kvinners rett til å bli i Norge.
- *Barn* – fokus på barns livssituasjon, f. eks. enslige asylsøkere. Det har blant annet vært en del fokusering på forholdet mellom utlendingsretten og barns rettsbeskyttelse som følge av barneretten.

Tilsvarende kan det fokuseres på utlendinger i forhold til spesifikke rettsområder. Et relevant eksempel er familierett, der det blant annet har vært fokus på tvangsekteskap og forholdet mellom norsk lovgivning og lovgivning i andre land. Et annet eksempel er sosialrett, for eksempel utlendingers rettigheter etter trygdelovgivningen og deres rett til helsehjelp.

Det er også mer generelle problemstillinger, som forholdet menneskerettigheter/norsk utlendingsrett, utlendingsrettens harmonisering i forhold til andre rettsområder (er det barnerettslige eller utlendingsrettslige regler som skal ha forrang ved konflikt?), rett og kultur, rett og kommunikasjon osv.

Det som er gjennomført av ren juridisk forskning er svært spinkelt, og det må i én forstand kunne karakteriseres som noe tilfeldig hva som er kommet i gang og gjennomført som prosjekter. Interessen for utlendingsrett kan fram til nå knapt sies å kunne knyttes til noen spesielle miljøer ved norske universiteter, men snarere til enkeltpersoner. Hvilke personer og arbeidsplasser dette dreier seg om blir beskrevet i kapittel 7. Det er et problem at praksisfeltet (utlendingsforvaltning, advokater, politi og påtalemyndighet, domstoler m.v.) har hatt lite forskning å bygge sin virksomhet på.

Et sentralt bidrag er Terje Einarsens doktoravhandling fra 2000, som er en omfattende gjennomgang av flyktningers krav på rettsvern. Cecilia Bailliet har skrevet mange arbeider, både med internasjonalt perspektiv og basert på internasjonale rettskilder, og med fokus på norske forhold, om det siste se Bailliet 2003b og 2004. Kjersti Jensen og Marie Nyhus har skrevet om huma-

nitetshensyn i utlendingsretten (Nyhus/Jensen 2004), og Nyhus (2005) har fulgt opp denne problemstillingen. En sentral problemstilling i de nevnte arbeidene, er den særnorske praksisen med å stille svært strenge krav for å godkjenne flyktninger for asyl, men i stedet gi dem opphold på humanitært grunnlag, som ikke gir de samme rettighetene.

Einarsen, Terje (1997). *Flyktningers rettsstilling i Norge*. Fagbokforlaget.

Denne boken ble utarbeidet som en del av det nordiske komparative prosjektet om mottaket av bosniske flyktninger. Boken var et nybrottsarbeid og var skrevet som en innføring i norsk asylrett og aktuell praksis. Hvem er berettiget til asyl, vern mot forfølgelse og oppholdstillatelse basert på sterke menneskelige hensyn? I tiden da boken ble skrevet sto ordningen med midlertidig beskyttelse sterkt både i Norge og Europa forøvrig. Einarsen går grundig igjennom hva denne særordningen innebar for flyktninger rettstilling i Norge.

Freyr, Kamilla og Lene Løvdal (2008). *Kjønnsrelatert forfølgelse og norsk utlendingsforvaltning*. Kvinnekommisjonen.

I denne rapporten konkluderer forfatterne med at det etter Kvinnekommisjonens erfaring er slik at utlendingsmyndighetene opererer med en forståelse av Flyktningkonvensjonen som i liten grad er kjønns sensitiv. Kjønns spesifikke overgrep blir i praksis ikke alltid akseptert som reell forfølgelse i det norske systemet og kvinners politiske aktivitet blir i liten grad anerkjent. Rapporten er basert på saker fra Iran.

Øvrig litteratur

- Bailliet, Cecilia (2003b). *Final Asylum v. Humanitarian Protection Study of the Grey Zone between Asylum and Humanitarian Protection in Norwegian Law & Practice*.
- Bailliet, Cecilia (2004). *Grensen mellom asyl og beskyttelse på humanitært grunnlag*, Institutt for offentlig retts skriftserie nr. 6/2004.
- Bailliet, Cecilia (2006). «Assessing Jus ad Bellum and Jus in Bello within the Refugee Status Determination Process: Contemplations on Conscientious Objectors Seeking Asylum» i *Georgetown Immigration Law Journal*, Vol. 20 No. 3 Spring 2006.
- Bailliet, Cecilia (2006). «Responsibilities of the Destination Country» i *Forced Migration Review*, 2006, Vol. 25, 28-30.
- Bunæs, Runa m.fl. (2004). *Utlendingsrett*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Einarsen; Terje (1997). *Flyktningers rettsstilling i Norge. Nordiske komparative studier av mottak av flyktninger*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Einarsen, Terje (2000). *Retten til vern som flyktning: med hovedvekt på FNs flyktningebegrep: de historiske traktatforutsetninger og gjeldende rett*. Bergen: Cicero publisher.
- Einarsen, Terje, Elin Skaar og Vigdis Vevstad (2006). *Komparativ studie av Flyktningekonvensjonen artikkel 1 C-F*. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet, Innvandringsavdelingen.

- Einarsen, Terje (2002). Utlendingslovgivning og menneskerettigheter, Det 36 Nordiske Juristmøte i Helsingfors 2002, Del II, s. 444-449.
- Einarsen, Terje (2003). «National Report - Norway, Study on the single asylum procedure 'one-stop-shop' against the background of the common European asylum system and the goal of a common asylum procedure» i Hailbrunner, Kai (red.) *European Commission, Directorate-General for Justice and Home Affairs*
- Einarsen, Terje (2008a). *Utlendingsloven med kommentarer*. Fagbokforlaget.
- Einarsen, Terje (2008b). Utlendingsloven, i: Norsk Lovkommentar. Gyldendal, s. 1782-1809.
- Nyhus, Marie (2005). *Rapport om «sterke menneskelige hensyn»*, jf utl § 8 annet ledd. Oslo: Utlendingsdirektoratet.
- Nyhus, Marie og Kjersti Cecilie Jensen (2004). *Humanitetshensyn i utlendingsretten. En undersøkelse av forvaltningspraksis etter utlendingslovens § 8 annet ledd*. Avhandling, Juridisk fakultet, Oslo: Universitetet i Oslo.

Kjønn og flyktningers rettsstilling

På dette området er det gjennomført en del arbeider, særlig ved Avdeling for kvinnerett ved Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo. Arbeidene har ofte hatt fokus på menneskerettigheter, for eksempel i form av å konfrontere de krav FN's kvinnekonvensjon stiller med norsk rett i teori og praksis. Arbeidene går ofte ut over flyktningers situasjon, men er relevant også for dem. Viktige arbeider, som tar for seg overordnede perspektiver, er Torhild B. Holths arbeid om implementeringen av et kjønnsperspektiv i norsk flyktningrett (Holth 2004) og Tina S. Nordstrøms arbeid om minoritetskvinnens rett til rettighetsinformasjon (Nordstrøm 2009).

Holths arbeid om implementering av kjønnsperspektiv i flyktningretten er et viktig prinsipielt arbeid. Ut fra undersøkelsen hun har foretatt av utlendingsforvaltningens praksis, avdekker hun at det legges en meget streng norm til grunn ved anvendelsen av forfølgelsesbegrepet når det gjelder kvinner som har vært utsatt for mishandling eller vold. For å sikre likebehandling av asylsaker, anbefaler hun at det implementeres et helhetlig kjønnsperspektiv i flyktningretten.

Nordstrøms arbeid påviser at mangel på kunnskaper om norske samfunns- og rettsforhold er en viktig grunn til at innvandrerkvinner ikke klarer å utnytte rettigheter som de har i det norske samfunnet. Det som foreligger av informasjon i dag, er gjennomgående dårlig og mangelfullt, og dessuten vanskelig tilgjengelig. Det foreligger derfor et stort behov for bedre tilrettelagt rettighetsinformasjon, bedre opplæringstilbud, og større muligheter for rettshjelp.

Noe av den juridiske forskningen som er utført, har dokumentert at det i for liten grad er tatt hensyn til kvinners spesifikke situasjon og behov, blant annet når det gjelder flyktningers beskyttelsesbehov. Dette er en problemstilling som bør gjøres til gjenstand for mer forskning, blant annet for at forvaltningen skal få et bedre underlag for å basere sine avgjørelser på et bedre faktisk grunnlag enn hva som ofte er tilfelle i dag.

Øvrig litteratur

- Blaker, Vibeke (2003). *Anvendelsen av FNs kvinnekonvensjon i norsk rett*, Kvinnerettslige studier nr. 48, Institutt for offentlig retts skriftserie nr. 1/2003
- Fastrup, Ervik H. (2003). «Flyktningbeskyttelse av kvinner på flukt fra vold og diskriminering – FNs flyktningkonvensjon og forpliktelsene etter FNs kvinnekonvensjon» i *Mennesker og Rettigheter* nr. 3
- Frey, Kamilla og Lene Løvdal (2008). *Kjønnsrelatert forfølgelse og norsk utlendingsforvaltning. Belyst gjennom saker fra Iran*. Kvinnekommissjonen
- Holth, Torhild B. (2004). *Implementering av et kjønnsperspektiv i norsk flyktningrett*. Institutt for offentlig retts skriftserie. nr. 7 Oslo: Universitetet i Oslo
- Nordstrøm, Tina S. (2009). *Minoritetskvinnens rett til rettighetsinformasjon*. Kvinnerettslig skriftserie nr. 81. Oslo: Avdeling for kvinnerett, barnerett, likestillings- og diskrimineringsrett: Universitetet i Oslo
- Nyhus, Marie (2005). *Rapport om «sterke menneskelige hensyn», jf utl § 8 annet ledd*. Oslo: Utlendingsdirektoratet
- Nyhus, Marie og Kjersti Cecilie Jensen (2004). *Humanitetshensyn i utlendingsretten*. En undersøkelse av forvaltningspraksis etter utlendingslovens § 8 annet ledd. Avhandling, Juridisk fakultet, Oslo: Universitetet i Oslo.

Kjønnsidentitet og seksuell orientering

Vi har ikke funnet noen norske studier som tar opp problemstillinger knyttet til flyktninger og asylsøkere og seksuell orientering. Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LLH, www.llh.no) har imidlertid utarbeidet notat om temaet kalt «Seksuell orientering og asyl». LLH har også et lagt ut et sammendrag av dommen i den såkalte «Sima-saken». Saken gjelder prøvingen av om vilkårene for asyl foreligger for lesbisk asylsøker fra Iran i 2003.

Organisasjonen SEIF (Selvhjelp for innvandrere) har prosjektet «Likeverd» som hvor de blant annet arbeider med asylsøkere fra land hvor homofili er forbudt ved lov eller hvor den det gjelder kan risikere grov diskriminering fra samfunnet. Et dansk bidrag på feltet er:

- Drud-Jensen, Mads Ted og Sune Prah Knudsen (2008). «Grænsekontrol – når ikke-heteroseksuelle søger asyl i Danmark» i *Kvinder, køn og forskning* 4/2008.

Barn og flukt – rettslige perspektiver

Flyktningretten er et felt hvor barneperspektivet tradisjonelt sett har stått svakt. En av årsakene er at feltet i stort grad er dominert av andre sterke hensyn, blant annet hensynet til en kontrollert innvandring (Stang 2008). Elisabeth Gording Stang (2008) viser blant annet til at den rettslige definisjonen av «flyktning» slik den framstår i internasjonale konvensjoner og nasjonallovgivning i stor grad bygger på en voksen, mannlig norm; det er den politisk forfulgt mannen som først og fremst beskyttes.

De siste årene har imidlertid hensynet til barn vært gjenstand for et økende fokus på utlendingsfeltet, det er en tendens til større bevissthet rundt barn og mer barnespesifikke tilnæringsmåter i utlendingssaken, og barns rettigheter har blitt styrket blant annet gjennom inkorporeringen av FNs barnekonvensjon i Menneskerettighetsloven i 2003 (Sandberg 2008). Flere av studiene på dette feltet vurderer norsk praksis og lovgivning opp mot forpliktelsene norske myndigheter har gjennom ratifiseringen av FNs barnekonvensjon.

Når det gjelder barnekonvensjonens betydning for flyktningbarn i Norge peker Kirsten Sandberg på to hovedproblemstillinger: 1) selve asylsaken, og 2) omsorgs- og livssituasjonen for barna i Norge mens de venter på at saken skal avgjøres (Sandberg 2008). I denne bolken fokuserer vi hovedsakelig på studier som belyser problemstillinger knyttet til selve utlendingssaken, mens problemstillinger knyttet til omsorg og livssituasjonen i Norge vil presenteres i kapittel 3.

Einarsen, Terje (1998). «Barnekonvensjonens status og rolle i asylsaker» i *Mennesker og rettigheter*, nr.2 (1998) s.156-163.

Artikkelen drøfter barnekonvensjonens status i Norge – før den ble inkorporert i Menneskerettighetsloven av 1999. Den belyser også de materielle reglene som kan implisere beskyttelse, og hvordan de kan anvendes overfor barn.

Einarsen, Terje (2008). «Barns rettsstilling i utlendingsretten – et domstolsperspektiv» i Hedlund, Mary-Ann (red.). *Barnerett – et internasjonalt perspektiv*. Bergen: Fagbokforlaget

Artikkelen gjennomgår det rettskildemessige utgangspunktet for saker som gjelder barn på utlendingsfeltet. I tillegg til asyl omtales opphold på humanitært grunnlag, familieinnvandring og utvisningssaker som berører barn. Avslutningsvis drøftes domstolskontrollen med utlendingssaker. Når det gjelder prøving av asylkriterier drøftes vurderingene opp mot en eventuell prøving av kriterier for forfølgelse av barn.

Sandberg, Kirsten (2008). «Flyktningbarns rettigheter» i Høstmælingen, Njål, Elin Saga Kjørholt og Kirsten Sandberg (red.) *Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget

Denne teksten er et kapittel i en bok om barns rettigheter i Norge. Sandberg gir en fremstilling av de artikler i barnekonvensjonen som er særlig relevante i forbindelse med utlendingssaker, og barnekonvensjonens stilling i relasjon til forslaget om ny utlendingslov. Hovedvekten i Sandbergs kapittel er på barn i asylsaker hvor barnets beste står sentralt i vurderingen av sterke menneskelige hensyn og særlig tilknytning til riket. I tillegg blir familiegjenforening og utvisning behandlet.

Det påpekes at det er viktig at et reelt barneperspektiv anlegges på søknad om opphold, og at dette innebærer at det vurderes om barnet har kan ha eget

oppholdsgrunnlag. Det må foretas en konkret vurdering om hva som er til barnets beste, og dette må synliggjøres i vedtaket. Sandberg presiserer at barnets interesser ikke uten videre kan tilsidesettes under henvisning til innvandringsregulerende hensyn.

Stang, Elisabeth Gording (2008). *Barn, tortur og retur. Den rettslige betydningen av barnespesifikk tortur, umenneskelig og nedverdiggende behandling i asylsaker, herunder barns returvern*. Institutt for offentlig retts skriftserie nr 4/2008. Oslo: Institutt for offentlig rett, Universitetet i Oslo. Rapporten tar for seg mindreåriges menneskerettslige stilling ved vurderingen av opphold/retur når det foreligger forhold som kan omfattes av Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen av 1950 (EMK) artikkel 3 eller FNs barnekonvensjon av 1989 (BK) artikkel 37 a). Hovedproblemstillingen er hva som ligger i begrepene «tortur, umenneskelig eller nedverdiggende behandling» eller straff, hvordan disse begrepene tolkes etter internasjonale kilder i forhold til barn, og hvilke rettslig betydning det har om et forhold faller innenfor eller utenfor begrepene.

For at barnekonvensjonen fullt ut skal kunne implementeres, forutsettes det at praksis inkluderer relevante artikler i BK i enkeltsaker, bruker disse som aktive tolkningsverktøy og tolker både faktum og andre rettsregler i samsvar med barnekonvensjonens grunnprinsipper. I følge Gording Stang gjøres dette ikke i dag, og hun konkluderer med at barns asylhistorier og oppholdsgrunnlag i større grad bør vurderes opp mot BK artikkel 37 a) og EMK artikkel 3. Dette vil kunne bidra til økt synliggjøring og rettslig anerkjennelse av barnespesifikke erfaringer som tortur, umenneskelig og nedverdiggende behandling, og styrke barnets rettsstilling i forhold til returvern.

Gording Stang trekker frem behovet for videre forskning for å gå mer i dybden på de ulike temaene hun berører. I tillegg nevnes behov for en bredere gjennomgang av EMDs praksis i retursaker som involverer barn (herunder utvisningssaker) og studier som ser på familiegjenforeningssaker i et barneperspektiv.

Lidén, Hilde, Hilde Rusten og Monica Five Aarset (2008). *Å høre barn i utlendingssaker*. ISF-rapport 2008:2. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Rapporten vurderer utlendingsforvaltningens ivaretagelse av forpliktelsene i Barnekonvensjonens artikkel 12 om barns rett til å uttale seg og få meningene tillagt vekt. Rapporten legger til grunn en gjennomgang av gjeldende regelverk og praksis hos Utlendingsdirektoratet, politiet og utvalgte utenriksstasjoner. Rapporten stiller spørsmål ved hvorvidt informasjon av og om barn etterspørres og vektlegges i utlendingssaker, i hvilken grad barn høres direkte, og om dagens samtaler er egnet til å få frem god informasjon om barn, blir også diskutert, og om- og eventuelt hvordan - denne informasjonen blir brukt i ved-

tak om asyl eller opphold. Det overordnede fokuset i rapporten er på hvilken status eller stilling medfølgende barn har innenfor utlendingsforvaltningen, det vil si om disse barna vurderes på individuelt grunnlag, eller om de først og fremst er et «vedheng» til foreldrene saker.

En av hovedkonklusjonene er at barns uttalerett er en forutsetning for at barn skal kunne gis en individuell behandling. Gjennomgangen viser at eksisterende lovverk og praksis på utlendingsfeltet i dag ikke ivaretar barns uttalerett i alle sakstyper. Lovverket opererer også med ulik aldersgrense for når barn høres. Det vektlegges at barnets uttalerett i utlendingssaker er ubetinget og ikke kan hindres av manglende ressurser. Det er ikke utlendingsmyndighetene som skal avgjøre når barnet skal høres, men myndighetene har skjønn i forhold til hvordan barnets synspunkter skal komme frem. Lidén, Rusten og Aarset mener at barns generelle uttalerett bør styrkes ved at den tas inn i utlendingsloven, i likhet med prinsippet om barnets beste. I rapporten foreslås ulike måter å tilrettelegge for barnets uttalerett, både direkte og indirekte, skriftlig og muntlig, gjennom foreldre, advokat eller verge.

Lidén, Hilde og Hilde Rusten (2007). «Asylum, Participation and the Best Interest of the Child: New Lessons from Norway» i *Children & Society*, vol.21, no.4 pp.273-283.

Artikkelen diskuterer Norges implementering av Barnekonvensjonen i relasjon til asylfeltet når det gjelder medfølgende barn (barn som kommer sammen med familien sin).

Hovedfokus er på Barnekonvensjonens artikkel 12 som omhandler barns rett til å uttale seg i saker som vedrører det og få synspunktene tillagt vekt, og på «barnesamtaler» som norske myndigheter introdusert i asylprosessen i 2005 for å imøtekomme denne rettigheten. Forskerne konkluderer med at erfaringene så langt viser at implementeringen av barnesamtalene har hatt begrenset suksess. Det pekes på at dilemmaet ikke nødvendigvis er om barn skal ha rett til å uttale seg eller ikke, men hvilken vekt som skal tillegges barnas uttalelser.

I tillegg til å vise til erfaringer fra Sverige, trekker forskerne frem flere punkter som må endres eller utbedres for at barnesamtalene skal være meningsfulle og for at prinsippet om barnets beste skal vektlegges: 1) Det er et behov for økt bevissthet om barnespesifikke former for forfølgelse, og en mer systematisk tilnærming til bruken av menneskerettigheter i vurderingen av søknader. 2) Kompetanse til saksbehandlere som gjennomfører barnesamtalene og som vurderer barnespesifikk forfølgelse må økes. 3) Advokater bør gis mandat for å inkludere barnets situasjon og barnets rettigheter i den juridiske assistansen de gir familier i forbindelse med deres asylsak.

Utlendingsdirektoratet (2006a). *Barnets beste og regulert innvandring – en motsetning?* Bakgrunnsnotat til UDIs vår konferanse 2006. Oslo: Utlendingsdirektoratet.

Fokus i dette notatet er på spenningen mellom hensynet til regulert innvandring og hensynet til barnets beste. UDI er forpliktet av begge hensyn, noe som innebærer en rekke dilemma og vanskelige avveininger. Det påpekes i notatet at hensynet til barn må ofte vike til fordel for andre hensyn, som begrensede ressurser og mulige følger for fremtidig innvandring. Videre hevdes det at selv om barnets beste er et viktig prinsipp i barnekonvensjonen og norsk lov, og brukes i både juridisk, politisk og barnefaglig mening i det offentlige ordskiftet, er det ikke klart hva som skal legges i begrepet, og barnekonvensjonen gir ingen klar veiledning.

I dette notatet går UDI nærmere inn på flere sakstyper, blant annet asylsaker, familieinnvandringsaker og barn i mottak.

Øvrig litteratur

- Amnesty International og Redd Barna (1998). *Barns rettigheter og barnekonvensjonens rolle i norsk flyktningsrett*: seminarrapport. Oslo: Redd Barna.
- Bailliet, Cecilia (2004). *Grensen mellom asyl og beskyttelse på humanitært grunnlag*, Institutt for offentlig retts skriftserie nr. 6/2004. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Barne- og familiedepartementet (2000). *Avsluttende merknader fra FNs komité for barnets rettigheter: Norge: behandlingen av Norges andre rapport til FN om oppfølging av barnekonvensjonen*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.
- Barne- og likestillingsdepartementet, Utenriksdepartementet (2008). *Barnets rettigheter: Norges fjerde rapport til FNs komité for barnets rettigheter*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet, Utenriksdepartementet.
- Engebriktsen, Ada (2003). «The Child's or the States's Best Interests? An Examination of the Ways Immigration Offices Work with Unaccompanied Asylum Seeking Minors in Norway» i *Child and Family Social Work*, vol.8, no.3, pp.191-200.
- Horsbøl, Kine S. og Tine Larsen (2008). *Økonomiske vilkår ved familiegjenforening mellom barn og deres omsorgspersoner: en undersøkelse av forvaltningens praktisering av dispensasjonsskjønnet «særlig sterke menneskelige hensyn»* Stensilserie (Juss-buss) Bind nr: nr. 112, Oslo: Juss-buss, Institutt for kriminologi og rettssosiologi. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Høstmælingen, Njål, Elin Kjørholt og Kirsten Sandberg (red.) (2008). *Barnekonvensjonen: barns rettigheter i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Juhlén, Karin (2003). *Barns egen asylskäl*. Stockholm: Rädda Barnen.
- Kisberg, Torunn (2008). «Internasjonal barne bortføring» i Hedlund, Mary-Ann (red.), *Barnerett*, Oslo: Fagbokforlaget.
- Rusten, Hilde (2006). *Making children visible to the immigration administration: A study of the right of the child to participate in Norwegian asylum proceedings*. Masteroppgave. Norsk Senter for Menneskerettigheter/Universitetet i Oslo.
- Sandberg, Kirsten (2004). «Inkorporeringen av FNs barnekonvensjon i norsk rett» i *Kritisk juss*, nr 4/2004.
- Schiratzki, Johanna (2005). *Barnets bästa i ett mångkulturellt Sverige. En rättsvetenskaplig undersökning*. Uppsala: Iustus Förlag.

Skjørten, Kristin (2005) *Barnekonvensjonen og norsk rettspraksis*. Prosjektskisse. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
Stang, Elisabeth Gording (2007). *Det er barnets sak: barnets rettsstilling i sak om hjelpetiltak etter barnevernloven § 4-4*. Oslo: Universitetsforlaget.

Forskningsbehov

- Kvinners rettsstilling; det er forsket lite på flyktningkvinnens rettsstilling

Forvaltningsapparatet

De siste tyve årene har innvandringen og asylankomstene økt i omfang. Det samme har antall offentlig ansatte som arbeidet på feltet. I 2009 passerte Utlendingsdirektoratet 1000 ansatte. I tillegg kom Innvandringsavdelingen i Justisdepartementet, de ansatte i Utlendingsnemda, politiets utlendingsenhet, flyktningmedarbeidere i kommunene, ansatte på asylmottak og på UDIs regionskontorer.

I 2007 kom 6000 asylsøkere til Norge. To år senere var tallet tredoblet. Økningen var et eksempel på de spesielle forutsetninger som utlendingsforvaltningen opererer under. Ansettelsen og opplæringen av saksbehandlere og opprettelsen av nye mottak rundt i landet er bare to eksempler. Etter noen år vil behovet være mindre og kapasiteten må bygges ned.

De siste 20 årene har forvaltningen på innvandrings- og asylfeltet blitt kastet rundt på ved flere anledninger. Statens utlendingskontor og Statens flyktningsekretariatet ble erstattet av Utlendingsdirektoratet fra 1. januar 1988. Da Utlendingavdelingen i JD ble flyttet til KRD i 2001, ble behandlingen av klagesakene flyttet ut av departementet og til den nyopprettete Utlendingsnemda. Direktoratet ble siden delt i to, der integreringsarbeidet ble lagt til Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDI). Rekkene over departement som har hatt ansvar for deler av innvandrings- og asylpolitikken er lang: Justisdepartementet, Kommunal- og arbeidsdepartementet, Sosialdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet og til sist Justisdepartementet igjen.

Det er gjort noen få studier som har hatt organiseringen, og den stadige omorganiseringen på dette feltet som tema. Mens enkelte har hatt økt effektivitet som formål (Accenture 2005), har andre hatt et mer distansert blikk på hvordan myndighetene velger å institusjonalisere driften på dette høysensitive feltet.

På 1990-tallet var Norge utsatt for politisk press både nasjonalt og internasjonalt for å utvikle et bedre system for overvåking, systematisering og handling mot diskriminering, rasisme og intoleranse. Dette endte med at Regjeringen bestemte seg for å opprette et eget organ, Senter mot etnisk diskrimine-

ring, i 1998. Senteret skulle blant annet yte rettshjelp til diskriminerte og utarbeide dokumentasjon om og overvåkning av art og omfang av diskriminering. På grunnlag av den kunnskapen som ble innhentet, skulle det også drives aktivt påvirkningsarbeid med sikte på å motvirke diskriminerende praksiser. Senteret var svært aktivt i de årene det eksisterte, og har bidratt med mye kunnskap om diskriminering m.v. Det ble gjennomført en omfattende evaluering av Senterets virksomhet gjennom tre år, som gir informasjon om hva senteret gjorde og utrettet, og dets relasjoner til det øvrige forvaltningsapparatet (Gotaas, Andenæs, Grøvdal og Papendorf 2003). Senteret ble nedlagt i forbindelse med opprettelsen av Likestillings- og diskrimineringsombudet, og i den sammenhengen forsvant både rettshjelpstilbudet og mye av pådriverrollen som Senteret hadde utviklet.

Christensen Tom, Per Lægred og Arne Ramslie (2006). *Styring og autonomi. Organisasjonsformer i utlendingsforvaltningen*. Oslo: Scandinavian University Press.

I denne boken ser forfatterne på utviklingen av utlendingsforvaltningen i Norge fra et statsvitenskapelig perspektiv. Av spesiell interesse er opprettelsen av Utlendingsnemnda. I boken argumenteres det for at denne konstruksjonen peker på den doble bindingen som ansvarlige myndigheter har til utlendingsfeltet. UNE som et uavhengig ankeorgan i oppholdssaker sikrer ansvarlige politikerne distanse til ubehagelige enkeltsaker og vanskelige avgjørelser. De unngår dermed skylden som følger med feltet (blame avoidance). Ulempen ved denne konstruksjonen er at UNE ikke ligger lyder politiske ordre på samme måte som for eksempel Utlendingsdirektoratet. Dette kan føre til frustrasjon for politikere som ønsker å styre praksis. I boken diskuteres denne bevegelsen mellom autonomi og styring med utlendingsfeltets organisering i Norge som case.

Øvrig litteratur

- Accenture (2005). *Sluttrapport: Prosjekt: Arbeidsorganisering i utlendingsforvaltningen og datakvalitet i DUF*. Oslo: Accenture
- Agenda utredning og utvikling (2005). *Kan driften av statlige mottak gjøres mer kostnadseffektiv?* Rapport, januar.
- Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2006). *Medfølgende barn i mottak. Rapport fra en tverrdepartemental gruppe*. September.
- Christensen, Tom og Per Lægred (2009). «Organising immigration policy: the unstable balance between political control and agency autonomy» i *Policy and Politics*, 37(2): 161-177.
- Fuglerud, Øivind (1996). «'Fremmedarbeider', 'flyktning', 'asylsøker': norsk forvaltning, sosial rom og kulturell identitet» i *Tidsskrift for samfunnsforskning* årg. 37, nr.3.
- Gotaas, Nora, Kristian Andenæs, Yngvil Grøvdal og Knut Papendorf (2003). *SMED underveis. En prosessevaluering av Senter mot etnisk diskriminering*, Institutt for kriminologi og retts-sosiologi, Avdeling for retts sosiologi skriftserie 75/2003.

Knoff, R. H., i samarbeid med Agenda utredning og Uvikling og dr. Juris Jan Fridthjof Bernt (2002). *Evaluering av Utlendingsnemda*. Hovedrapport 2002.

Lassen, Vivi (2008). *Helhetlig utlendingsforvaltning. Hvordan fungerer ansvarsforhold og samhandling mellom UDI og utenriksstjenesten?* DIFI – Direktoratet for forvaltning og IKT

Rambøl Mangagement (2004). *Framtidig organisering av forvaltningsapparatet på innvandrings- og integreringsfeltet*. København: Rambøl Mangagement.

Papademetriou, Demetrios G. og Kevin O'Neil (2004). *Concepts for the Better Management of Migration to Norway*. Paper prepared for the Norwegian Directorate of Immigration (UDI). Migration Policy Institute.

Papademetriou, Demetrios G. og Kevin O'Neil (2004). *Ideer for en bedre styring av innvandring til Norge*. Migration Policy Institute/Utlendingsdirektoratet.

PriceWaterHouseCoopers (2005). *Rapport: Forholdet mellom politiet og UDI i behandlingen av søknader om opphold*.

Statskonsult (2007a). *Evaluering av Politiets Utlendingsenhet*. Statskonsult rapport 2007:26.

Søknadsprosess- og saksbehandling

Her har vi samlet litteratur som omhandler prosedyrer og prosesser asylsøkere og deres søknader er igjennom i løpet av søknadsperioden. Dette temaområdet utgjør ikke et ferdigdefinert felt i litteraturen, og bærer derfor preg av å være fragmentert, med flere ulike studier av ulike spesifikke områder. Det kan likevel være fruktbart å se på dette feltet med mer helhetlig perspektiv.

Litteraturen omhandler blant annet utlendingsmyndighetenes vurdering av forholdet mellom ulike beskyttelsesgrunnlag, informasjonsformidling til asylsøkere, og om spesifikke aspekter i saksbehandling og søknadsprosess, som for eksempel intervjuer med medfølgende barn og aldersvurdering av enslige mindreårige asylsøkere. Dette er temaer hvor litteraturen krysser andre temaer, deriblant flyktningers rettsstilling og situasjonen for enslig mindreårige asylsøkere. Mye av litteraturen som står oppført her vil derfor være oppført under andre temabolker også.

Bailliet, Cecilia (2004). *Grensen mellom asyl og beskyttelse på humanitært grunnlag*, Institutt for offentlig retts skriftserie nr. 6/2004.

Bakgrunnen for undersøkelsen var bekymring over Norges lave asylandel, sett i lys av forpliktelsen etter Konvensjon om flyktningers stilling (1951-konvensjonen). Bailliet stiller spørsmålet: Hvorfor innvilger utlendingsmyndighetene oftere i beskyttelse på humanitært grunnlag enn asyl? Rapporten har som formål å gi veiledning om hvordan UDI og UNE kan heve andelen søkere som får asyl etter 1951-konvensjonen og hvordan man tydeligere skal kunne avgrense disse grunnene mot humanitær beskyttelse.

Undersøkelse av sakene avdekket mangel på en systematisert tilnærming til «forfølgelse», delvis basert på tendensen til å stole på tidligere praksis istedenfor den faktiske utvikling innen teori og praksis om menneskerettigheter og flyktningrett.

Rapporten gir en rekke anbefalinger for juridiske og systemreformer for å minske «gråsonen» mellom asyl og beskyttelse på humanitært grunnlag, blant annet:

- Å forbedre kunnskapene til saksbehandlerne og advokatene som arbeider i systemet med hensyn til menneskerettigheter, flyktning- og humanitærlovgivning.
- Å forbedre kommunikasjonen mellom utlendingsmyndighetene og NGOer som arbeider på asylspørsmål. Forskningsinstitusjoner og universiteter bør fortsette samarbeidet med utlendingsmyndighetene for å utvikle beskyttelsesstandarder og skape teori av praksis.
- Å forbedre gjennomsiktighet: Asylsystemet i Norge mangler fortsatt gjennomsiktighet.

Lauritsen, Kirsten; Thomas Molden og Marko Valenta m.fl. (2006). *Informasjon og rettsikkerhet: informasjonsformidling til asylsøkere i en tidlig fase*. Trondheim: SINTEF-IFIM.

Utlendingsforvaltningen er ansvarlig for informasjonsprogrammet i ankomstfasen, og for å gi asylsøkerne tilbud om veiledning fra en uavhengig organisasjon tilpasset den enkeltes behov. Informasjonen i første del av søknadsfasen skal bidra til å ivareta rettsikkerheten til søkeren. Hovedformålet med prosjektet som ligger til grunn for rapporten har vært å kartlegge hvilken informasjon asylsøkere får i første fase av søknadsprosessen og hvordan denne informasjonen oppfattes av søkeren.

Rapporten konkluderer med at informasjonen norske myndigheter gir asylsøkere er god og i stor grad tilfredsstillende for asylsøkernes og myndighetenes behov for informasjonsformidling. Forskerne peker på at omleggingen av informasjonsarbeidet fra advokatbistand i første fase av søknadsprosessen til veiledning utført av Norsk organisasjon for asylsøkere (NOAS), har vært vellykket og har klare fordeler.

Rapporten konkluderer videre med at det ikke er behov for store endringer i informasjonsomfanget, men at enkelte grupper har behov for at det tas særlige hensyn. Dette gjelder analfabeter, personer med lite utdanning, kvinner som kan ha vært utsatt for voldtekt, personer med dårlig fysisk eller psykisk helse. Rapporten påpeker i tillegg at det finnes et forbedringspotensial både hos politiet, UDI, NOAS og særlig i samarbeidet mellom disse partene. Det vises til at gode arenaer for informasjonsutveksling og koordinering vil kunne øke de ulike aktørenes kjennskap til hva de andre gjør og gi bedre kunnskap om nye situasjoner som oppstår. Noe som også vil resultere i en bedre strukturering av den totale informasjonen til asylsøkere i den første fasen av søknadsprosessen.

Øvrig litteratur

- Bailliet, Cecilia (2003). *Final Asylum v. Humanitarian Protection Study of the Grey Zone between Asylum and Humanitarian Protection in Norwegian Law & Practice*.
- Bailliet, Cecilia (2006). «Assessing Jus ad Bellum and Jus in Bello within the Refugee Status Determination Process: Contemplations on Conscientious Objectors Seeking Asylum» i *Georgetown Immigration Law Journal* Vol. 20 No. 3 Spring 2006.
- Einarsen, Terje (2003). «National Report - Norway, Study on the single asylum procedure 'one-stop-shop' against the background of the common European asylum system and the goal of a common asylum procedure» i *European Commission, Directorate-General for Justice and Home Affairs* (red. Kai Hailbronner), 2003, s. 391-402.
- Engebrigtsen, Ada (2003). «The Child's or the State's Best Interests? An Examination of the Ways Immigration Offices Work with Unaccompanied Asylum Seeking Minors in Norway» i *Child and Family Social Work*, vol.8, no.3, pp.191-200.
- Graff Bjørn, Anton m.fl. (2006). *Aldersvurdering av mindreårige asylsøkere: rapport fra Kunnskapssenteret, metodevurdering*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten.
- RH Knoff AS i samarbeid med Agenda Utredning & Utvikling AS og dr juris Terje Einarsen (2003). *Betryggende rettshjelp? Evaluering av advokatordningen for asylsøkere for Kommunal- og regionaldepartementet*.
- Lidén, Hilde (2009). «Sikrer intervju av enslig mindreårige at deres konvensjonsrettigheter ivaretas?» i *KonturTidsskrift* 15 2009 9. årgang.
- Lidén, Hilde og Hilde Rusten (2007). «Asylum, Participation and the Best Interest of the Child: New Lessons from Norway» i *Children & Society*, vol.21, no.4 pp.273-283, 2007.
- Lidén, Hilde, Hilde Rusten og Monica Five Aarset (2007). *Å høre barn i utlendingssaker*. ISF-rapport 2008:002. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Nordstrøm, Tina S. (2009). *Minoritetskvinnens rett til rettighetsinformasjon*. Kvinnerettslig skriftserie nr. 81. Oslo: Avdeling for kvinnerett, barnerett, likestillings- og diskrimineringsrett, Universitetet i Oslo.
- Nyhus, Marie (2005). *Rapport om «sterke menneskelige hensyn», jf utl § 8 annet ledd*. Oslo: Utlendingsdirektoratet.
- Nyhus, Marie og Kjersti Cecilie Jensen (2004). *Humanitetshensyn i utlendingsretten. En undersøkelse av forvaltningspraksis etter utlendingslovens § 8 annet ledd*. Avhandling, Juridisk fakultet, Oslo: Universitetet i Oslo.
- Oxford Research v/Skaar (2008). *Krav til dokumentasjon i utlendingssaker; En komparativ studie av andre lands praksis i arbeids-, studie- og familieinnvandringsaker*.
- Oxford Research (2009). *Evaluering av bruken av egenerklæringsskjema ovenfor asylsøkere i forhold til kjønnslemlestelse og tvangsekteskap*.
- Redd barna (2006). «Mamma vet hvor gammel jeg er»: en kartlegging av aldersvurderingen av enslige mindreårige asylsøkere. Oslo: Redd barna.
- Rusten, Hilde (2006). *Making children visible to the immigration administration: A study of the right of the child to participate in Norwegian asylum proceedings*. Masteroppgave. Norsk Senter for Menneskerettigheter/Universitetet i Oslo.
- Slotsvik, Hanne M. (1997). *Vergeordningen og enslige mindreårige asylsøkere*. Hovedoppgave ved Institutt for privatrett, Universitetet i Oslo.
- Stang, Elisabeth Gording (2008). *Barn, tortur og retur: den rettslige betydningen av barnespesifikk tortur, umenneskelig og nedverdiggende behandling i asylsaker, herunder barns returvern*. Institutt for offentlig retts skriftserie nr. 4/2008. Institutt for offentlig rett, Universitetet i Oslo.
- Statskonsult (2002). *Raskere asylbehandling og bosetting*. Rapport 2002:2.
- Statskonsult (2007b). *Effektiv og målrettet informasjon og kommunikasjon med innvandrergupper*. Statskonsult rapport 2007:01.

Viggen, Marit, Eli Kristiansen og John Nonseid (2009). *Mens de venter...En kartlegging av informasjon til beboere i asylmottak*. Difi rapport 2009:7. Oslo: Difi - Direktoratet for forvaltning og IKT.

Mottak – organisering og opplevelse

Ankomsten av asylsøkere til Norge har variert mellom et par tusen og atten tusen de siste femten årene. Dette tilsier en stor fleksibilitet i organisering for å unngå underdekning på den ene siden og overdekning på den andre. I perioden denne rapporten dekker har også den offentlige debatten gått høyt rundt spørsmål om standarden på mottakene. Innholdet i myndighetenes norm om en «nøktern og forsvarlig» standard har blitt diskutert. Mange vil også huske reaksjonen fra bosniske flyktninger som ble plassert på en vakker men isolert fjellhulle i Luster kommune i 1993.

I forbindelse med den kraftige stigningen i antall asylsøkere i 2008 måtte UDI etablere flere enn førti nye mottak på kort tid. Dette var ikke like populært i alle kommuner. Kommunikasjonen rundt etablering og lokale avtaler kom på dagsorden og førte til praksisendringer. Etablering og drift av gode mottak innenfor de nøkterne rammene som gjelder er ingen enkel sak. I dag drives mottak både av frivillige organisasjoner, av kommuner og av kommersielle aktører. Hvordan disse eierformene påvirker mottaksdriften er ikke studert.

Det er ikke gjort mer enn en håndfull studier som har asylsøkernes opplevelse i mottak som tema. Ventetiden vil ofte oppleves som et tidsmessige og romlig limbo. Man står på ett vis utenfor rom og tid. Mottakspersonalet og beboere gjør en innsats for å fylle dette tomrommet og for å opprettholde mening. Den organiserte virksomheten står her sentralt. I 2007 ble norskundervisning gjeninnført i mottakene. Dette bidro til struktur i en tilværelse som av mange oppleves som strukturløs.

Litteratur om organisering og etablering av mottak

- Agenda utredning og utvikling AS (2008). *Evaluering av FA*.
- Alfsen, Berit (1993). *Rapport om slutføringen av mottaksomleggingen*. Oslo: Utlendingsdirektoratet.
- Backer, Berit (1990). *Statlige rutiner og kulturell rotløshet på asylsøker-mottak*. Oslo: Utlendingsdirektoratet.
- Berg, B. (1990). *Asylmottak – et sted å være eller et sted å lære?* IFIM-rapport, Trondheim: SINTEF.
- Brekke, Jan-Paul og Vigdis Vevstad (2007). *Reception conditions for asylum seekers in Norway and the EU*. ISF-rapport 2007:4. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Bøgh, Peter og Erik Oftedal (1999). *Gjennomstrømning av asylsøkere i statlige asylmottak: rapportering fra forprosjektet*. Notat Statskonsult.

- Fladstad, Torunn (1998). *Eksilets stoppesteder: asylsøker- og flyktningbarn: fra statlig mottak til kommune*. SEFOS-notat. Bergen: Senter for samfunnsforskning, IMER.
- Friestad, Liv Bente Hannevik, Rune Jamt og Nina Jentoft (2002). *Ringvirkningsanalyse av en ventetransitt: etablering av en ventetransitt på Eyje*. Agderforskning. Prosjektrapport.
- Halvorsen, Anne, Helge Hernes og May-Linda Magnussen (2002). «*Århundredes sak på Eyje*»: *hvordan kan etableringen av en ventetransitt påvirke lokalmiljøet*. Prosjektrapport.
- Institutt for samarbeid og utvikling (1992). *Mottakssystemet og omlegging – sett utenfra: rapport om endringsprosessen til fasedelte mottak for asylsøkere*. ISU-rapport, Bergen: Institutt for samarbeid og utvikling.
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (2008). *Kommunenes utgifter i 2006 som vertskommune for statlige mottak for asylsøkere*: rapport fra Beregningsutvalget for kartlegging av kommunale utgifter til bosetting og integrering av flyktninger og personer med opphold på humanitært grunnlag; mars 2008.
- Iversen, Andreas (1994). *Evaluering av mottaksoppbyggingen i 1993*. Oslo: Utlendingsdirektoratet.
- Kommunaldepartementet, Beregningsutvalget (1991). *Kommunenes utgifter til bosetting og integrering av flyktninger og personer med oppholdstillatelse på humanitært grunnlag*. Sluttrapport fra Beregningsutvalget for kartlegging av kommunale utgifter til bosetting og integrering av flyktninger og personer med oppholdstillatelse på humanitært grunnlag. Oslo: kommunaldepartementet. Årlig rapport siden den gang, etter hvert fra UDI, så IMDi.
- Lorentzen, Håkon (1989). *Staten, Røde Kors og asylmottaket*. ISF-rapport 89:2. Oslo, Institutt for samfunnsforskning.
- Morken, Anne Marit (1992). *Statlige mottakssteder for asylsøkere: «isolerte øyer?» En iverksettingsstudie*. Hovedfagsoppgave i administrasjon og organisasjonsvitenskap. Universitetet i Bergen.
- Norsk Folkehjelp (1994). *Mellom ideologi og realitet: - en dokumentasjon av Norsk Folkehjelps asylsøkeraktivitet*.
- Rambøll Management (2007). *Gjennomgang av studier og undersøkelser om flyktninger og innvandrere med særskilte behov*. Oslo: Rambøll Management / Integrerings- og mangfoldsdirektoratet.
- Ringel, Heini (1997). *Fra mottak til integrering: noen tanker om utfordringer til ansatte i det statelig og kommunale mottaksapparatet for asylsøkere*. Oslo: Noas ark.
- Ryste, Ruth og Berit Sæthern (1990). *Prosjekt: mottak og integrering av flyktninger og asylsøkere i Norge erfaringer fra andre land. Del I: Danmark og Sverige. Del II: Frankrike, Nederland, Storbritannia, Sveits, Tyskland og Østerrike*. Oslo: Kommunaldepartementet.
- Solheim, Jorun (1990). «*Her har du ditt liv*»: *Asylmottak som sosial system*. Oslo: arbeidsforskningsinstituttet.
- Statskonsult (2000). *Raskere asylbehandling og bosetting*. Rapport 2002:2.
- Strand, Tove (1989). *Statelige mottak av asylsøkere: mottakssystemet, som en del av samfunns-systemet, eller på sida? Ei utredning om asylsøkere, statelig mottak og eksisterende lov og regelverk*. Oslo: Kommunaldepartementet.
- Utlendingsdirektoratet (2005). *Kommuner med asylmottak: utfordringer og mulige løsninger*. Oslo: Utlendingsdirektoratet.
- Utlendingsdirektoratet (2008). *Asylmottak gjennom 20 år: artikkelsamling fra Mottakskonferansen 2008*.
- Wanberg, Rune og Berit berg (1992). *Hvem er det som har ansvaret for meg her?: styringsforhold og målrealisering ved statlige asylmottak*. Utlendingsdirektoratets rapportserie. Oslo: Utlendingsdirektoratet.

Å bo i mottak

Et tema som går igjen i ulike studier av asylsøkeres opplevelse av søknadsperioden og opphold i asylmottak er *ventetid*. Tidsopplevelsen preges også av mangel på kontinuitet i forhold til fortid og framtid. Et annet tema er fravær av et normalt liv innenfor de fysiske rammene som asylmottaket gir og et regelverk som definerer deres levestandard og mulighet for arbeid og opplæring. Stikkord fra studiene er klientifisering, passivisering, krenkelsesprosesser, og tap av status. Flere studier behandler familieliv der det påpekes spenninger bl.a. i en politikk der barn, men ikke foreldrene, forventes å integreres gjennom utdanningsinstitusjoner og fritid. Et annet tema er uro som kommer av tette boforhold og naboskap til andre i en unormal situasjon, der bl.a. psykiske problemer, vold og overgrep er del av hverdagen.

Brekke, Jan-Paul (2004). *While we are waiting. Uncertainty and empowerment among asylum seekers in Sweden*. ISF Report 2004:10, Oslo: Institute for Social Research.

Rapporten fokuserer på situasjonen for den individuelle asylsøker i venteperioden, før asylvedtaket, og konsekvensene av usikkerhet en i denne perioden for asylsøkerne. To hovedspørsmål stilles: Hvordan opplever asylsøkere det å vente på en avgjørelse i deres asylsak? Hvilke konsekvenser har denne venteperioden på enten integrering i det nye samfunnet eller på retur til søkerens hjemland?

Studien er basert på fotografier som asylsøkere selv tok for å beskrive sin situasjon og kvalitative intervjuer. I tillegg til å utvide forståelsen av venting som fenomen, søker studien å avdekke muligheter og hindringer for integrasjon og utvikling av asylsøkernes egenmakt. Studien finner at informantene hadde en dobbel holdning til spørsmålet om retur. På den ene siden handlet asylsøkerne som om muligheten for retur ikke eksisterte, på den andre siden spilte retur en sentral rolle i deres daglige liv. Resultatet var at de ikke forbedret seg på verken å få bli eller å returnere. Studien viser at søkerne ikke var godt informert om utviklingen av sakene sine og skåret lavt på standard mentale helseindikatorer.

Et appendiks presenterer erfaringer med fotografi som redskap i samfunnsforskning.

Seeberg, Marie Louise (2009). *Små barns hverdager i asylmottak*. NOVA Rapport 14/09.

Denne rapporten er en samling av fire artikler som omhandler situasjonen for små barn i asylmottak. Disse artiklene er:

- Bagge, C.M. & Enger, T.A. og Seeberg, M. L.(2006). «Hjemme hos barn som bor i asylmottak», publisert i *Barnehagefolk*, 22(3):60–65.

- Seeberg, M.L. (2007) «Utenfor den nasjonale kroppen: barn/asylsøker», publisert i *Norsk tidsskrift for migrasjonsforskning*, 2007(2).
- Seeberg, M.L., Bagge, C.M. og Enger, T.A. (2006). «Småbarn i asylmottak», publisert i *Norges Barnevern*, 83(3):19–29.
- Seeberg, M. L. & Bagge, C. M og Enger, T. A. (2009). «No Place: Small Children in Norwegian Asylum-Seeker Reception Centres», publisert i *Childhood*, 2009(3): 395–411.

Artiklene i rapporten peker blant annet på at hverdagene for små barn som bor i asylmottak er omgitt av taushet, både politisk/administrativt og forskningsmessig, til tross for at nær halvparten av alle barn i asylmottak tilhører denne aldersgruppen. I følge forfatterne kan tausheten rundt de minste barna i asylmottak bunne i en antakelse om at livet i asylmottak er mindre problematisk for små barn enn for store barn. Artiklene peker på at små barns hverdager i asylmottak ligger langt unna hverdagen for andre barn i samme aldersgruppe i Norge. Foreldrene er fattige, tilværelsen preget av midlertidighet, usikkerhet og mangel på struktur, og boforholdene er dårlige.

Øvrig litteratur

- Bagge, C. M. & Enger, T.A. & Seeberg, M.L.(2006). «Hjemme hos barn som bor i asylmottak» i *Barnehagefolk*, 22(3):60–65.
- Berg, Berit (2006). «Jeg glemmer å være trist». *Evaluering av et gruppebehandlingsprosjekt for barn og foreldre i mottak*. IFIM rapport, Trondheim: SINTEF.
- Dybvig, Ingeborg, Linn Malmén, Lina Schøyen og Redd Barna (2002). *Ventetid: barn i asylprosessen*. Oslo: Redd Barna.
- Kommunal- og regionaldepartementet (2005). *Psykisk helse for barn i asylmottak: anbefalinger fra en interdepartemental arbeidsgruppe*. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet.
- Lauritsen, Kirsten og Berit Berg. (1999). *Mellom håp og lengsel: å leve i asylmottak*. Trondheim: SINTEF IFIM.
- Lunde, Berit og Tanja Sæthre (1996). *Flyktningbarn på mottak: en gruppeorientert tilnærming*. Hovedoppgave i psykologi, Universitetet i Oslo.
- Neumayer, S. (1994). *Kartlegging av psykososiale forhold i asylsøker mottak og behovet for undervisning og veiledning*. Oslo: Psykososialt senter for flyktninger, Universitetet i Oslo.
- Nordström, Eva (2004). *I vântan på asyl*. Borea: Stockholm.
- Seeberg, M. L. & Bagge, C. M & Enger, T. A. (2009). «No Place: Small Children in Norwegian Asylum-Seeker Reception Centres» i *Childhood*, 2009(3): 395–411.
- Skjørhammer, Jan Thore (1994). *Livet på flyktningemottaket: en studie av aktiviteter på Nærland mottak*. Kandidatoppgave. KRS-KULTSAMF.
- Utlendingsdirektoratet. Regionkontor Vest (2001). *Gårsdagens mottak - dagens utfordringer: en helhetlig tilnærming til vanskelige saker i mottak og forslag til tiltak*.
- Utlendingsdirektoratet (2003a). *Lengeværende i mottak*. Rapport fra en arbeidsgruppe i Utlendingsdirektoratet (10 april).
- Utlendingsdirektoratet (2008). *Asylmottak gjennom 20 år: artikkelsamling fra Mottakskonferansen 2008*.

Utsigt, Susanne (1998). *Vi bor egentlig ikke her.... Flyktningers identitet: Kontinuitet eller endring*. Trondheim. SINTEF/Ifim.

Tsuda, Ayako (1994). *Barn og unge i statlig mottak*. Oslo: Utlendingsdirektoratet.

Vedi, Camilla og Ruth Lagos (1993). *Når kommunikasjonen bryter sammen: om flyktningers erfaringer med det kommunale mottaksapparatet*. FLY-prosjektet rapport.

Kommunal- og regionaldepartementet (2005). *Psykisk helse for barn i asylmottak: anbefalinger fra en interdepartemental arbeidsgruppe*. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet.

Woytuko, Stephani Ann og Ove Kristofersen (1989). *Asylsøkerbarn i grenseland: intervju med 25 familier*. Oslo: Redd barna.

Vold i mottak

Enkelte studier behandler temaer som uro som kommer av tette boforhold og naboskap til andre i en unormal situasjon, der bl.a. psykiske problemer, vold og overgrep kan være en del av hverdagen i mottakssituasjoner. Her trekker vi frem noen studier som har hovedfokus på vold og overgrep i mottak.

UNHCR peker på at kvinner er særlig utsatt for overgrep både før, under og etter flukt (UNHCR 2003). Det at kvinner kan være særlig utsatt for vold også etter flukt, i form av maktmisbruk fra myndighetspersoner, seksuell trakassering og overgrep i asylmottak, samt vold i nære relasjoner, innebærer at risikoen for overgrep ikke er over når kvinner søker beskyttelse i Norge. Kvinner på asylmottak er derfor en sårbar gruppe.

Skogøy, Elin (2008). Rapport om vold mot kvinner i asylmottak i Norge. Amnesty International Norge.

Temaet for rapporten er overgrep og vold mot kvinner under opphold på asylmottak; både vold i nære relasjoner og overgrep fra personer som kvinnen ikke har en tilknytning til. I tillegg til å beskrive situasjonen på dette feltet gir rapporten anbefalinger om tiltak som kan beskytte kvinner i mottak mot vold og overgrep. Det fokuseres på alle nivåer ved mottaksdriften: myndighetenes ansvar, kunnskap og kompetanse blant personalet og organisering av arbeidet ved enkelte mottak.

Når det gjelder omfang av vold mot kvinner peker rapporten på sannsynligheten for store mørketall og konkluderer med at vold mot kvinner har derfor trolig et omfang som tilsier større oppmerksomhet enn hva som hittil har vært tilfelle i mottakssystemet.

Undersøkelsen peker på tre hovedutfordringer når det gjelder å beskytte kvinner i asylmottak. 1) *Tiltak som «treffer» vold i nære relasjoner og særlig overgrep fra partner*. Da vold i nære relasjoner foregår i det private rom, kan det være vanskelig å gi kvinner effektiv beskyttelse. Dette peker på et særlig behov for tiltak som kan bidra til å avdekke slike overgrep og til å sikre utsatte kvinner god oppfølging og bistand. 2) *Å ta kvinners grunnleggende utrygghet i mottak, i form av frykt for overgrep, på alvor*. Tiltak som reelt beskytter kvinners privatsfære gir dem i mottak mulighet for å gjennomføre dagliglivets

nødvendige rutiner som å lage mat og komme til og fra bad/toalett uten å måtte forholde seg til «fremmede» menn. 3) *Samarbeidet mellom mottak og eksterne hjelpeinstanser i konkrete saker med vold mot kvinner*. Det er behov for gode rutiner ved mottakene for å henvise kvinner til eksterne hjelpeinstanser ved behov og for å følge opp samarbeidet med disse.

Kompetansesenter for sikkerhets-, fengsels-, - og rettspsykiatri. (2008). Rapport: vold trusler og ustabil atferd i norske asylmottak. St. Olavs Hospital, H.F. Psykiatrisk divisjon, Delrapport 1: Vold og trusler i Norske mottak – en kartleggingsstudie.

Prosjektet har kartlagt forekomst av voldelige hendelser i samtlige norske asylmottak i løpet av 2007. I følge rapporten ble det innrapportert 189 hendelser om vold og trusler i 2007. 135 personer står bak disse hendelsene. Hendelsene er samlet sett forholdsvis alvorlige. Det er ingen betydelige forskjeller vedrørende gjerningspersonene med hensyn til demografi eller søknadsstatus mellom forsterkede og ordinære mottak. Rapporten viser imidlertid at mannlige personal og mannlige beboere utsettes hyppigst for aggresjon/vold.

Rapporten konkluderer med at både levekårene for beboerne og arbeidsforholdene for ansatte i mottak bør forbedres. En omfattende innsats i forhold til å redusere vold og trusler vil være en vesentlig forbedring av levekårene for asylsøkere samt en vesentlig oppgave for mottakenes HMS (helse, miljø og sikkerhet) arbeid.

Delrapport 2: Den utvidede helseundersøkelsen. Utredning av personer i asylmottak som representerer utfordringer med hensyn til voldelig og utagerende atferd.

Bakgrunnen for prosjektet er bekymringsmeldinger Utlendingsdirektoratet mottok fra ulike asylmottak om beboere med voldelig atferd. Rapporten kommer med en rekke anbefalinger til Utlendingsdirektoratet, Politidirektoratet og Helsedirektoratet. Blant disse er:

- Mottakene bør ha et felles registreringssystem for aggresjon og vold.
- Det bør opprettes flerfaglige ansvarsgrupper for asylsøkere med psykiske vansker og/eller voldelig atferd.
- Det bør utarbeides et obligatorisk introduksjonskurs om migrasjonshelse for alle tilsatte i asylmottak
- Det bør utredes hvordan saker med personer som forsvinner fra mottak skal håndteres slik at politiet varsles og kan vurdere om det bør iverksettes ettersøking hvis vedkommendes liv eller helse kan være truet, eller etterforskning der det er aktuelt å avklare om det foreligger et straffbart forhold.

Øvrig litteratur

Norsk Folkehjelp (2003). *Avmakt og mestrings – Rapport om vold og seksuelle overgrep i Flyktingemottak*, Oslo: Norsk Folkehjelp.

UNHCR (2003). *Sexual and gender-based violence against refugees, returnees and internally displaced persons. Guidelines for prevention and response.*

Asylsøkere og kriminalitet

Selv om utlendinger, asylsøkere og kriminalitet er et tema som får dekning i media, og ofte blir trukket frem som en av grunnene til at lokalpolitikere og lokalsamfunn kan være negativt innstilt til å få asylmottak i nærmiljøet, er dette et tema som ikke har fått tilsvarende oppmerksomhet i forskningslitteraturen. Ser vi på temaet asylsøkere og kriminalitet, finnes enda mindre forskning.

Noe statistikk utarbeides av Statistisk Sentralbyrå. I 2004 ble ga Politidirektoratet ut en rapport der forholdet mellom asylsøkere, andre utlendinger og kriminalitet var tema. Her konkluderte man med at asylsøkere sto for en liten del av kriminaliteten (POD 2004:34).

Den øvrige litteraturen som behandler temaet er av eldre dato. Det kan derfor være grunn til at kunnskap på dette feltet bør produseres og formidles slik at kvaliteten kan heves på den offentlige debatten.

Foran valget i 2009 sto denne tematikken høyt på dagsordenen. I media ble koplingen gjort mellom asylsøkere, id-løshet og kriminalitet. I etterkant av valget ble denne koplingen kritisert av lederen for Utlendingsdirektoratet.

Litteratur om asylsøkere og kriminalitet

Falck, Sturla (1992). *Utlendinger og kriminalitet. En analyse av forholdet mellom straffede norske og utenlandske statsborgere*. BVU-rapport nr. 2, 1992.

Falck, Sturla og Anne Marie Støkken (1990). *Utlendinger og kriminalitet – Data kilder og metodeproblemer*. NF-rapport nr.90 A, 1990, Mørkved.

Politidirektoratet (2003). *Kriminalitet begått av asylsøkere og andre utlendinger med tidsbegrenset opphold*. Mai.

Politidirektoratet (2004). *Utlendinger, asylsøkere og kriminalitet. Hvem er hvem og hva vet vi?*

Utlendingsdirektoratet (1993). *Kriminalitet begått av asylsøkere i og utenfor statlige mottak i Norge: oppsummering av kartlegging og tiltak*. Oslo: Utlendingsdirektoratet

Thorsen, Lotte Rustad, Stian Lied og Reid J. Stene (2009). *Kriminalitet og rettsvesen 2009*, SSB 2009.

Flyktninger og helse

Nyankomne flyktninger og asylsøkeres helsesituasjon er et forskningsfelt hvor det foreligger en del psykologiske studier, både norsk og internasjonalt. Det finnes imidlertid få studier som tematiserer den somatiske helsesituasjonen (somatiske lidelser, funksjonshemming, tuberkulose, AIDS osv) og helse-tilbud for nyankomne flyktninger og innvandrere. Et unntak her er Brunvatne (2006).

Forskning viser at psykiske vansker forekommer oftere hos flyktninger enn ellers i befolkningen (se f.eks. Lie 2004). Nygård og Malterud (1995) finner at andelen med posttraumatisk stresslidelse økte i løpet av de tre første månedene etter ankomst, og at den steg fra 45 til 60 prosent blant menn, og fra 60 til 80 prosent blant kvinner. En vesentlig andel flyktninger har vært utsatt for tortur og forfølgelse (se f.eks. Montgomery og Foldsprang 1994). Van der Veer (1994) ser flyktingers traumatiske erfaringer som belastninger på tre ulike nivåer: På grunn av politisk undertrykkelse og forfølgelse i hjemlandet, alvorlige traumatiske hendelser før og under flukt, og livssituasjonen i eksil, som inkluderer følelse av skyld, sorg og sinne. I dagens pågående konflikter har det å angripe familie og barn, og overgrep mot kvinner blitt stadig mer vanlig, dermed inngår studier av kvinner og barn som en vesentlig del av forskningsfeltet.

Når det gjelder posttraumatiske stresslidelser, angst og depresjon finnes det flere innsiktsfulle forskningsarbeider basert på terapeutisk virksomhet, som belyser de sosiale og kulturelle kontekstene for forfølgelse, vold, overgrep og traumatiserende hendelser før og under flukt, og hvordan eksiltilværelsen virker inn på dette (Ahlberg 2000, Lavik et. al 1994, Sveaass 2000, Varvin 2003, van der Veer 1994). Denne forskningen baserer seg på terapi som i de fleste tilfeller er gjort etter bosetning. Vi tar imidlertid med denne litteraturen fordi den er relevant for å forstå helsesituasjonen i ankomstperioden. Det finnes færre studier som er gjort på helse i mottak. Disse er hovedsaklig evalueringer eller kortere utredninger. Det finnes en del studier av flyktningbarns psykiske helse. Her inngår studier som er gjort i forbindelse med den situasjonen som oppsto i Sverige på begynnelsen av 2000 tallet, der et stort antall asylsøkende barn pådro seg et utmattelsessyndrom. Både Sverige og Danmark har forskningsmiljøer som er særlig opptatt av flyktningbarn og psykisk helse (Danmark: Montgomery, Nielsen, Sverige: Ascher, Bodegård, Hjern).

Berg, Berit, Kristen Lauritsen, Melinda A. Meyer, Sissel M. Neumayer, Laila Tingcold, Nora Sveaass (2005). «Det hainnle om å leve...» Tiltak for bedre psykisk helse blant beboere i asylmottak. Trondheim: SINTEF IFIM. Formålet med prosjektet har vært å utrede hvilke forhold i ordinære mottak som bidrar til et godt psykososialt miljø. Fokus har vært på «god praksis», med vekstlegging av forhold som kan forebygge psykiske problemer hos be-

boere og øke deres mestringsevne. Gjennom prosjektet har vi også hatt som målsetting å fange opp og beskrive gode rutiner for oppfølging av beboere som har psykiske problemer. Slike rutiner omfatter både det arbeidet som utføres på selve mottaket og samarbeid med relevante eksterne instanser (kommuner, fylkeskommuner, sykehus og andre; deriblant frivillige organisasjoner.) Et viktig siktemål med prosjektet har vært å komme frem til konkrete «forslag til forbedringer» og «modeller og tilnærminger» som kan bedre beboernes psykisk helse.

Sluttrapporten munner ut i noen klare anbefalinger rettet mot både myndigheter, driftsoperatører, mottak og samarbeidsparter. Blant anbefalingene er: redusert ventetid på asylsøknaden, gjeninnføring av norskopplæring på mottakene, et meningsfylt aktivitetstilbud og videreutvikling av samarbeidet mellom kommune- og spesialisthelsetjeneste.

Brunvatne, Reidun (2006). *Flyktninger og asylsøkere i helsetjenesten*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Boken har et helsefaglig perspektiv, og behandler temaer som møtet mellom flyktning og lege/helsearbeider, bruk av tolk i helsevesenet, problemstillinger knyttet til spesifikke grupper som barn og eldre, psykososiale problemer, smittevern, beskriver helseproblemer som følge av tortur og krig og organisering av helsetjenesten. I tillegg gir boken også en oversikt over lover og forskrifter som er aktuelle for norsk helsevesen i møtet med flyktninger og asylsøkere

Jakobsen, Marianne og Nora Sveaass, Lars Erik Eide Johansen og Elin Skogøy (2007). *Psykisk helse i mottak: Uprøving av instrumenter for kartlegging av psykisk helse hos nyankomne asylsøkere*. Rapport nr. 4/2007. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress

Rapporten utreder anvendeligheten og påliteligheten når det gjelder bruk av eksisterende kartleggingsredskaper i arbeidet med å fange opp psykiske helseproblemer blant asylsøkere, i tillegg til deres eventuelle behov for tilrettelagt helsehjelp. Fokuset er på om det er mulig å utvikle et kartleggingsinstrument som er basert på selvutfylling som fanger opp psykiske lidelser og behov for behandling blant asylsøkere.

Det konkluderes med at kartleggingsinstrumenter basert på selvutfylling til en viss grad kan være anvendelige overfor asylsøkere som har gode lese- og skriveferdigheter på eget morsmål. Når det gjelder asylsøkere med lite eller ingen formell skolegang fanger spørreskjemaene i liten grad opp psykiske lidelser

Litteratur om flyktninger og helse

- Ahlberg, Nora (2000). *No five fingers are alike. What exiled Kurdish women in Therapy told med.* Oslo: Solum forlag.
- Aunaas, Trine (2000). *A journey of sorrows: A qualitative study of asylum-seekers' and refugees' views of coming to Norway.* Hovedoppgave i psykologi, Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Berg, Berit (2006). «Jeg glemmer å være trist». *Evaluering av et gruppebehandlingsprosjekt for barn og foreldre i mottak.* IFIM-rapport. Trondheim: SINTEF.
- Berg, Berit og Marko Valenta (2008). *Flukt, eksil og flyktingers sosiale integrasjon.* Notat. Oslo: Forskningsrådet .
- Bustos, Enrique og Gunilla Björkqvist, Gunilla (1996). *Traumatiserte flyktingar och mottagningsprocessen i de Nordiska länderna.* TemaNord 1996:517, København: Nordisk Ministerråd.
- Gulbrandsen, Pål et al. (2004). *Identifisering av personer med behov for psykiatrisk hjelp blant asylsøkere.* Rapport fra Kunnskapssenteret nr. 10. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten.
- Helsetilsynet (2005). *Oppsummering av landsomfattende tilsyn i 2004 med helsetjenester til nyankomne asylsøkere, flyktinger og familiegjenforente.* Rapport fra Helsetilsynet.
- Iversen, V, C og G. Morken (2004). «Differences in acute psychiatric admission between asylum seekers and refugees» i *Nordic Journal of Psychiatry*, 58 (6): 465-470 2004.
- Jakobsen, M., Sveaass, N., Johansen, L. E. E., og Skogøy, E. (2007). *Psykisk helse i mottak. Utprøving av instrumenter for kartlegging av psykisk helse hos nyankomne asylsøkere.* Publikasjonsserie fra Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Rapport nr. 4/2007.
- Lavik, N.J., M. Nygård, N. Sveaass og E. Fannemel (1994). *Pain and survival. Human Rights Violations and Mental Health.* Oslo- Copenhagen – Stockholm: Scandinavian University Press.
- Lavik, N. J., H. Christie, O. Solberg og S. Varvin (1996). «A Refugee Protest in A Host Country: Possibilities and Limitations of an Intervention by a Mental Health Unit» i *Journal of Refugee Studies*, vol. 9, no. 1 s. 73-88.
- Lie, Birgit (2004). «The psychological and social situation of repatriated and exiled refugees: a longitudinal, comparative study» i *Sc. J. Public Health* 32(3):179-187.
- Major EF. (2000). «Psykiatrisk/psykologisk arbeid med flyktinger og asylsøkere» i *Tidsskrift for Norsk Lægeforening* 120: 3420 - 3.
- Montgomery, Edith og Anders Foldsprang (1994). «Criterion-related validity of screening for exposure to torture» i *Danish medical bulletin* Vol. 41 nr 5 s 588-591.
- Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten (2004). *Identifisering av personer med behov for psykisk hjelp blant asylsøkere.* Rapport 10. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten.
- Nygård, M. og K. Malterud (1995). «Enkel kartlegging av posttraumatisk stressforstyrrelser hos bosniske flyktinger i Norge» i *Tidsskrift for norsk lægeforening* 115. 1971-1974.
- Oppedal, Jensen og Seglem (2008). *Når hverdagen normaliseres: Psykisk helse og sosiale relasjoner blant flyktinger som kommer til Norge uten foreldrene sine, UngKul-rapport nr.1, Folkehelseinstituttet.*
- Sveaass, N. og E. Hauff (red.) (1997). *Flukt og fremtid: psykososialt arbeid og terapi med flyktinger.* Oslo: Ad Notam.
- Sveaass, N. (2000). *Restructuring meaning after uprooting and violence. Psychosocial intervention in refugee receiving and post-conflict societies.* Dissertation for the dr. Psychol Faculty of Social Science. Oslo: Universitetet i Oslo.

- Sveaass, N. (2005). «Med frykt og forventninger i bagasjen» i *Tidsskrift for Psykisk Helsearbeid*. 3. 222-238. Trondheim: NTNU.
- Veer, G. van der (1994). *Rådgivning og terapi med flyktninger. Psykologiske problemer hos ofre for krig, tortur og undertrykkelse*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Varvin, Sverre (2003). *Flukt og eksil: traume, identitet og mestrings*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Varvin, Sverre (2008). *Flyktningpasienten*. Oslo: Universitetsforlaget.

Litteratur om flyktningbarn og helse

- Angel, Birgitta og Anders Hjern (1992). *Att möta flyktningbarn och deras familjer*. Lund: Studentlitteratur.
- Ascher, Henry (2005). «Rapes in war. Effects on mother-child relations» i Andersson, H.E., H. Ascher, U. Björnberg og L. Mellander: *The asylum seeking child in Europe*. Göteborg: University of Gotenburg CERGU.
- Berg, Berit, Kristen Lauritsen, Meninda A. Meyer, Sissel M. Neumayer, Laila Tingcold, Nora Sveaas (2005). «Det hainnle om å leve... » *Tiltak for bedre psykisk helse blant beboere i asylmottak*. Trondheim: SINTEF IFIM.
- Berg, Berit (2006). «Jeg glemmer å være trist». *Evaluering av et gruppebehandlingsprosjekt for barn og foreldre i mottak*. IFIM-rapport. Trondheim: SINTEF.
- Bodegård, Göran (2004). «Asylsökande flyktningbarn utveklar livshotandfe funksjonsbortfall» i *Läkartidningen* nr 19.
- Carli, Amalia et al (red) (1996). *Flyktningebarn og familier*. Oslo: Psykososialt Senter for Flyktninger.
- Christie og Waaktaar (1997). «Tross alt. Krigstraumatiserte barn og deres helingspotensialer» i Sveaas, Nora og E. Hauff (red.). *Flukt og fremtid. Psykososialt arbeid med flyktninger*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Cohn, Jørgen (1993). «Børn og tortur» i *Linjer*. nr. 2/1993, s. 28–29.
- Cohn, Jørgen og Mona Strøm (2003). *Tortur og helseskade*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kommunal- og regionaldepartementet (2005). *Psykisk helse for barn i asylmottak: anbefalinger fra en interdepartemental arbeidsgruppe*. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet.
- Montgomery, Edith (2000). *Flyktningebørn. Traume, utvikling, intervention*. København: dansk psykologisk Forlag.
- Montgomery, Edith og Anders Foldsprang (2001). «Traumatic experience and sleep disturbance in refugee children from the Middle East» i *European Journal of Public Health* Vol.11 no.1.
- Montgomery, Edith og Anders Foldspang (2005). «Seeking Asylum in Denmark: Refugee Children's Mental Health and Exposure to Violence» i Andersson, H.E., H. Ascher, U. Björnberg og L. Mellander: *The asylum seeking child in Europe*. Göteborg: University of Gotenburg CERGU.
- Neumayer, Sissel M. m.fl. (2006). *Psykososialt arbeid med flyktningbarn: introduksjon og fagveileder*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Netland, Marit (1996). *En samtalegruppe for flyktningebarn: delrapport fra forskningsprosjektet «Bosniske flyktningebarns psykiske helse»*. Bergen.
- Nielsen, Signe Smith et al (2008). *Mental health among asylum seeking children in Denmark – the effect of length of stay and number of relocations: a cross-sectional study*. BMC Public health nr 8:293.
- Nilsson, Susanna (2007). *De som har och de som inte har. Om rätten till hälso- och sjukvård för asylsökande barn och gömda barn i Sverige och Storbritannien*. CERGU rapport nr 1 Göteborg: Centrum för Europaforskning, Göteborgs universitet.

Psykososialt Senter for Flyktninger (1996). *Flyktningebarn og familier*. Oslo: Psykososialt Senter for Flyktninger.
Statens offentlige utredningar (2006). *Asylsøkande barn med oppgivenessymptom – trauma, kultur, asylprocess* SOU:2006:49.
Tamas, Gellert (2009). *De apatiske. Om makt, myter och manipulation*. Stockholm: Natur & Kultur.

Forskningsbehov

- Somatisk helse. Det er gjort en del studier på psykisk helse blant flyktninger, mens det eksisterer få systematiske studier på somatisk helse
- Utsatte grupper i mottak. Få studier som omhandler identifisering og håndtering av utsatte grupper i mottak
- Kvinner. Barn og helse er bedre dekket enn kvinner og helse
- Helsehjelp til irregulære innvandrere. Et uavklart område når det gjelder forholdet mellom internasjonale forpliktelser, nasjonal lovgivning og organisatorisk og administrativ tilpassing til gruppens rettigheter

Enslige mindreårige asylsøkere

Enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger er en felles betegnelse på barn og unge under 18 år som er kommet til landet uten foreldre eller andre voksne med foreldreansvar. I 2007 søkte 350 og i 2008 var det 1 400 som opplyste at de var enslige mindreårige asylsøkere (9 prosent av alle som søkte om asyl). Økningen fortsetter i 2009. De fleste enslige mindreårige er unge gutter. Hvilke landbakgrunn som er mest representert endrer seg etter konfliktsituasjonen internasjonalt i ulike tider. Bildet er imidlertid noe forskjellig fra det vi finner for voksne asylsøkere.

Et av de store temaene som gjelder enslige mindreårige asylsøkere er hva slags omsorgstilbud disse får, og hvem som skal ha dette ansvaret under søknadsbehandlingen.

1. desember 2007 ble omsorgsansvaret for enslige mindreårige asylsøkere under 15 år overført fra Utlendingsdirektoratet (UDI) til det statlige barnevernet. Det betyr at barna kommer direkte under barnevernets omsorg etter ankomst til Norge og plasseres i omsorgssentre. Det har også foreligget planer om at også enslige mindreårige i alderen 15 til 18 på sikt overføres til barnevernets omsorg. Denne gruppen utgjør den største andelen av enslige mindreårige. UDI har omsorgsansvaret for denne gruppen, og disse bor i egne mottak eller på egne avdelinger i ordinære asylmottak.

UNHCR og *Save the Children Alliance* har utarbeidet et dokument *Statement of Good Practice* (Ayotte 1999) som definerer relevante områder og standarder for europeiske staters politikk og praksis overfor enslige mindre-

årige. Disse dokumentene bruker begrepet *separated children* som i tillegg til asylsøkende barn også omfatter barn som er irregulære migranter og utsatt for trafficking. Til grunn for *Statement of Good Practice* er FNs barnekonvensjons prinsipper om bl.a. barnets beste, ikke-diskriminering og barns uttalerett, samt konvensjonens artikkel 22 om asylsøkende barn. Dokumentet er fulgt opp av flere evalueringer av europeiske staters politikk og praksis med utgangspunkt i standardene for god praksis (se Ruxton 2000 og Smith 2003).

Forskningen som er gjort på enslige mindreårige i Norge gjelder først og fremst mottaks- og bosettingsfase der omsorgstilbudet står sentralt. Studiene beskriver livssituasjonen for enslige mindreårige på asylmottak, samt deres botilbud, psykiske helse og skoletilbud etter bosetning. Mange av studiene er basert på intervjuer av enslige mindreårige, som retrospektivt beskriver erfaringer som enslig mindreårig i eksil. Flere forskere påpeker de etiske utfordringene ved å forske på denne asylgruppen (Eide 2001:22, Hjelde 2003:6).

Migrasjonsperspektivet er stort sett fraværende. Et unntak her er Engebrigtsens rapport fra 2002 der hun argumenterer for at de mindreårige asylsøkerne må i større grad sees i lys av den oppveksten, kompetansen og forpliktelsene de bringer med seg.

Det finnes noen juridiske studier av internasjonale konvensjoners betydning for asylsøkende barn som inkluderer de enslige mindreåriges særskilte stilling (Sandberg 2008, Stang 2008, Juhlén 2003, Schiratzki 2005). Noen av disse studiene belyser asylprosessen, mens de fleste gjelder forholdet mellom barnekonvensjonen, utlendingsloven og barnevernsloven, og konsekvensene for tilbudet de enslige gis når det gjelder omsorg, skole og helsetjenester. Bruk av barnevernsloven i forhold til denne gruppen barn har blitt diskutert i flere rapporter, bl.a. i Andersson (1994) som hevder at barnevernet innebærer en rettssikkerhetsgaranti i forhold til omsorgssituasjon og utdanning. Også Hjelde og Stenerud (1999) trekker fram behovet for å bruke barnevernsloven for å sikre rettigheter for denne gruppen barn. Dette perspektivet er også sentralt i Eide (2005).

En kritisk stemmes, noe som er unntaket på feltet, er Engebrigtsen (2002) som stiller spørsmål ved måten *barnets beste* blir brukt som rettsprinsipp, og mener det bidrar til å legitimere politiske og byråkratiske interesser. Et tema som bringes opp er hvordan enslige mindreårige konstrueres som kategori av politikere, forvaltningen og omsorgsutøvere, enten som barn eller som asylsøker.

Studiene av asylmottak som ramme for omsorg for enslige mindreårige sammenfaller i sine vurderinger av kritiske forhold: Isolasjon, utrygghet, bekymring for framtiden og et liv på vent. Tidsaspektet ved å leve på en institusjon, der beboernes behov og usikre livssituasjon lå utenfor de ansattes myndighetsområde går igjen. Det pekes også på barnas tidligere krigs- og flukt-opplevelser som forsterket barns følelse av hjemløshet.

Andre momenter i mottaks- og bosettingsfasen som påpekes er ulikhet i tilbud innen og mellom kommuner som kommer av kommunene desentraliserer ansvaret for bl.a. hjelpetjenesten til denne gruppen (Gill 1997). Berg og Lauritsen (2002) understreker behovet for et helhetlig og individuelle tilpasset tjenestetilbud overfor de mindreårige. Tverrfaglighet er noe både Hjelde og Steinerud (1999) og Wold (2002) understreker i sine rapporter.

Den norske forskningen på enslige mindreårige framstår som fragmentert, preget av oppdragsforskning som er empirisk fundert og skrevet for å løse akutte problemer. Kjønsdimensjonen er lite drøftet. Flere påpeker at det er lite kontinuitet og akkumulert kunnskap på feltet (Solberg 1997:12, Hjelde 2003:6, Berg og Valenta 2009). Av mer akademisk fundert forskning finnes det en juridisk, en historisk og en antropologisk forankret dr. grad (Knoff 2006, Eide 2005, Hjelde 2003).

Forskningsfeltet mangler studier med et migrasjonsperspektiv på asylstrømmene når det gjelder unge enslige mindreårige, dessuten forskning med et interdisiplinært, overordnet og teoretisk perspektiv. Det finnes få komparative studier både når det gjelder å sammenligne norsk asylpolitikk og omsorgstiltak for enslige mindreårige asylsøkere. Et nærliggende forskningsprosjekt er å evaluere omsorgssentre for de yngste mindreårige, og relatere dette til situasjonen for de over 15 år, likeledes å utarbeide en statusrapport når det gjelder det norske regelverk og praksis vurdert opp mot standarden for god praksis for land i Europa (se Ayotte 1999).

Den største gruppen av studier om enslige mindreårige handler om asylmottak, bosetting og helse, og da psykisk helse. Flere av studiene skiller ikke skarpt mellom erfaringer fra mottaksopphold og bosetting, og er derfor tatt med. Andre studier som utelukkende handler om bosettingsfasen og kommunal bosettingspolitikk er ikke inkludert.

Litteraturoversikten inkluderer også enkelte nyere nordiske og internasjonale studier som omfatter temaer og perspektiver som er lite framme i den norske forskningen.

Solberg, Atle (1997). *Enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere: en kunnskapsstatus*. Bergen: SEFOS

Rapporten gir en oversikt over forskning som ble gjort på første halvdel av 1990-tallet. Solberg gjennomgår først litteratur som har et juridisk perspektiv, der asylretten, regler om familiegjenforening, samt forholdet mellom barnevernsloven og utlendingsloven diskuteres.

En bolc tar for seg kunnskap om barn på mottak, mens den siste bolken gir en oversikt over kunnskap om bosetting, både når det gjelder lovverk og løsninger på bosetting, nettverksbygging og skoletilbud. Avslutningsvis drøfter han betingelser for at reell likestilling og individuelt tilpassede tiltak skal kunne realiseres overfor enslige mindreårige. Han mener det finnes kunnskap

om hva som er viktig for å bedre praksis, også om hvilke hindringer som gjør at dette ikke realiseres.

Eide, Ketil (2005), *Tvetydige barn: om barnemigranter i et historisk komparativt perspektiv*. Avhandling (dr. polit.) Bergen: Universitetet i Bergen.

Arbeidet gir en historisk tilnærming til hvordan det norske samfunnet håndterer dilemmaer knyttet til mottak av enslige mindreårige flyktninger. Myndighetenes forståelse har betydning for den praktiske politikken og hvordan omsorgsarbeidet utøves overfor det enkelte barn

Studien peker på de samfunnsmessige endringene som har gitt forskjellige forståelser og løsninger på det å ta imot de mindreårige og på identitetspolitikk. Det er først i 1990 omsorgen for enslige mindreårige blir institusjonalsert som eget særområde, og definert som en statlig oppgave til forskjell fra tidligere løsninger der frivillige organisasjoner og enkeltpersoner sto for innsatsen overfor barna. Motsetningene mellom politiske interesser og hensynet til omsorgssituasjonen for barna er et gjennomgående tema i studien. De inkluderte livshistoriene til enslige mindreårige får dessuten fram spenningen mellom de kollektive forestillingene om hvem barna er og de individuelle erfaringer og framtidsprosjekter.

Engebrigtsen, Ada (2002). *Forlatte barn, ankerbarn, betrodde barn... : et transnasjonalt perspektiv på enslige, mindreårige asylsøkere*. Oslo: NOVA

Rapporten diskuterer problemstillinger knyttet til enslige mindreårige asylsøkere ut fra et transnasjonalt perspektiv. Den ser på barnemigranter som medlemmer av transnasjonale familier, og setter søkelyset mot deres bakgrunn, familierelasjoner og kontakt med hjemlandet. Dette drøftes opp mot de forståelsesrammene som den offentlige forvaltningen legger til grunn, deriblant lover og regler som regulerer familiegjennforening. Engebrigtsen mener at barnas mulighet til å opprettholde kontakt med familien og samtidig støtte dem gjennom skole og utdanning er viktige utfordringer for de som arbeider med tiltak for denne gruppen. Det er imidlertid behov for mer kunnskap om hvordan de mindreårige opprettholder kontakt med familiene, og hvilke andre støttenettverk de benytter seg av.

Knoff, Hanna (2006). «Politics and law intertwined: unaccompanied minors seeking asylum creating challenges for Norway» - Thesis, Norwegian Centre for Human Rights, University of Oslo, Faculty of Law, September 2003

Avhandlingen gjennomgår internasjonale instrumenter og nasjonal lovgivning og retningslinjer som er aktuell for enslige mindreårige asylsøkeres livssituasjon i Norge. Både opphold i asylmottak, deres psykiske helse, familiegjennforening, og spørsmål om diskriminerende praksis i forhold til velferdstjenester

ter drøftes. Avslutningsvis berøres forholdet mellom staters suverenitet vs moralske forpliktelser.

Halvorsen, Kate (2004). *Asylum Decisions on Child Applicants. Report on 4-Country Pilot Project.*

Rapporten er en gjennomgang av hvordan fire land (Norge, Sverige, Tyskland, Østerrike) gjennomfører asylintervjuet med enslige mindreårige. Både internasjonale konvensjoner og nasjonalt lovverk på asylfeltet, landenes organisering av asylintervjuene gjennomgås. Rapporten beskriver inngående hvordan intervjuet gjennomføres, type spørsmål som stilles, og hvordan opplysninger, motsigelser og løgn håndteres. Landenes vurdering av ulike barnespesifikke former for forfølgelse drøftes, slik som tvangsekteskap, utbytting arbeidsrelasjoner, barnesoldater, gatebarn, menneskehandel og familierelatert vold. Videre diskuteres praksis særlig i Norge og Sverige når det gjelder å gi opphold fordi omsorgspersoner ikke kan oppspores. De anbefaler en utvidelse og grundigere gjennomgang av denne type studie.

Øvrig litteratur

- Allertsen, Linda M., Trygve Kalve og Vebjørn Aalandsli (2007). *Enslige mindreårige asylsøkere i barnevernet*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Archambault, J. og Berg, B. i samarbeid med Silje Dahl (2006). *Et felles liv i Norge. Evaluering av erfaringer fra to bofellesskap for enslige mindreårige flyktninger*. IFIM rapport. Trondheim: SINTEF.
- Danielsen, Kirsten og Marie Louis Seeberg (2006). *Tracing UMAs' families: a comparative study of some European countries' practices and experiences in tracing the parents or caregivers of unaccompanied minor asylum seekers*. Oslo: NOVA.
- ECON (2007). *Bo- og omsorgstiltak for enslige mindreårige i kommunene: utgiftskartlegging og vurdering av kvalitet*. ECON-rapport R-2007-032, Oslo: ECON.
- Eide, Ketil (2000). *Barn i bevegelse: om oppvekst og levekår for enslige mindreårige flyktninger*. Bø: Høgskolen i Telemark.
- Evensen, Nina Therese (2005). *Det rettslige ansvaret for enslige mindreårige asylsøkere i Norge: hvor er det naturlig å lovfeste dette ansvaret?* Spesialoppgave i Flyktningerett, Oslo: Universitetet i Oslo.
- Fjørde, Unn-Tove (2005). *Et valg for fremtiden: idéhefte for hjemlandsorientert arbeid med enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere*. Oslo: Flyktninghjelpen.
- Gunnarsen, Cornelia (1997). *Att jagas av tankar om hemlandet: om ensamma flyktingungdomars möjlighet till återvändande*. Stockholm: Rädda Barnen.
- Gill, Veena (1997). *Enslige mindreårige asylsøkere og norsk bosettingspolitikk: en evaluering*. IMER Norway/Bergen Publications, Bergen: SEFOS.
- Hjelde, Karin (2004) *Diversity, liminality and silence: integrating young unaccompanied refugees in Oslo*. Series of dissertations submitted to the Faculty of Medicine, Oslo: University of Oslo.
- Hjelde, Karin. H. og Claire Mock-Munoz de Luna (2007). «Care and Education: Separated Refugee Children and young People in London and Oslo Compared» i *Barn i Norge 2007*.

- Hushagen, Anne (1997). *Enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere: en studie av de unge og deres omsorgspersoner i kommunene*. IMER Norway/Bergen Publications, Bergen: SEFOS.
- Justis- og politidepartementet (2008). *Mindreårige som forsvinner fra mottak: - forebygging og oppklaring*. Rapport fra arbeidsgruppe, Justis- og politidepartementet. Oslo: Justis- og politidepartementet.
- Lidén, Hilde (2009). «Sikrer intervju av enslige mindreårige at deres konvensjonsrettigheter ivaretas? » *KonturTidsskrift* Oslo: NAKMI.
- Renland, Astrid (2001). *Internasjonal handel med barn og mindreårige for kommersiell utnyttelse i Norge*. Oslo: Redd barna: ECPAT Norge.
- Stang, Elisabeth Gording (2009). «Rett til returvern og rehabilitering etter FNs barnekonvensjon for mindreårige asylsøkere utsatt for tortur, umenneskelig eller nedverdiggende behandling» i *KonturTidsskrift* Oslo: NAKMI.

Nordisk og internasjonal litteratur om asylbarn

- Andersson [et al.] (2005). *The Asylum-seeking Child in Europe*. Göteborg: CERGU
- Ayotte, Wendy (1999). *Statement of good Practice*. Separated Children in Europe Program. Swindon: Save the Children/UNHCR
- Björkegren, Inger (1996). *Ensamma flyktningbarn i Norden*. TemaNord rapport 1996:516. København: Nordisk Ministerråd
- Integrationsverket (2003). *Ensamkommande barn: organisation och samverkan kring arbetet med introduktion*. Integrationsverkets rapportserie 2003:01.
- Migrationsverket (2001). *Barn i utlänningsärenden: rapport från Migrationsverket*. - Norrköping: Migrationsverket
- Migrationsverket (2002). *Förbättringar i mottagandet av barn från annat land som kommer till Sverige utan medföljande legal vårdnadshavare (s.k. ensamkommande barn) : redovisning av regeringsuppdrag*. Stockholm: Socialstyrelsen; Migrationsverket
- Ruxton, Sandy (2000). *Separated children seeking asylum in Europe: a program for action*. Stockholm: UNHCR Save the Children
- Smith, Terry (2003). *Separated children in Europe: policies and practices In European Union member states. A comparative analysis*. København: Save the Children
- Svensson, Jan (red.) (1999). *Man ved ikke, hvor man flygter hen ...: en bog om unge, der flygter alene*. København: Borgen
- Utrikesdepartementet (2004) *Mottagandet av barn från annat land som kommer till Sverige utan medföljande legal vårdnadshavare (s.k. ensamkommande barn)*. Utrikesdepartementet. Stockholm: Fritzes
- Vitus, Kathrine og Lidén, Hilde (forthcoming). «The status of the asylum-seeking child in Norway and Denmark – comparing discourses, politics and practices» i Submitted to *Journal of Refugee Studies*
- Watters, Charles (2008). *Refugee Children. Towards the next horizon*. London: Routledge

Aldersvurdering

Alderen til asylsøkere kan i mange tilfeller være usikker: Mange europeiske land har derfor innført aldersvurdering for å anslå alderen i tvilstilfeller når det gjelder mindreårige asylsøkere. UDI innførte aldersundersøkelse i 2003. To metoder er brukt: vurdering av skjelettalder og vurdering av alder basert på tannforhold. Vurdering av skjelettet ble avsluttet i 2007.

Graff Bjørn, Anton m.fl. (2006). *Aldersvurdering av mindreårige asylsøkere: rapport fra Kunnskapssenteret, metodevurdering*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten.

Rapporten vurderer hvor gode vurdering av skjelettalder og vurdering av alder basert på tannforhold er for å estimere alder på personer mellom 16 og 20 år. Spørsmålet var hvor presist metodene kunne vurdere om en person er under eller over 18 år, og forfatteren drøfter dette for ulike tilnærminger innenfor de to metodene. Rapportene gjennomgår 29 publikasjoner valgt ut fra forfatterens seleksjons- og kvalitetskriterier. Ett av resultatene er at alder for når hånd og håndrot er ferdigutvokst varierer i ulike etnisiteter. Når det gjelder visdomstenner viser rapporten at det er vanskelig å vurdere hvor stor usikkerhet som er knyttet til metoden. Tannforholdene fortsetter å endre seg etter fylte 18-19 år, og metoden er derfor bedre til å vurdere om personer er over 18 år. Metodene kan gi grunnlag for at alderen til personer fra enkelte etnisiteter kan både over- og underestimeres. Forfatteren drøfter avslutningsvis etiske aspekter ved aldersundersøkelser.

Øvrig litteratur

Redd barna (2006). «*Mamma vet hvor gammel jeg er*»: en kartlegging av aldersvurderingen av enslige mindreårige asylsøkere. Oslo: Redd barna.

Crawley, Heaven. (2006). *When is a child not a child? Asylum, age disputes and the process of age assessment*. London: ILPA.

Vergeordning

For enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger er en hjelpeverge en person som skal representere barnet i foreldrenes sted og sørge for at barnet får de rettighetene og den oppfølgingen det har behov for og rett til. Vergen bistår den mindreårige i asylsaken, og er til stede som støtteperson under intervjuet/samtalen hos Utlendingsdirektoratet (UDI). Problemet med å oppnevne verger og hvilken rolle verger skal ha for å ivareta enslige mindreårige asylsøkere deres rettssikkerhet, har vært et gjennomgående tema for de fleste forskningsrapportene som forelå på 1990 tallet.

Slotsvik, Hanne M.(1997). *Vergeordningen og enslige mindreårige asylsøkere. Hovedoppgave ved Institutt for privatrett, Universitetet i Oslo*

Hovedoppgaven gjennomgår vergemålloven av 1927, vergemålslovens virkeområde i forhold til asylsøkere, og verges og hjelpeverges oppgaver overfor asylsøkere. Forfatteren konkluderer med at vergeloven gir mangelfull veiledning, og at lovens virkeområde har endret karakter. Det er derfor stort behov for å revurdere loven.

Enslige mindreårige i mottak

Morvik, Stig (2008). «'Don't Worry – Be Happy'; om hvordan enslige mindreårige asylsøkere i et norsk mottak håndterer følelser». Masteroppgave. Institutt for sosiologi. Oslo: Universitetet i Oslo.

Studien beskriver med et sosiologisk blikk hvordan enslige mindreårige asylsøkere håndterer emosjoner på mottak når de venter på svaret på sin søknad. Den belyser hvordan de mindreårige selv løser det å leve med bekymringer for søknaden og framtiden i Norge, savn etter familie, samt emosjonelle reaksjoner på hendelser fra før og under flukt: hvem snakker de med om hva og hva hjelper dem til å leve med bekymringer og savn. Morvik har også intervjuet ansatte, lærere og verger om hvordan de forholder seg til de enslige mindreåriges emosjonelle situasjon.

Ingebrigtsen, Kristin, Turid Berger og Linda Thorsen (2004). «Ingen her vet at jeg ikke tør sove»: rapport med tilråding om tilsynsmodell for enslige mindreårige asylsøkere. Oslo: Redd barna.

Rapporten ble gjennomført på oppdrag av UDI og presenterer en modell og en metodikk for tilsyn med enslige mindreårige asylsøkere i statlige mottak. De rettslige rammene for enslige mindreårige i mottak presenteres, så vel som hvordan tilsyn med barn i andre institusjoner foregår blir også presentert. Konklusjonen rapporten gir er at omsorgsansvaret for enslige mindreårige asylsøkere må legges til barnevernet, ved at fylkesmannens tilsynsansvar også skal omfatte disse barna.

Øvrig litteratur

- Andersson, Mette (1994). *Det er ingen som kjenner meg. Unge enslige flyktninger i eksil*. Bergen: Senter for samfunnsforskning.
- Berg, Berit (2009). «Et liv på vent» i *KonturTidsskrift*. Oslo: NAKMI.
- Borgos, Rolf, Torunn Hansen og Turid Heiberg (1997). *Barn og unge som kommer alene*. Oslo: Redd barna.
- Egge, Marit og Annelise Jackbo (2001). *Forlatt eller ivaretatt: en beretning om enslige mindreårige asylsøkere i tekst og bilder*. Oslo: Fafo.
- Fladstad, Torunn (1994). *Hvis jeg hadde vært en fugl. Asylsøker- og flyktningbarn i statlige mottak*. Bergen: Universitetet i Bergen/IMER Bergen.

- Fylkesmannen i Hordaland (2006). *Tilsyn med mottaks ansvar for enslige mindreårige asylsøkere*. Rapport fra prosjekt.
- Knudsen, John Chr. (1990). «*De trodde jeg var fattig*». Om asylsøkerbarn i Norge. Bergen: MiCo forlag.
- Kommunal- og arbeidsdepartementet (1995). *Mottak av mindreårige asylsøkere: rapport om erfaring og status for handlingsplanen av 6.juni 1989*. Oslo: Kommunal- og arbeidsdepartementet.
- Ruud, Line M. (2000). *Enslige mindreårige på asylmottak Oslo*. Uteseksjonens skriftserie; 3/2000. Oslo: Oslo kommune. Uteseksjonen.
- Schancke, Vegard (1996). *Alene - mellom sikkerhet og usikkerhet: enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere: historier om bakgrunn, flukt og første tiden i eksil*. Sjøvegan: Psykiatrisk Poliklinikk for Indre Sør-Troms.
- Utlendingsdirektoratet (1996). *Konferansen om enslige mindreårige asylsøkere, Hønefoss 27-28 november 1996: sammendrag av diverse foredrag*. Oslo: Utlendingsdirektoratet.
- Valenta, Marko (2009). *Asylsøkerbarns rett til skole. Kartlegging av skoletilbudet til asylsøkerbarn*. Rapport NTNU samfunnsforskning AS. Trondheim: NTNU.
- Wold, Hinke (2002). «*Stemmer i diaspora*»: en komparativ studie av enslige mindreårige asylsøkere i Norge og Nederland. HiO-hovedfagsrapport Oslo: Høgskolen i Oslo, Avdeling for lærerutdanning.

Enslige mindreårige og psykisk helse

En viktig del av litteraturen i feltet handler om den psykisk helse til flyktningbarn. De fleste forskningsrapportene er opptatt av de psykososiale forholdene ved barnas situasjon (Knudsen 1990, Fladstad 1993, Andersson 1994, Schanche 1995, Eide 2000, Hjelde 2004). Det skilles ikke nødvendigvis mellom barn i følge med familien og enslige mindreårige. De fokuserer på livshistoriene, tilhørigheten i det norske samfunnet og relasjonen mellom de mindreårige og hjelpeapparatet. Sentrale temaer som tas opp er *ventetiden* på mottaks betydning for helsen, *psykiske traumer* barna har opplevd i hjemlandet og under flukt, og hvilke *mestringsstrategier* som de bruker. Studiene under handler eksplisitt om psykisk helse:

Oppedal, Jensen og Seglem (2008). *Når hverdagen normaliseres: Psykisk helse og sosiale relasjoner blant flyktninger som kommer til Norge uten foreldrene sine*, UngKul-rapport nr.1, Folkehelseinstituttet.

Rapporten handler om psykisk helse og sosiale relasjoner til unge som har kommet som enslige mindreårige asylsøkere. Datagrunnlaget er kvantitativ spørreundersøkelse med oppfølgende intervjuer som gir kunnskap om ungdommenes langsiktige tilpasning. Utgangspunktet er at nære relasjoner og tilhørighet til ulike sosiale nettverk er selve grunnpilaren i deres nye tilværelse, og undersøkelsen belyser både omfang og kvalitet ved deres sosiale relasjoner og nettverk. Konklusjonen understreker de unges dyktighet til å rekonstruere sine nettverk, både når det gjelder å ta opp kontakt med familien i utlandet og å etablere nye relasjoner både blant voksne og barn i Norge. Vennekretsen er flerkulturell, og de føler tilhørighet til lokalmiljøet. Til tross for

dette sliter et flertall med følelse av ensomhet. De opplever også stor belastning knyttet til sine sosiale nettverk, dette gjelder både bekymringer for familie og venner i utlandet, og for usikkerhet i tilpasningen til det norske samfunnet. Særlig for jentene er kontakten med familien i utlandet viktig for psykisk helse, mens vennenettverkene har stor betydning for guttenes helse.

Kommunal- og regionaldepartementet (2005). *Psykisk helse for barn i asylmottak: anbefalinger fra en interdepartemental arbeidsgruppe*. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet.

Rapporten beskriver situasjonen for både enslige mindreårige asylsøkere og medfølgende barn i familier som søker asyl, og foreslår tiltak som kan forebygge utviklingen av psykiske problemer og lidelser hos asylsøkerbarn. Et av tiltakene som foreslås er foreldreveiledning, et annet er å innføre samtalegrupper for barn i mottak. Kompetanseheving når det gjelder ansatte i mottak, helsetjenesten og i barnevernet er nødvendig, samt bedre samarbeid mellom mottak og primærhelsetjenesten. Skolen trekkes også fram som en helt avgjørende arena. Rapporten oppsummerer avslutningsvis tiltak i 16 punkter, med fordeling av ansvaret for gjennomføring av disse hos ulike departement.

Øvrig litteratur

- Bengtson, Mette og Anne Kirsti Ruud (2007). «Psykososialt arbeid med enslige mindreårige asylsøkere» i *Barn i Norge 2007*.
- Førde, Siv (2007). *Refugee children and resilience. Empowerment, participation and subjective wellbeing*. Masteroppgave Helsefag. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Knudsen, John Chr. (1995). «Smertens motstand til språk. Om flyktningebarn – og andre» i *Omsorg* nr 2:38-43.
- Neumayer, Sissel M. m.fl. (2006). *Psykososialt arbeid med flyktningebarn: introduksjon og fagveileder*, Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Raundalen, Magne og Atle Dyregrov (1995). «Psykologisk arbeid med barn i og etter krig» i *Tidsskrift for Norsk psykologforening* nr 32.

Forskningsbehov

Det er skrevet en del om hvordan enslige mindreårige asylsøkere har det og om organiseringen av arbeidet med enslige mindreårige. Det er imidlertid skrevet lite om:

- Flukt og migrasjonsprosesser; det transnasjonale perspektivet er lite fremtredende i forskningslitteraturen om enslige mindreårige asylsøkere. Det er lite kunnskap om bakgrunnen for migrasjonen og om selve migrasjonsprosessen
- Helhetlig perspektiv; den norske forskningen på enslige mindreårige framstår som fragmentert, preget av oppdragsforskning som er empirisk fundert og skrevet for å løse akutte problemer.

- Kjønn; Kjønnssdimensjonen er lite drøftet.
- Komparative studier; det finnes få komparative studier både når det gjelder å sammenligne norsk asylpolitikk og omsorgstiltak for enslige mindreårige asylsøkere.

Midlertidig beskyttelse

Midlertidig kollektiv beskyttelse var en sentral del av den offensive satsingen på flyktningpolitikk fra begynnelsen av 1990-tallet. Utgangspunktet var at beskyttelse er en knapp ressurs. Et land som Norge kan bare gi beskyttelse til et visst antall flyktninger om gangen. Flyktninger som fikk slik beskyttelse, men som så opplevde positive endringer i hjemlandet, skulle vende tilbake dit. Det ville i sin tur gi ledige plasser i Norge som nye flyktninger med behov for beskyttelse kunne nyte godt av. Dermed så man for seg en sirkulasjon i flyktningmassen. Man skulle komme til landet, være her så lenge det var behov for det, for så å vende tilbake.

Disse ideene hadde nær tilknytning til den løsningsoptimismen som preget det internasjonale flyktningfeltet i årene etter murens fall i 1989.

Optimismen ble satt på en skikkelig prøve i og med krigen i Bosnia på starten av 1990-tallet. UNHCR oppfordret til å bruke det nye midlertidige instrumentet. Hos FN regnet man med at det var nødvendig for at landene omkring det tidligere Jugoslavia skulle fortsette å holde dørene oppe for krigsflyktningene. Norge var blant landene i Europa som ventet lengst med å si stopp. Mot slutten av sommeren 1993 var presset enormt. I årene som fulgte holdt norske myndigheter oppe ambisjonene om at bosnierne skulle tilbake når forholdene tillot det. Det ble satt en øvre tidsgrense på fire før tilbakevendning måtte skje eller permanente tillatelser gis. Men krigen trakk ut og den etniske rensingen gjorde sammen med en oppsplitting av landet at man så at en normalisering var langt unna. I 1996 sa norske myndigheter at den midlertidige kollektive beskyttelsen skulle gjøre om til permanent opphold. I ettertid ble ordningen betegnet som «tidsskjør». En tilbakesending av bosnierne etter tre, fire år ville blitt vanskelig når forholdene i landet fortsatt var uavklarte.

Noen år senere toppet konflikten seg i Kosovo. Kosovo-albanere ble presset ut av landet. Norge tok imot 6000 i en aktiv evakueringsoperasjon. I tillegg kom det et par tusen spontanflyktninger til landet. Igjen ble det gitt midlertidig beskyttelse etter et regjeringsvedtak, noe ordningen krever. Til forskjell fra Bosniakonflikten stanset krigshandlingene raskt i Kosovo og tilbakevendning ble mulig. Mange dro frivillig de første ukene etter konflikten roet seg på sensommeren 1999. Senere presset norske myndigheter på for å få flere til å reise (Brekke 2002).

Utover de to Balkan gruppene er ikke kollektive midlertidige tillatelser gitt til flyktninggrupper i Norge. Midlertidige tillatelser er likevel brukt i enkelt tilfeller. Det mest kjente av disse var gruppen med drøyt 2000 irakere som fikk midlertidig opphold uten rett til familiegjenforening i 1998/1999. Disse tillatelsene fulgte norske politikere og byråkrater som en mare i de neste ti årene. For irakerne det gjaldt førte det til stadige skifter og en ustabil tilværelse. For myndighetene førte det til utfordringer i forholdet mellom Utlendingsdirektoratet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet. Noe av grunnen til komplikasjonene som oppstå kan antagelig finnes i det midlertidige instrumentet.

Øvrig litteratur

- Altamirano, Aina Tollefsen, Maria Appelqvist, Jan-Paul Brekke og Jens Vedsted-Hansen (1998). *En ny flyktningpolitikk i Norden? Midlertidig beskyttelse på 1990-tallet*. Nord 1998:17, København: Nordisk Ministerråd.
- Appelqvist, Maria (2000). «Party Politics and the Bosnian Question: The Swedish Decision to grant Permanent Residence» i *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol.26, no.1 pp89-108.
- Berg, Berit (red.) (1998). *Kommet for å bli? Om integrasjon og tilbakevending blant bosniske flyktninger i Norden*. Nord 1998:8, København: Nordisk Ministerråd.
- Berg, Berit og Carl Ulrik Schierup (red.) (1999). *Retorikk, politikk, praktikk. Om bosniske flyktninger i Norden*. Nord 1999:5. København: Nordisk Ministerråd.
- Brekke, Jan-Paul (1997). «Norwegian Refugee Policy – The Premises of Temporary Protection» i *Migration*, no.32 pp.41-53.
- Brekke, Jan-Paul (1998a). *Et nytt flyktningregime? Om midlertidig beskyttelse i Norge*. ISF rapport 1998:4. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Brekke, Jan-Paul (1998b). «Model Meets Reality - The Mechanistic Premis in Norwegian Refugee Policy» i *Migration*. Special Nordic Issue, Autumn 98.
- Brekke, Jan-Paul (1998c). «Midlertidighet og tilbakevending i norsk flyktningpolitikk» i Altamirano, Appelqvist, Brekke og Vedsted-Hansen (red.) *En ny nordisk flyktningpolitikk? Om bruken av midlertidig beskyttelse på 1990-tallet*. Nord 1998:17, København: Nordisk Ministerråd.
- Brekke, Jan-Paul (1998d). «Midlertidig beskyttelse i Norden på 1990-tallet» i Altamirano, Appelqvist, Brekke og Vedsted-Hansen (red.) *En ny nordisk flyktningpolitikk? Om bruken av midlertidig beskyttelse på 1990-tallet*. Nord 1998:17, København: Nordisk Ministerråd.
- Brekke, Jan-Paul (1999a). «Midlertidig beskyttelse i Nordisk flyktningpolitikk» i Haagensen (red.), *Midlertidig beskyttelse og tilbakevending. Bosniske flyktninger i Norden*. Nord 1999:4. København: Nordisk Ministerråd.
- Brekke, Jan-Paul (1999b). «Ja takk, begge deler! Om integrasjon og tilbakevending i norsk flyktningpolitikk» i Berg, Berit og Carl Ulrik Schierup (red.) *Nord 1999:5*. København: Nordisk Ministerråd. København.
- Brekke, Jan-Paul (2001a). *Velkommen og farvel? Midlertidig beskyttelse for flyktninger i Norge*. Thesis. Oslo: Pax forlag.
- Brekke, Jan-Paul (2001b). «The Dilemmas of Temporary Protection - The Norwegian Experience» i *Policy Studies*. Volume 22. No. 1. March.
- Brekke, Jan-Paul (2002). *Kosovo-Norge, tur og retur. Midlertidig opphold for kosovoflyktninger*. ISF-rapport 2002:008, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Brochmann, Grete (1995). *Bosniske flyktninger i Norden. Tre veier til beskyttelse*. ISF-rapport 1995:008, Oslo: Institutt for samfunnsforskning

- Brochmann, Grete (1997). «Bosnian refugees in the Scandinavian countries: a comparative perspective on immigration control in the 1990s» i *New Communities* 23(4): 495-510.
- Goodnow, Katherine (1998). *Refugee policies, media presentations*. Rapport 4: Institutt for Medievitenskap, Bergen: Universitetet i Bergen.
- Haagensen, Eva (red.) (1999). «Midlertidig beskyttelse og tilbakevending. Bosniske flyktninger i Norden». *Nord* 1999:4, København: Nordisk Ministerråd.
- Justisdepartementet- og Kommunal- og arbeidsdepartementet (1993). Beskyttelse i fokus. Prinsipper, konsekvenser og løsningsforslag når oppholdets varighet knyttes til beskyttelsesbehovet. Rapport fra en arbeidsgruppe. April.
- Lauritsen, Kirsten og Carla Dahl-Jørgensen (1997). «Tilbake - til ein stad dei kallar livet»- *Bosniske flyktningar på Hamar - feltrapport*. Trondheim: SINTEF/IFIM.
- Myklebust, Kjersti S og Susanne Utsigt (1994). «Jeg kan alltid gå til flyktningkonsulentene...»- *Bosniske flyktninger i Lenvik - feltrapport*. Trondheim: SINTEF/IFIM.
- Schwartz, Jonathan (red.) (1998). «Et midlertidig liv: Bosniske flygtninger i de nordiske lande.» *Nord* 1998:9, København: Nordisk Ministerråd.
- Tjore, Gro (2002). «Norwegian Refugee Policy» i *Migration* no. 36-38 pp.193-218
- Tveiten, Oddgeir (red.) (1992). *Bosniske flyktninger i mediebildet. Nordiske perspektiver*. Nord: 1992:2. København: Nordisk Ministerråd.
- Van Selm, Karin, David Lackland Sam og Jan Pieter Van Oudenhoven (1997). «Life satisfaction and competence of Bosnian refugees in Norway» i *Scandinavian Journal of Psychology*, 38(2):143-149 1997.
- Vedsted-Hansen, Jens, Kim U. Kjær, Terje Einarsen og Janina Dacyl (1999). *Midlertidigt asyl i Norden*, Nord 1999:3. København: Nordisk Ministerråd.
- Utsigt, Susanne(1998). «Vi bor ikke egentlig her...»- *flyktingers identitet: kontinuitet eller endring*. Trondheim: SINTEF/IFIM.
- Åberg-Eik Anette. «Det viktigaste är att du är människa» - *Identitet och generationsrelationer bland bosnier i norsk exil*. SINTEF/IFIM Trondheim.
- Ålund, Aleksandra (red.)(1998). *Mot ett normalt liv: Bosniske flyktningar i Norden*. Nord 1998:7, København: Nordisk Ministerråd.

Overføringsflyktninger

En overføringsflyktning er en person som risikerer forfølgelse i hjemlandet sitt, og heller ikke gis varig opphold eller kan være trygge i det landet de har søkt tilflukt i. Det er FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR) som ber land om å ta imot overføringsflyktninger. Enkelt saker kan også presenteres av internasjonale organisasjoner og norske ambassader. Stortinget, etter forslag fra Regjeringen, fastsetter en kvote for hvor mange overføringsflyktninger Norge kan ta i mot hvert år. Tidligere ble overføringsflyktninger betegnet som kvoteflyktninger (Kavli og Svensen 2001). Siden 2003 har Norge mottatt omkring 1000 overføringsflyktninger i året.

Overføringsflyktninger skiller seg fra individuelle asylsøkere på en del områder. De har vært igjennom egne vurderinger og er tatt ut for gjenbosetting – vanligvis i regi av FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR). De fleste har lengre opphold i flyktningleir bak seg. Når de kommer til Norge blir

de bosatt direkte i norske kommuner. De er gjennomgående lite aktuelt at de skal vende tilbake til opprinnelseslandet (Berg og Valenta 2008).

Når det gjelder forskning på flyktninger har hovedfokuset i Norge vært på asylsøkere og flyktninger med midlertidige kollektiv beskyttelse. Det eksisterer imidlertid få studier som fokuserer eksplisitt på gruppen overføringsflyktninger i utlendingsfeltet (se også *ibid.*).

Kavli, Hanne Cecilie og Elin Svensen (2001). *Overføringsflyktninger – uttak og integrering. Fafo-notat 2001:8. Oslo: Fafo*

Notatet belyser fire hovedtemaer 1) hvordan overføringsflyktninger velges ut, og hvordan hensynet til integrering i kommunene i den faktiske utvelgelsen av overføringsflyktninger ivaretas 2) om det er systematiske forskjeller mellom overføringsflyktninger og asylsøkere som kan påvirke mulighetene for vellykket integrering i de to gruppene 3) hvordan kommunenes erfaringer med overføringsflyktninger kommuniseres tilbake til de myndighetene som er ansvarlig for uttaket 4) hva slags informasjon overføringsflyktningene får før bosetting, og under hvilke betingelser denne informasjonen blir gitt.

Notatet diskuterer de to dimensjoner som er sentrale ved uttak av flyktninger for gjenbosetting: beskyttelsesbehov og integreringspotensial. Det fremheves at integreringspotensial er mer problematisk utvelgelseskriterium enn beskyttelsesbehov, fordi integreringspotensial i stor grad er basert på skjønn. Det stilles spørsmål ved om vi vet nok om hva som borger for god integrering til å lage en god definisjon av integreringspotensial.

Kvali og Svensen peker på det de ser som enn todelt utfordring for utlendingsdirektoratet. For det første er det vesentlig å vurdere kommunenes erfaringer med integrerings- og kvalifiseringsarbeid med sikte på å skille elementer som påvirker integreringspotensialet fra andre forhold. For det andre må kommunale erfaringer formidles fra dem som har den løpende kontakten med kommunene til dem som foretar de faktiske uttakene av overføringsflyktninger.

Rambøll Management (2005). *Evaluering av CO-programmet. Oslo. Rambøll Management / Utlendingsdirektoratet*

Rapporten er en evaluering av «Cultural Orientation»-programmet (CO-programmet) for overføringsflyktninger som ble implementert i 2003. Bakgrunnen for CO-programmet er ønske om at overføringsflyktningens møte med Norge og bosettingskommunens møte med overføringsflyktningene foregår på best mulig måte. Kurset skal gi informasjon om Norge og norske levemåter for å gi overføringsflyktningene realistiske forventninger til deres fremtidige liv i Norge.

Evalueringen undersøker både den delen av programmet som retter seg mot flyktningene og den delen som retter seg mot bosettingskommunene, og kommer med anbefalinger i forhold til innhold og organisering av CO-

programmet. Informasjonsutvekslingene mellom Utlendingsdirektoratet, International Organization of Migration (IOM) og kommunene undersøkes også.

Rapporten konkluderer med at CO-programmet fungerer godt, og blir godt mottatt av både flyktninger og flyktningtjenesten i de norske kommunene. Samtidig understrekes det at over halvparten av overføringsflyktingene likevel får et kultursjokk når de kommer til Norge. Evalueringen viser videre at bosettingskommunene gjennomgående har meget lite kunnskap om hva CO-programmet egentlig innholder. I forhold til vurdering av operatøren vurderes det at IOM er velegnet som operatør for kurset.

Øvrig litteratur

- Berg, B., L. Dalby og T. Fladstad (2002). *Jeg kom for å redde livet. Om mottak og integrering av overføringsflyktninger*, Trondheim: SINTEF Teknologiledelse IFIM, Tapir Trykk.
- Djuve, Anne Britt (2002). *Overføringsflyktninger: Bosettingskommuner og integrering*. Forprosjekt. Fafo-notat 2002:8. Oslo: Fafo.
- Kommunal- og regionaldepartementet (1999). *De nordiske lands kriterier for uttak av overføringsflyktninger*. Rapport fra Arbeidsgruppen for gjenbosettingsspørsmål.
- Long Litt Woon (2007b). *A comparative study of integration potential as an additional selection criterion for the resettlement of refugees*. MEMO from Long & Olsen.
- Long Litt Woon (2008). *Evaluation of the Norwegian programme for the resettlement of UN refugees*. Long & Olsen.
- Vebjørn Aalandslid (2008). *Overføringsflyktingers integrering i det norske samfunn*. SSB notat 2008/4.

Forskningsbehov

- Spesielle utfordringer knyttet til overføringsflyktninger sammenlignet med andre flyktningsgrupper
- Hvordan integreres ulike grupper overføringsflyktninger i forskjellige land, for eksempel de nordiske?
- Utvelgelsesprosessen, bruk av kommisjoner vs. bare dokumenter?

Tilbakevending, retur og utvisning

Retur og utvisning er begge ord som peker i retning av hjemlandet for asylsøkere med avslag eller andre utlendinger uten oppholdstillatelse i Norge. Som satsningsfelt for myndighetene er retur og såkalt «frivillig retur» relativt nye fenomener. Men personer uten opphold og asylsøkere med avslag har lenge vært forventet å forlate landet.

I Norge har denne delen av migrasjonsfeltet røtter tilbake til 1990-tallet. Begreper som tilbakevending, tilbakesending og retur dukket da opp i den offentlige diskusjonen. Etter årtusenskiftet kom situasjonen for de «lengesittende» i mottakene og de såkalt «ureturnerbare» på dagsorden. Personer som ikke reiste tilbake etter avslag fremsto som en belastning for politikere, forvaltning og mottakene der de oppholdt seg. Innsatsen fra politi og utlendingsmyndighet ble trappet opp for å sikre at de som skulle ut, virkelig dro.

De siste årene har et nytt begrep dukket opp i norsk og europeisk praksis: frivillig retur (voluntary return). Dette er et alternativ for de med endelig avslag. I stedet for uttransportering med politi vil man ved å samtykke til returen få hjelp og støtte til forberedelse og reise.

Opplevelsen av muligheten for retur ble beskrevet først i forbindelse med den nordiske komparative studien av bosniske flyktninger. Muligheten for bruk av tvang var der innbygd i den midlertidige beskyttelsen. Senere intervjuer viste at det å dra tilbake til hjemlandet for en del av dem uten opphold fremstår som uaktuelt. Hvis personene kommer fra land der norske myndigheter ikke kan tvangssende noen tilbake til, oppstår et problem. Personene blir i praksis ureturnerbare. Det vil si med mindre de selv samarbeider om returen.

Hvordan kan man på best måte sørge for at asylsøkere som får avslag forlater landet? Dette er den overordnede spørsmålsstillingen på returområdet for norske myndigheter. De siste årene har det vært økende oppmerksomhet i de nordiske landene og i Europa forøvrig rundt retur av asylsøkere med avslag. Målsettingen for de nasjonale myndighetene har vært å finne frem til regelverk, metoder og praksis som sikrer at de som skal returnere gjør det, det være seg «frivillig» eller under ulik grad av tvang.

Utvisningsbestemmelsene i utlendingsloven er blant de bestemmelsene som det foreligger en del rettspraksis på, inklusive høyesterettsdommer.

Rettspraksis har særlig dreid seg om utvisning av straffedømte. Det foreligger flere undersøkelser om praksis, se Therese Liljegren og Stine D. Nybø (1996) og Irene Palm Hansen og Gunhild Bolstad (2003). Når man sammenlikner undersøkelsene, kan man se at det har skjedd en viss utvikling i praksis, i retning av at domstolene har blitt noe mer restriktive med hensyn til å finne at vilkårene for utvisning er til stede. Parallelt har det skjedd en viss utvikling når det gjelder domstolenes vilje til å overprøve forvaltningsskjønnet. Utgangspunktet har vært at det tidligere ble utvist en tilbakeholdenhet som har blitt kritisert i juridisk teori.

Litteratur om tilbakevending og retur

- Berg, Berit (red.) (1998). *Kommet for å bli? Om integrasjon og tilbakevending blant bosniske flyktninger i Norden*. København: Nordisk Ministerråd.
- Berg, Berit (1999). *Når situasjonen gjør det mulig... Om bosniske flyktninger og tilbakevending*. Trondheim: SINTEF IFIM.
- Brekke, Jan-Paul (2001a). *Velkommen og farvel? Midlertidig beskyttelse for flyktninger i Norge*. Thesis. Oslo: Pax forlag.
- Brekke, Jan-Paul (2002). *Kosovo-Norge, tur og retur. Midlertidig opphold for kosovoflyktninger*. ISF-rapport 2002:8, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Brekke, Jan-Paul (2008). *Fra tilbakevending til retur. En evaluering av Flyktningehjelpens informasjonstjeneste*, INCOR, ISF rapport 2008:13. Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Høgnes, Geir (1997). *Repatriering av utlendinger. En Utredning om tilbakevendingssprogrammer i Danmark, Nederland og Tyskland*. ISF rapport 1997:15. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Haarstad, Bente (1996). *Studier av Norges repatrieringsprogram for flyktninger fra Chile*. STIP-rapport. UDI nr 456. Utlendingsdirektoratet.
- Jonassen, W., Holm-Hansen, J. og Tesli, A. (2000). *Tilbake etter landflyktighet. Tilbakevending og reintegrering av bosniske flyktninger*. Oslo: NIBR.
- Krogh, Hilde (2007). *Returarbeid i mottak. En kartleggingsundersøkelse*. Oslo: Utlendingsdirektoratet.
- Lie, Birgit (2004). «The psychological and social situation for repatriated and exiled refugees: a longitudinal comparative study» i *Scandinavian Journal of Public Health*, 32 (3): 179-187 2004.
- Myrvold, Hanne (1993). *Evaluering av programmet for frivillig repatriering*. Kommunal og arbeidsdepartementet, Innvandringsavdelingen, Oslo.
- Myrvold, Hanne (1994). *Flyktning og tilbakevending – en kunnskapsstatus*. Kommunal og arbeidsdepartementet, Innvandringsavdelingen, Oslo.
- Rogstad, Jon (1997). *Økonomiske perspektiver på mulighetene for repatriering til Sarajevo og Sanski Most*. Rapport; Flyktningerådet.
- Strand, Arne m.fl. (2008). *Return with Dignity, Return to What? Review of the Voluntary Return Programme to Afghanistan*. Christian Michelsens Institute.
- Valenta, M og Berit Berg (2003). *Tilbakevending – Evaluering av tilbakevendingssordningen for flyktninger*. Trondheim: SINTEF.
- Skilbrei, May-Len and Marianne Tveit (2007). *Facing return. Perceptions of Repatriation among Nigerian Women in Prostitution in Norway*, Fafo report 2007:01. Oslo: Fafo
- Stefansen, Anders Hol (1997). *Repatrierings nostalgi: forestillinger om hjem, hjemland og tilbakevending blandt bosniske flyktninger i Danmark*. Trondheim: SINTEF.

Södergran, Lena (1998). *Återvandringsproblematiken och svensk integrationspolitik. Senare decenniens interesse- och värderingsförskjutning*. Papers on Transcultural Studies No. 3/98
Tjore, Gro (2002). «Norwegian Refugee Policy» i Migration no. 36-38 pp.193-218.

Litteratur om retur av barn og barnefamilier

Raundalen, Magne og Kari Dyregrov (1997). «*Hvordan kommuniseres hjemvendingsspørsmålet i den bosniske familie? » - fokus på barn og unges rolle*. Bergen: Senter for krisepsykologi /Nordiske komparative studier om mottak av flyktninger i et tilbakevendingsperspektiv.

Danielsen, Kirsten og Marie Louis Seeberg (2006). *Tracing UMAs families: a comparative study of some European countries' practices and experiences in tracing the parents or caregivers of unaccompanied minor asylum seekers*. Oslo: NOVA.

Dyregrov, Kari; Atle Dyregrov, Magne Raundalen (2000). «Refugee families' experience of research participation» i *Journal of Traumatic Stress*, Volume 13 Issue 3, Pages 413 – 426.

Gunnarsen, Cornelia (1997). *Att jagas av tankar om hemlandet: om ensamma flyktingungdomars möjlighet till återvändande*. Stockholm: Rädda Barnen.

Fjærde, Unn-Tove (2005). *Et valg for fremtiden: idéhefte for hjemlandsorientert arbeid med enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere*. Oslo: Flyktningshjelpen.

Litteratur om utvisning og bortvisning

Econ Pöyry (2009). *The enforced return of irregular migrants: rules and practices in Norway, France, Poland and Sweden*. Econ-Report no. 2009-026. Oslo: Econ Pröyry.

Hansen, Irene Palm og Gunhild Bolstad (2003). *Utvisning 2001, En undersøkelse av utlendingsforvaltningens praksis i utvisningssaker*. Juss-Buss. Stensilserie nr.89. Institutt for kriminologi og rettsosiologi. Universitetet i Oslo.

Lidén, Hilde, Hilde Rusten og Monica Five Aarset (2007). *Å høre barn i utlendingssaker*. ISF Rapport 2008:002. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Liljegren, Therese og Stine Dordy Nybø (1996). *One strike and you're out – om utvisning av straffedømte utlendinger*, Stensilserie for Juss-Buss ved Institutt for rettsosiologi, nr. 72. Oslo: Universitetet.

Andre ankomster; familie, arbeid, kultur, utdanning og irregulære

I denne kunnskapsgjennomgangen har vi viet mest plass til asylsøkere og flyktninger. De utgjør likevel ikke majoriteten av utlendingene som søker seg til Norge i løpet av et år. De siste årene har arbeidsinnvandrere, og da særlig fra EUs nye medlemsland, dominert. I en periode var det flere enn 100 000 gyldige arbeidsrelaterte tillatelser, hvorav rundt to tredeler var EØS-tillatelser for borgere fra nye medlemsland i EU. Sammensetningen, motivasjonen og myndighetenes håndtering av arbeidsinnvandringen ligger utenfor denne gjennomgangen. Den nest største kategorien innvandrere er de som kommer i forbindelse med familie, det være seg familieetablering eller gjenforening. Utover dette ser vi i dette kapitlet på au pairordningen, som ble utformet med tanke på kulturutveksling, men også på internasjonale studenter og såkalt irregulære.

Familieinnvandring

Familieinnvandring brukes som en fellesbetegnelse på familieetablering og familiejenforening. Familieetablering er tilfeller hvor søkeren nylig har inngått ekteskap med en person som er bosatt eller skal bosette seg i Norge, og hvor partene ønsker å etablere et faktisk samliv i Norge uten at dette allerede er etablert. Familiejenforening er tilfeller hvor søker ønsker opphold i Norge for å gjenforenes med et familiemedlem som er bosatt eller skal bosette seg her. Familieinnvandring har økt jevnt fra begynnelsen av 1990-tallet, og var lenge den dominerende formen for innvandring til Norge. Ser man på perioden 1990-2005 er det familie som tallmessig har vært det viktigste grunnlaget for varig innvandring til Norge. De siste årene har arbeidsinnvandringen hatt et tallmessig overtak, men her gjenstår det å se hvilket utslag denne gir for varig bosetting.

Familieinnvandring og ekteskapsmønstre er et tema som har vært gjenstand for stor oppmerksomhet og debatt både i media og i forskningen, og da

spesielt i forhold til familieetablering og ekteskapsmigrasjon. Når det gjelder familiejenforening ser det derimot ut til å være gjort få studier.

Selv om familieinnvandring per definisjon er et transnasjonalt tema, har likevel mye av litteraturen et nasjonalt fokus.

Et gjennomgående tema i mye litteraturen på familieinnvandringsfeltet ser ut til å være forholdet mellom tiltak for å beskytte sårbare grupper og forhindre overgrep, utnyttning og tvangsekteskap på den ene siden og innvandringspolitiske interesser/innvandringsregulerende hensyn på den andre siden. Likevel finner vi få studier som har et overordnet perspektiv på innvandringslovgivningens implikasjoner for familieinnvandringsfeltet. En studie som vil kunne bidra her er det pågående prosjektet til stipendiat Helga Eggebø ved Universitetet i Bergen. Hennes studie av familieinnvandring til Norge, «Intimate Citizenship and Immigration Policy» undersøker normer for kjønn, seksualitet og samliv som ligger til grunn for politikk og regulering på feltet.

Familieetablering og ekteskapsmigrasjon

Når ekteskap inngås med en person som ikke er bosatt i Norge, blir dette et fenomen som ikke lenger bare angår og omfatter de to partene og de juridiske pliktene de har overfor hverandre, men også en del av innvandringspolitikken (Daugstad 2008:9). Nasjonalstaten har sine innvandringslover som ikke bare påvirker innvandringen til Norge, men også de transnasjonale ekteskapsmønstrene. I arbeidet med ny utlendingslov (og i samfunnsdebatten ellers) var det ifølge Gunnlaug Daugstad tre ulike problematiseringer rundt transnasjonale ekteskap som særlig kom til uttrykk (Daugstad 2008:9): 1) problemer knyttet til tvangsekteskap, 2) problemer knyttet til mishandling eller utbytting av kvinner fra fattige land som gifter seg med menn bosatt i Norge, og 3) problemer knyttet til proformaekteskap.

Dette gjenspeiles i varierende grad i forskningslitteraturen. Det er skrevet mest om problemer knyttet til mishandling eller utbytting av utenlandske kvinner som gifter seg med norske menn, noe om problemer i tilknytning til tvangsekteskap, mens svært lite er skrevet om proforma ekteskap. Her vil vi først trekke frem noen overordnede studier av transnasjonale ekteskapsmønstre, før vi går nærmere inn på ulike temaer og problemstillinger i forskningslitteraturen.

Daugstad (2008). *Ekteskap over landegrensene. Ekteskapsmønstre og transnasjonale familieetableringer i perioden 1990-2007*. SSB rapport 2008/41

Rapporten beskriver innvandring på grunnlag av familieetableringer og transnasjonale ekteskapsmønstre i dagens Norge. Rapporten omhandler ulike mønstre i hele befolkningen, blant innvandrere, blant norskfødte med innvandrere foreldre og blant personer uten innvandringsbakgrunn.

Ekteskapsmigrasjon har sammenheng med ekteskapsmønstre blant innvandre- re og befolkningen ellers i Norge. Mens det fra noen land primært er ekteskap med andre innvandrere eller norskfødte med innvandrerforeldre, er det andre grupper der de fleste gifter seg med personer i majoritetsbefolkningen. Flertallet som har kommet til Norge på grunn av familieetablering med personer uten innvandrerbakgrunn.

Det har vært en klar økning i transnasjonale ekteskap fra 1996 til 2007. Og stadig flere innvandrere til Norge på grunn av familie etablering. I samme periode har det vært flest som har innvandret på grunnlag av en familieetablering fra Thailand, Pakistan, Tyrkia, Russland og Filippinene. Innvandrere fra Pakistan, Tyrkia og Marokko gifter seg i stor grad transnasjonalt, mens innvandrere fra mange flyktninggrupper gifter seg i mindre grad transnasjonalt. Innvandrere med bakgrunn fra vesteuropeiske land gifter seg i hovedsakelig med noen som allerede er bosatt i Norge. Norskfødte med innvandrerforeldre som har giftet seg, synes å følge det samme mønsteret som vi ser blant innvandrere med samme landbakgrunn. Norskfødte med innvandrerforeldre ser imidlertid ut til å utsette giftermålet noe og velger i noe større grad samboerskap som livsform.

Rapporten peker også på at det er et klart kjønnsaspekt i familieetableringer. Det store flertallet av de som har kommet på grunn av familieetablering er kvinner.

Øvrig litteratur

Daugstad, Gunnlaug (2006). *Grenseløs kjærlighet? Familieinnvandring og ekteskapsmønstre i de flerkulturelle Norge*. SSB notat 2006/39.

Daugstad, Gunnlaug (2008b). «Koner fra Thailand og ektemenn fra Tyrkia» i *Samfunnsspeilet* 4/2008 Statistisk sentral byrå.

Lie, Benedicte (2005). *Ekteskapsmønstre i det flerkulturelle Norge*. SSB-rapport2005/1.

Transnasjonale ekteskap - norske menn og utenlandske kvinner

I debatten om innvandring og integrering har fokuset i stor grad vært på menn med innvandrerbakgrunn som gifter seg med en fra opprinnelseslandet. Kvinner som kommer til Norge gjennom ekteskap med en nordmann uten innvandrerbakgrunn utgjør imidlertid en stadig viktigere innvandrergruppe i Norge. Økningen i transnasjonale ekteskap de siste 15 årene kan knyttes til en sterk økning av ekteskapsmigranter fra ikke-vestlige land. På tross av dette har denne gruppen fått lite oppmerksomhet sammenliknet med andre innvandregrupper (Tyldum og Tveit 2008:7).

Transnasjonal ekteskapsmigrasjon kan gi kvinner fra fattigere land ikke bare et bedre liv økonomisk sett, men også en sjanse til å finne en ektemann som elsker dem og tar vare på dem. Ekteskap som er inngått på tvers av ver-

densdeler og land med store forskjeller i velferds- og inntekstnivå, innebærer i seg selv et strukturelt makthierarki. Dette forsterkes av at ektefellen flytter til en samfunnsstruktur og kulturelle tradisjoner hun er ukjent med. De tradisjonelle maktforskjellene mellom kvinner og menn forsterkes ytterligere ved at det er kvinnen som flytter til et vestlig land (Lidén 2005:8). Utlendingsforskrift § 37 sjette ledd og praktisering av denne blir diskutert i flere av studiene på dette feltet. Utlendingsforskrift § 37 sjette ledd, eller mishandlingsbestemmelsen som den kalles, er opprettet for at utenlandske kvinner ikke skal se seg tvunget til å bli i et ekteskap/samboer forhold der hun eller eventuelle barn blir mishandlet av frykt for å miste oppholdstillatelsen i Norge. Bestemmelsen har reist debatt og det har kommet flere politiske signaler om praksisen som er nedfelt i rundskriv. I 1998 kom det signaler om at særkullsbarn skulle likestilles med kvinner i vurderingen av mishandling (Ljoså 2001, Lidén 2005).

Barnas situasjon og konsekvensene for barn har i liten grad vært et fokus. *Transnasjonale serieekteskap. Art, omfang og kompleksitet* (Lidén 2005) er et av de få studiene som belyser dette.

Det er i all hovedsak situasjonen for de utenlandske kvinnene som beskrives i forskningslitteraturen. De norske mennenes erfaringer og motiver er liten grad berørt. Majoritetsmenn som gifter seg med utenlandske kvinner er imidlertid fokuset i en dansk rapport fra 2006 (Nielsen og Gitz-Johansen 2006).

Lidén, Hilde (2005) *Transnasjonale serieekteskap. Art, omfang og kompleksitet*. ISF-rapport 2005:11. Oslo: Institutt for samfunnsforskning

Studien belyser problematiske sider ved transnasjonale serieekteskap, det vil si gjentatte inngåelser av ekteskap mellom norsk mann og utenlandsk kvinne. Studien undersøker blant annet i hvilken grad menn i Norge bevisst bruker de ulike oppholdsgrunnlagene i Utlendingsloven for å utnytte utenlandske kvinner og barn. Hensikten med rapporten er å gi et forskningsbasert grunnlag for å vurdere om det er behov for å innføre en hjemmel i den nye Utlendingslov som gir adgang til å avslå søknad om familiegjengforening ved frykt for overgrep mot søkeren (NOU 2004:20: 8.5.4.5).

Studien viser at hyppig gjengifte foregår i begrenset omfang, og at dette skjer hyppigst av menn som gifter seg med kvinner fra Russland, Thailand og Filippinene. Studien synliggjør flere eksempler på hvordan familiegjengforening utnyttes i innvandringsøyemed. Det finnes saker som berører henholdsvis proforma, prostitusjon og seksuell utnyttelse av barn. Analyser av UDIs dataregister viser at omlag to tredjedeler av kvinner i serieekteskap har vært utsatt for fysisk eller psykisk vold. I tillegg har et stort flertall av barna enten vært vitne til eller utsatt for fysisk eller psykisk vold. Rapporten gir forbeholden støtte til de lovendringene som berører familieetablering som foreslås i Ot.prop.109 (2004-2005). Lidén skriver at forslagene til endring kan virke forebyggende i enkelte tilfeller, men at feltet er vanskelig å regulere.

Studien diskuterer også de skjønsmessige vurderingene for å gi opphold på selvstendig grunnlag ut fra Utlendingsforskriftens paragraf 37 6. ledd. Det pekes blant annet på hvordan kvinner som opplever vold i transnasjonale ekteskap kan risikere å miste retten til opphold i Norge hvis de skiller seg før tre år har gått, selv i saker der volden er dokumentert. Det kan føre til at kvinner som ikke har sikret retten til selvstendig opphold blir i voldelige ekteskap.

Rapporten diskuterer også barnas status i søknadsprosessen. Det viser seg at barns erfaringer er lite synliggjort i søknadsdokumenter. I de få tilfeller der det finnes særlige dokumenter om barn, vektlegges dette i saksbehandlingen, men i mange tilfeller blir ikke barnas situasjon lagt til grunn for avgjørelsen.

Tyldum, Guri og Marianne Tveit (2008). *Someone who cares. A study of vulnerability and risk in marriage migration from Russia and Thailand to Norway*. Fafo-report 2008:26. Oslo: Fafo.

Rapporten er basert på en studie av ekteskapsmigrasjon fra Russland og Thailand til Norge, og avdekker mekanismer som gjør ekteskapsmigranter sårbare for utnyttning. Hovedfokuset er veiene inn transnasjonale ekteskap, så vel som veiene ut, dvs. spørsmål tilknyttet skilsmisse og retur til opprinnelseslandet. Rapporten konsentrerer seg i all hovedsak om organisert ekteskapsmigrasjon, der minst en av partene har tatt bevisste steg for å oppsøke potensielle ektefeller i andre land. Rapporten tar opp temaer som motivasjon og forventninger blant dem som søker transnasjonale ekteskap, mulighetene for ekteskapsmigrasjon gjennom nettverk og turisme, rollen til internasjonale ekteskapsbyråer, konsekvensene ved skilsmisse og retur til opprinnelseslandet og kvinnenes muligheter til å starte et liv på egen hånd i Norge. Det påpekes at det er store forskjeller når det gjelder livssituasjon og motivasjon mellom kvinnene som kommer til Norge gjennom ekteskap.

Tyldum og Tveit diskuterer også Utlendingsparagraf§ 37 6. ledd, mishandlingsbestemmelsen, og refererer til Helga Eggebø (2007) som hevder at mishandlingsbestemmelsen i praksis krever at kvinnene påtar seg en offeridentitet for å få opphold.

Når det gjelder endring og skjerping av regelverket advarer Tveit og Tyldum mot at dette kan føre til begrensnig og forverring av deres situasjon, og argumenterer derfor mot å innskrenke mulighetene for ekteskapsmigrasjon ytterligere. Av anbefalinger vektlegges det at kvinnene må informeres om deres rettigheter og muligheter i Norge. Informasjonen må gis direkte til kvinnen på et språk hun behersker, informasjon om mishandlingsparagrafen må inkluderes. I tillegg må den norske parten informeres om deres ansvar overfor kvinnen som flytter til Norge, slår rapporten fast.

Brunovskis, Anette og Guri Tyldum (2004). *Crossing Borders - An Empirical Study of Transnational Prostitution and Trafficking in Human Beings*. Fafo-report 2004:426. Oslo: Fafo.

Rapportens hovedfokus er prostitusjon og trafficking, men nevnes likevel under denne bolken fordi et av funnene i rapporten er at en stor andel av deprostituerte i Oslo opprinnelig kom til landet gjennom ekteskap med norske menn, og at de deretter endte i prostitusjon, ofte etter en skilsmisse eller etter tap av jobb.

Rapporten kartlegger blant annet antall kvinner i prostitusjon i Oslo sett i forhold til nasjonalitet, ser på organisering av utenlandsprostitusjonen og hvilke tiltak som skal til for å avdekke handel med kvinner. Blant de utenlandskeprostituerte var den største gruppen fra Asia, og den nest største gruppen var fra Sentral- og Øst-Europa. Flertallet av de utenlandskeprostituerte hadde statsborgerskap eller varig opphold i Norge. Mange av dem har ikke hatt prostitusjon som mål for reisen, flertallet solgte sex for første gang mer enn ett år etter at de kom til Norge.

En av rapportens hovedkonklusjoner er at det er svært vanskelig å trekke klare grenser mellom prostitusjon og menneskehandel der det er bakmenn og halliker involvert. Kvinner som av ulike grunner har valgt å gå inn i prostitusjon kan like fullt bli utnyttet og således bli ofre for menneskehandel.

Øvrig litteratur

- Eggebo, Helga (2007). *Offeromgrepet - til last eller gagn? Undersøking av offeromgrepet med utgangspunkt i institusjonell etnografi*. Masteroppgåve i sosiologi, Oslo: Universitet i Oslo.
- Ek, Synnøve og Andrea V. S. Eljarbø (2004). *Kvinnelige visumsøkere fra Thailand. En studie av visumsøknader til den kongelige norske ambassaden i Bangkok, Thailand i 2002*. Oslo: JURK.
- Flemmen, Anne Britt (2008). «Transnasjonal Marriages – Empirical Complexities and Theoretical Challenges. An Exploration of Intersectionalities» i *Nora* Vol.16, No 2, s.113-129.
- Grytting, Astrid (2000). *Eit ordentlig ekteskap. Om ekteskap etter kontaktformidling mellom norske menn og utenlandske kvinner*. Hovedoppgave i sosialantropologi. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Huitfeldt, Anniken og Hanne C. Kavli (2004). *Det globale ekteskapsmarkedet. Ekteskap mellom norske menn og utenlandske kvinner – kunnskapsstatus og kunnskapsbehov*. Fafo-notat 2004:23. Oslo: Fafo.
- Lidén, Hilde (2007). «Mellom Likestillingspolitikk og innvandringskontroll» i *Tidsskrift for kjønnsforskning*. 3 (3): 68-82.
- Ljoså, Tone (2001). *Utlendingsforskriften § 37, 6. ledd (tidligere 5. ledd): oppholdstillatelse for utenlandske kvinner etter samlivsbrudd*. Stensilserie for Juss-Buss / Institutt for kriminologi og retts sosiologi. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Madsen, Diana Højlund m.fl. (2005). *Trapped between Law and Life. Report on Abused Minority Women in the Nordic Countries*. Roskilde: The Danish research centre on gender equality, Roskilde University.
- Nielsen, Steen Baagøe og Thomas Gitz-Johansen (2006). *Mænd i migrationsægteskaber – fortællinger om hverdag og vold i danske mænds samliv med udenlandske kvinder*. Roskilde: Institut for Uddannelsesforskning, Roskilde Universitetscenter.

Smaadahl, Tove, Helene Hernes og Liv Langberg (2002). «Drømmen om det gode liv» En rapport om utenlandske kvinner gift med norske menn som måtte søke tilflukt på krisesentrene i 2001. Oslo: Krisesentersekretariatet.

Transnasjonale ekteskap - arrangement og tvang

Ekteskapsmønstrene blant personer som har innvandret til Norge og norskfødte med innvandrede foreldre er gjenstand for mye diskusjon i forhold til både integrasjonspolitiske spørsmål og innvandringskontroll.

Ønsket om å bevare kulturell identitet og tradisjoner, ønsket om kontroll over den oppvoksne generasjon, forpliktelser til slekt i opprinnelseslandet og ekteskap som migrasjonsstrategi trekkes gjerne frem som viktige elementer for å forstå transnasjonale ekteskap der en med innvandrerbakgrunn gifter seg med en person fra opprinnelseslandet. I den offentlige debatten har temaer som ekteskapsmigrasjon som innvandringsstrategi (f.eks. Wikan 2002 om at jenter med oppholdstillatelse kan bli sett på som «gullkantet papir» på ekteskapsmarkedet i opprinnelseslandet) og forholdet mellom arrangement og tvang i ekteskapsinngåelsen stått sentralt.

Den offentlige debatten og forskningslitteraturen har i all hovedsak fokusert på situasjonen for jenter og kvinner. Situasjonen for gutter og menn i tilsvarende situasjoner er det i liten grad forsket på.

Flere forskere mener det er viktig å skille mellom arrangerte ekteskap og tvangsekteskap, men vektlegger samtidig at det i praksis ofte er snakk om glidende overganger og gråsoner (for diskusjon se Bredal 2006). I *Tvangsekteskap – en veileder* (IMDi 2009) defineres tvangsekteskap som ekteskap der minsten av partene ikke har reel mulighet til å forbli ugift eller til å velge en annen partner på tvers av familiens ønsker uten å bli utsatt for represalier. Det omfatter også ekteskap der minst en av partene samtykker etter utilbørlig press, trusler eller annen psykisk eller fysisk vold.

Selv om flertallet av unge med innvandrerbakgrunn inngår transnasjonale ekteskap, hovedsakelig med en fra opprinnelseslandet, har det meste av litteraturen om arrangement og tvang i ekteskapsinngåelser et nasjonalt perspektiv. Transnasjonale aspekter som situasjonen for parten / familien i opprinnelseslandet eller utenriksstasjonene og UD's rolle i konkrete saker berøres i svært liten grad. I rapporten *Ungdom med innvandrerbakgrunn. Verdier, normdannelse og livsvalg - en kunnskapsstatus* (Aarset, Lidén og Seland 2008) blir transnasjonal tilhørighet og praksiser beskrevet som et hvitt felt i forskningslitteraturen om unge med innvandrerbakgrunn og deres familier. Studiene til Bjørg Moen (2008) og Espen Gran (2007) er noen av de få studiene som har en eksplisitt transnasjonal tilnærming til familieinnvandringsematikken

Når det gjelder de politiske diskusjonene knyttet til tiltak mot tvangsekteskap, og forholdet mellom disse tiltakene og innvandringspolitiske interesser,

retter blant annet Bredal (2005) og Siim og Skjeie (2008) et kritisk blikk på myndighetenes bruk av tvangsekteskapsproblematikken for å legitimere en strengere innvandringskontroll. Den kanadiske forskeren Sherene Razack (2008) går langt i å hevde at den norske politikken i forhold til tvangsekteskap er styrt av innvandringspolitiske interesser.

Gran, Espen (2007). *Imagining the transnational lives of Iraqi Kurds*. Dissertation submitted for the degree of Doctor Rerum Politicarum, Department of Sociology and Human Geography, Faculty of Social Sciences, University of Oslo

Avhandlingen er basert på et feltarbeid blant kurdere i Nord-Irak og i Norge, og analyserer ulike former for transnasjonal kontakt og følgene av disse. Gran synliggjør hvordan det har følger for folk både i Irak og Norge når irakiske kurdere i Norge sender penger til hjemlandet, reiser til Irak for å gifte seg, eller under ferieopphold der forteller om det politiske systemet i Norge.

Gran viser hvordan noen kurdiske familier i Irak legger press på sine slektninger i Norge for å komme dit for å gifte seg, mens andre er sterkt skeptiske til slike transnasjonale ekteskap. Et sentralt funn er at det eksisterer en oppfatningen blant kurdere i Irak om at unge kvinner aktivt søker ekteskap med kurdere i Europa som et middel til å emigrere, og for å slippe bort fra den strenge kontrollen med kvinner i det kurdiske samfunnet.

Moen, Bjørg (2008). *Tilhørighetens balanse. Norsk-pakistanske kvinners hverdagsliv i transnasjonale familier*. Avhandling for graden PHD, Sosialantropologisk institutt, UiO

Tema for Bjørg Moens avhandling er norsk-pakistanske kvinners hverdagsliv i Norge. Hun beskriver hvordan grenser for tilhørighet i norsk-pakistanske fellesskap konstitueres av kjønn, kaste, klasse og transnasjonale familie- og slektskapstilknytninger til steder i Pakistan og Norge. Betydningen av transnasjonale tilknytninger står sentralt og da spesielt i forhold til transnasjonale ekteskap. I tillegg til å ha et kvinneperspektiv på migrasjon, undersøker Moen forholdet mellom generasjoner, og trekker fram enkelte relasjoner som er viktige i familietilpasninger. Forholdet mellom svigermødre og svigerdøtre har en særstilling, blant annet fordi virilokal bosetting, dvs. at bruden flytter inn til brudgommens familier, praktiseres i mange norsk-pakistanske familier. Svigerdøtre fra Pakistan er også viktig for kulturell og sosial kontinuitet mellom familier og slekt i Pakistan og Norge.

Steen-Johnsen, Kari og Hilde Lidén (2009). *Evaluering av handlingsplanen mot tvangsekteskap. Første delrapport, juni 2009*. ISF-rapport 2009:9

Dette er første delrapport i en pågående følgeevaluering av regjeringens handlingsplan mot tvangsekteskap 2008-2011. Flere av tiltakene i handlingsplanen involverer Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, Utenriksdepartementet og

utenriksstasjonene. I følgeevalueringen er blant annet tiltak 31 som utgjør opprettelse av integreringsrådgiverstillinger ved utvalgte utenriksstasjoner, ett av tiltakene som evalueres. Funn i rapporten og spesielt enkelt-caser som blir beskrevet synliggjør hvordan tvangsekteskapsaker har sentrale transnasjonale aspekter og rapporten tydeliggjør viktigheten av samarbeid mellom instanser i og utenfor Norges grenser. Når det gjelder håndteringen av tvangsekteskapsaker og beredskap i forhold til disse pekes det i rapporten på at rutine og samarbeidsmønstrene ikke ser ut til å være fullt ut avklart i de saker som involverer saksbehandling hos nasjonale instanser. Rapporten anbefaler en tydeliggjøring av ansvar og roller blant sentrale/nasjonale aktører i håndteringen av enkeltsaker.

Bredal, Anja (2005). «Tackling forced marriages in the Nordic countries: between women's rights and immigration control» i «*Honour» Crimes, Paradigms, and Violence against Women*, Lynn Welchman og Sara Hosain (red.). London/New York: Zed Books Ltd.

Bredal gir i dette kapittelet en oversikt over strategier og tiltak som er tatt i bruk av regjeringene i Norge og Danmark, inkludert en diskusjon av relevante lover og juridiske reformer og tilgjengeligheten av hjelpetjenester. Bredal peker på en økende tendens til at generaliseringer ut fra individuelle tvangsekteskapsaker til ekteskapspraksiser for en hel minoritetsgruppe, og på en økende tendens til å se ekteskap som en strategi for migrasjon. Disse aspektene har vært instrumentelle i legitimeringen av en strengere innvandringsregulering. Bredal retter også et kritisk blikk på det hun mener er en økende tendens til å bruke tiltak mot tvangsekteskap som en legitimering av en strengere innvandringspolitikk. Hun argumenterer blant annet for en klarere distinksjon mellom juridiske og sosiale tiltak for å styrke individets rett til selvbestemmelse og den enkelts handlingsrom på den ene siden, og tiltak som er utformet for å regulere gruppers atferd. Hun peker på et behov for mer sofistikerte analyser av etniske minoriteters patriarkalske praksiser, statens tiltak for å motkjempe disse patriarkalske praksisene, og kvinners respons på begge deler.

Siim, Birte og Hege Skjeie (2008). «Tracks, intersections and dead ends: Multicultural challenges to state feminism in Denmark and Norway» i *Ethnicities*, Vol. 8, No. 3, 322-344 (2008)

Artikkelen diskuterer multikulturalistiske utfordringer for statsfeminisme i Danmark og Norge. Aldersbaserte begrensninger på familieinnvandring som et middel i kampen mot tvangsekteskap, er et av temaene som blir behandlet. Siim og Skjeie peker på hvordan en restriktiv tilnærming til innvandring i økende grad blir kombinert med strengere innvandringspolitikk, og hvordan dette har hatt dramatisk effekt på reguleringen av familieinnvandring.

Schmidt, Garbi m. fl. (2009). *Ændrede familiesammenføringsregle. Hvad har de nye regler betydet for pardannelsesmønstret blandt etniske minoriteter.* SFO 09:28, København: SFI- det nationale forskningscenter for velfærd.

Denne danske rapporten som nylig har utkommet nevnes her fordi den beskriver hvilken betydning den endring danske regler for familieetablering gjennomgikk i perioden 2002-2004 (særlig 24-årsregelen, tilknytningskravet og formodningsreglen om tvangsekteskap), har hatt for unge med etnisk minoritetsbakgrunn i Danmark. Rapporten viser at reglene har hatt en målbar effekt på antall av familieetableringer, på antall av utvandring og på alderen for inngåelse av ekteskap. Regelendringene ser imidlertid i liten grad ut til å ha hatt innvirkning på utdanningsnivå og yrkesdeltakelse.

Øvrig litteratur

- Bredal, Anja (1998). *Arrangert ekteskap og tvangsekteskap blant ungdom med innvandrerbakgrunn.* Oslo: Kompetansesenter for likestilling.
- Bredal, Anja (1999). *Arrangerte ekteskap og tvangsekteskap i Norden.* Nordisk Ministerråd. TemaNord 1999:604.
- Bredal, Anja (2006). «Vi er jo en familie». *Arrangerte ekteskap, autonomi og fellesskap blant unge norsk-asiatere.* Oslo: Unipax.
- Bredal, Anja (2006). «Utlendingsloven mot tvangsekteskap: Om kunnskapsgrunnlaget for menneskerettslige avveininger» i *Nordisk Tidsskrift for Menneskerettigheter*, 24(3): 218-231.
- Bredal, Anja og Lill S. Skjerven (2007). *Tvangsekteskap i hjelpeapparatet.* Senter for kvinne- og kjønnsforskning, Universitetet i Oslo.
- Daugstad, Gunnlaug (2009). *Krake søker make? Ekteskap og pardannelse blant unge med bakgrunn fra Tyrkia, Pakistan og Vietnam.* SSB rapport 2009:33.
- Einarsen, Terje (2005). «Familieinnvandring, tvangsekteskap og politikk» i *Tidsskrift for Familierett, arverett og barnerettslige spørsmål*, Nr. 2 2005, s. 107-121.
- Human Rights Service (HRS) (2005). *Innvandring gjennom ekteskap.* Oslo: Human Rights Service.
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (2008). *Arbeidet mot tvangsekteskap – en veileder.*
- Kaur, Lavleen (2004). «Den uskyldige part... » *Erfaringer fra det arrangerte ekteskap når forutsetningene endrer seg.* Essay. Kriminologi Hovedfag. Oslo. Universitetet i Oslo.
- Razsack, Sherene (2008). *Casting out: The eviction of Muslims from western law and politics.* Toronto: University of Toronto Press.
- Rytter, Mikkel (2007). «Giftermål över Gränserne: Arrangerade åktenskap bland Dansk-Pakistanier i Malmö» i Eastmond, M. og L. Åkesson, *Globala Familjer. Transnational Migration og Släktskap.* Göteborg: Gidlunds.
- Storhaug, Hege (2003). *Feminin integrering: utfordringer i et fleretnisk samfunn.* Oslo: Human Rights Service.
- Storhaug, Hege (2006). *Men størst av alt er friheten: om innvandringens konsekvenser.* Oslo: Kagge.

Proforma ekteskap

Et ekteskap som er inngått hovedsaklig for å få oppholdstillatelse i Norge regnes som proforma. Dersom ekteskapet er proforma, vil søknaden om arbeids- og oppholdstillatelse bli avslått. Søkeren vil da ikke få lov til å bo og arbeide i Norge, og kan bli varig utvist fra hele Schengen-området. Proformaekteskap er ulovlig også for parten som bor i Norge.

Utlendingsmyndighetene har de senere årene økt fokuset på proformaekteskap, noe som medfører at det nå avslås flere saker enn før. På tross av denne innsatsen fra myndighetenes side ser det ut til å være gjort få studier i forhold til proformaekteskap. Den lille litteraturen som eksisterer er basert på hovedfags- og fordypningsoppgaver.

Øvrig litteratur

- Barwin, Mari (2009). *Den problematiske kontrollen: en kritisk undersøkelse av proformavurderingen av ekteskap i norsk utlendingsrett*. Fordypningsoppgave i kriminologi. Institutt for kriminologi og rettssosiologi. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Hagesæther, Pål Vegard Rameckers (2008). *Uekteskap. En studie av proformaekteskap i Norge*. Oslo: Unipub.
- Hagesæther, Pål Vegard Rameckers (2004). *Til bosettingstillatelsen skiller dere ad. Proformaekteskap i Norge*, Hovedoppgave i sosiologi. Oslo: Universitetet i Oslo.

Familiegjenforening

Vi har funnet lite litteratur om familiegjenforening som en del av migrasjonsfeltet. Det meste av det som er skrevet om familiegjenforening har et integrasjonsperspektiv og ligger således utenfor fokuset i denne kunnskapsoversikten. Når det gjelder hvilke implikasjoner norsk familiegjenforeningslovgivning og -politikk har for de berørte, for eksempel hvilke konsekvenser underholdskravet har, ser dette ut til å være et område hvor lite forskning er gjort. De studiene vi har funnet tar opp problemstillinger knyttet til barn og familiegjenforening i migrasjonsfeltet. Det er imidlertid svært få, og forsker Elisabeth Gording Stang peker på behovet for å undersøke familiegjenforeningssaker i et barneperspektiv (2008).

Kine S. Horsbøl og Tine Larsen har skrevet en juridisk avhandling om økonomiske vilkår ved familiegjenforening mellom barn og deres omsorgspersoner (Horsbøl/Larsen 2008). Horsbøl og Larsens avhandling er særlig fokusert på forvaltningens praktisering av dispensasjonsskjønnet basert på begrepet «sterke menneskelige hensyn». Avhandlingen påviser svakheter ved forvaltningspraksis, blant annet at mange av vedtakene er preget av standardbegrunnelser og mangel på individuelle vurderinger. Dette er en hovedkonklusjon som denne undersøkelsen har felles med en rekke andre undersøkelser om forvaltningspraksis

Larsen, Tine og Kine S. Horsbøl (2008). «Bør dårlig økonomi være til hinder for at barn får familiegjenforening med sine omsorgspersoner» i *Kritisk Juss* 2/2008

Utlendingsloven oppstiller et vilkår om økonomisk underholds krav for at familiegjenforening skal innvilges. Dette kravet gjelder også mellom barn og foreldre. Det kan imidlertid gjøres unntak fra underholds kravet dersom det foreligger «sterke menneskelige hensyn». Larsen og Horsbøl har foretatt en undersøkelse av utlendingsmyndighetenes praksis av «særlig sterke menneskelige hensyn» som grunnlag for å dispensere fra underholds kravet. De konkluderer med at det ikke bør være underholds krav ved familiegjenforening mellom barn som er igjen i hjemlandet uten foreldre når disse barna søker familiegjenforening med foreldre eller andre omsorgspersoner i Norge. De fastslår at underholds kravet og dagens praktisering av unntaksbestemmelsen, har negative konsekvenser.

Berg, B., L. Dalby og T. Fladstad (2002). *Jeg kom for å redde livet. Om mottak og integrering av overføringsflyktninger*, Trondheim: SINTEF Teknologiledelse IFIM

Denne boken tar blant annet opp familiegjenforening i forbindelse med overføringsflyktninger. Boken viser at mange overføringsflyktninger opplever store frustrasjoner knyttet til familiegjenforeningssaker. Saksbehandlingen har lang tid, prosessen er uoversiktlig og uforutsigbar, og utfallet er ofte avslag på gjennforening med personers om lever i en uholdbar situasjon i hjemlandet, skriver forskerne.

Øvrig litteratur

- Engebriksen, Ada (2003). «The Child's or the States's Best Interests? An Examination of the Ways Immigration Offices Work with Unaccompanied Asylum Seeking Minors in Norway» i *Child and Family Social Work*, vol.8, no.3, pp.191-200.
- Horsbøl, Kine S. og Tine Larsen (2008). *Økonomiske vilkår ved familiegjenforening mellom barn og deres omsorgspersoner: en undersøkelse av forvaltningens praktisering av dispensasjonsskjønnet «særlig sterke menneskelige hensyn»* Stensilserie (Juss-buss) Bind nr: nr. 112, Oslo: Juss-buss, Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitetet i Oslo.
- Lidén, Hilde, Hilde Rusten og Monica Five Aarset (2008). *Å høre barn i utlendingssaker*. ISF-rapport 2008:002, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Long Litt Woon (2009). *An analysis of the concept «Likelihood of Return» in family visitor's visas (Schengen C-visa) to Norway*. UDI reference number 08/1918.
- Pettersen, Silje Vatne (2007). *Enslige mindreårige asylsøkere og gjennforening med foreldre*. Statistisk sentralbyrå. Notat 2007/58.
- Utlendingsdirektoratet (2003b). *Underholds kravet i utlendingsforskriften § 25 fjerde ledd – en evaluering av endringen innført i mai 2003*. Utlendingsdirektoratet.

Forskningsbehov

- Overordnet perspektiv på innvandringslovgivningens innvirkning på familiestrukturer og familiesammensetninger; og mer spesifikt i forhold til 1) familiegjenforeningslovgivningen, og da spesielt konsekvensene av ny utlendingsforskrift hvor adgangen til familiegjenforening er innstrammet gjennom strengere krav til underhold, og 2) tiltak i arbeidet mot tvangsekteskap
- Familieetablering og menn; motivasjonene til og situasjonen for majoritetsmenn som gifter seg med utenlandske kvinner, samt menn og tvangsekteskap
- Transnasjonale perspektiver på tvangsekteskapsproblematikken

Utdanningsmigrasjon og kulturutveksling

Antall au pairer har økt kraftig de siste årene. Denne ordningen er ment å være en kulturutveksling, men det har oppstått en diskusjon om ikke bruken i stedet ligner arbeidsmigrasjon. Norske myndigheter har derfor hatt ordningen under oppsikt og også innført krav til mottakerfamiliene som er ment å sikre de som kommer større utbytte av oppholdet.

Internasjonalisering av utdanning er en målsetting for norske kunnskapsmyndigheter. De siste ti årene har likevel fokus vært rettet mer mot nordmenn som drar ut for å studere enn mot de som søker seg til Norge.

Internasjonale studenter og innvandring

Det er gjort lite forskning på internasjonale studenter og immigrasjon i Norge. Et av de få studiene som er gjort og som kartlegger feltet er Jan-Paul Brekkes *International students and immigration to Norway* (2006).

Brekke, Jan-Paul (2006b). *International students and immigration to Norway*. ISF-rapport 2006:008, Oslo: Institutt for samfunnsforskning

Brekke beskriver endringer i norske myndigheters holdninger til internasjonale studenter de siste ti årene. Fra å være sterkt opptatt av retur, så man ved utgangen av 1990-tallet at studentene kunne være interessant arbeidskraft. I 2001 endret man regelverket slik at det skulle bli lettere for studentene å få innvilget arbeidstillatelse. Siden har feltet blitt overlatt til seg selv av immigrasjonsmyndighetene. I FN snakket man om migrasjonsstyring (migration management) i 2005 og 2006. En økende interesse rundt internasjonale studenter i Europa og verden for øvrig kan sees i sammenheng med denne diskusjonen. I mange land vil internasjonale studenter være ønsket som immigranter. Over tid har andre tilgrensende politikkområder gjennomgått en utvikling.

På utdanningsfeltet har ambisjonene om internasjonalisering blitt gjentatt og forsterket. Bilaterale avtaler mellom norske og utenlandske institusjoner har bidratt til øket bevegelse av studenter over grensene. Hensynet til mulige bistandseffekter av studentutvekslingen har blitt svekket sammen med frykten for å bidra til hjerneflukt fra utviklingsland. Et siste hensyn i den tradisjonelle linjen var at studenttillatelsene ikke måtte bli en bakvei inn for ordinær migrasjon. I 2006 praktiserte man derfor fortsatt forutsetningen om retur når studenttillatelser ble behandlet. Resultatet var en tilsynelatende dobbel holding overfor studentene. Når de kom til landet fikk de eksplisitt beskjed om at de var forventet å dra igjen når de ble ferdige med å studere. Samtidig hadde man altså fjernet hindringer for at de skulle få bli hvis de ønsket det. I denne rapporten beskriver studentene selv usikkerheten som denne dobbeltheten medførte.

Tallmaterialet fra Utlendingsdirektoratet viste at det er relativt få studenter som blir igjen i Norge etter studiene. Færre enn 15 prosent ble værende av familiegrunner eller for å jobbe. Studien dekker alle internasjonale studenter som var registrert fra 1991 til 2005. En bit av diskusjonen rundt internasjonale studenter i Norge har dreid seg om muligheten for å få inn arbeidskraft fra land utenfor EØS området. De siste femten årene var imidlertid færre enn 70 personer som både hadde bakgrunn utenfor EØS området og som senere ble værende i Norge for å arbeide.

Øvrig litteratur

- Birkeland, Ingebjørg (1995). *Kvotordningen – hodeløs bistand? Det Norske Universitetsråd*. Rapport 4/95.
- Bratsberg, Bernt (1995). «The Incidence of Non-Return Among Foreign Students in the United States» i *Economics of Education Review*. Vol. 14. No 4.
- Bratsberg, Bernt, Hege Marie Edvardsen, Oddbjørn Raaum og Kjetil Sørli (2005). «Utflytting blant innvandrere i Norge» i *Søkelys på arbeidsmarkedet*. Nr. 2. Institutt for samfunnsforskning.
- KRD (2001). *Høringsbrev – Karantenebestemmelsen i utlendingsforskriftens 2a oppheves*. Datert 10.08.
- KUF (2001). *En evaluering av kvotordningen*. Norwegian Ministry of Church, Education and Research.
- Knudsen, Andreas Høy (2005). «Hjerneflukten har snudd til Norge» i *Forskerforum* 10/2005.
- Ihle, Ragnhild (1990). *The student from a developing country - holder of competence, representative for the family or political actor?* Dissertation, Bergen: University of Bergen
- NOU (1989). *Grenseløs læring. Mottak av utenlandske studenter, studentutveksling og internasjonalisering*. NOU 1989:13.
- Stortingsmelding nr. 27 (2000-2001). *Gjør din plikt – Krev din rett. Kvalitetsreform av høyere utdanning*. Kirke-, utdannings og forskningsdepartementet.

Kulturutveksling eller arbeidsmigrasjon: Au pair-ordningen

«Au pair» er en arbeidsordning som skal tilby unge mennesker en mulighet til å oppleve kulturutveksling, øke språkkunnskaper og få bedre kjennskap til Norge og det norske samfunnet gjennom å bo hos en norsk familie. Au pairen skal hjelpe vertsfamilien med husarbeid og barnepass, ha en månedlig godtgjørelse på minimum 4000 kroner og fri kost og losji. I følge Øien har antall personer som kommer til Norge gjennom au pair-ordningen har økt kraftig, fra 691 i 2000 til 2860 i 2008 (Øien 2009).

De siste årene har det vært mye fokus på om ordningen fungerer som en kulturutveksling, eller om forholdet mellom au pairen og den norske vertsfamilien bærer mer preg av å være et profesjonelt arbeidsforhold. Tilfeller med au pairer som har blitt utnyttet av sine vertsfamilier har kommet frem både i media og i forskningsarbeid, og det har vært diskutert om ordningen legger opp til utnyttelse av au pairer. Marte Bertelsens retts sosiologiske undersøkelser av ordningen pekte i denne retningen (Bertelsen 2007, 2008). I følge henne hadde ordningen hadde utviklet seg til noe annet enn den var ment som. I stedet for å være et instrument for kulturutveksling, hadde den i mange tilfeller utviklet seg til å være en forkledd hushjelpordning, med au pairer i stor utstrekning rekruttert fra asiatiske land.

På bakgrunn av debatten rundt ordningen ble det i 2007 innført enkelte endringer i au pairreglene. Disse innebar blant annet at standardkontrakt ble obligatorisk, og at vertsfamilien må betale norskkurs.

Øien, Cecilie (2009). *On equal terms? An evaluation of the Norwegian au pair scheme*. Fafo-report 2009:29.

Rapporten er resultat av en evaluering av den norske au pair-ordningen, og den gir en vurdering av om, og hvordan, de opprinnelige formålene med ordningen, kan opprettholdes. Den gir videre en vurdering av endringene som ble innført i 2007 har vært vellykke, samt en kort sammenlikning mellom reguleringene av den norske au pair ordningen og ordningene i Storbritannia, Danmark og Polen. Funnene i evalueringen er ikke entydige når det gjelder spørsmålet om au pairer bruker ordningen innfor rammen for dens opprinnelige formål eller om de bruker den til å arbeide. Det påpekes imidlertid at sett i lys av nåtidige migrasjonstrender og forvaltning fremstår au pair plasseringen som en potensiell forlengelse av arbeidsmarkedet for husholdstjenester utført av migranter.

Evalueringen konstaterer at opprettelsen av bedre kontrollmekanismer enn hva som er tilgjengelig i dag, for å håndtere problemer som kan oppstå når au pairer allerede er kommet til Norge, er viktigere enn å kontrollere hvordan au pairer og vertsfamilier møtes og oppretter en forbindelse.

Rapporten anbefaler at den grunnleggende intensjonen bak au pair-ordningen er og skal fortsette å være en mulighet for unge mennesker mellom

18 og 30 år til å oppleve en annen kultur og lære et nytt språk. Det anbefales imidlertid at ordningen omdefineres gjennom et begrepsapparat som beskriver au pairers aktiviteter i husholdet som arbeid. I rapporten presenteres ulike alternativer for en slik omdefinering.

Det anbefales videre at det opprettes et uavhengig organ med særlig ansvar for å beskytte au pairer, for å hjelpe dem gjennom norsk byråkrati, og for å tilby informasjon om og kontakt med ulike offentlige tjenester.

Øvrig litteratur

- Bertelsen, Marte (2008). «Au pair-ordningen i Norge» i *Kritisk Juss* 2008 (34) nr. 2.
- Bertelsen, Marte (2007). *Au pair-ordningen i søkelyset. Masteravhandling i retts sosiologi om au pair ordningen i Norge*. Institutt for kriminologi og retts sosiologi. Juridisk fakultet, Universitetet i Oslo .
- Bikova, Mariya (2008). *A family member or a servant? Why Norwegian families hire Au Pairs. A qualitative study*. Masteroppgave. Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Hemsing, Gry Anita (2003). *Fra au pair til under pari. Norske au pairer – mellom roller og stereotyper*. Hovedfagsoppgave i Folkloristikk. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Hovdan, Marianne (2005). *Au pair in Norway. A qualitative study*. Institute of sociology. Bergen: University of Bergen.
- Sverdrup, Tone (1984). *Kvinnerettslige arbeidsnotater. Nr.31 Lovvern for arbeidstakere i private hjem*. Kvinneretten, Oslo: Universitetet i Oslo.
- Utlendningsdirektoratet (2006b). *Utredning av au pair ordningen*. UDI-notat 2006. Oslo: Utlendningsdirektoratet.

Irregulære

Irregulær migranter utgjør ikke en innvandringskategori på lik linje med asylsøkere og familieinnvandrere, men er derimot en betegnelse som settes på personer som ikke har lovlig oppholdsgrunnlag i Norge. Det kan dreie seg om personer som reiser inn i Norge uten kontakt med myndighetene (som eventuelt søker asyl på et senere tidspunkt), personer som reiser inn ved hjelp av falske dokumenter, personer som har hatt lovlig opphold og som har blitt værende etter at oppholdsgrunnlaget har opphørt og personer som blir værende etter avslag på asylsøknaden. Endring av lovverk kan føre til at avgrensningen mellom irregulær og regulær migrasjon endrer seg, og et migrasjonsforløp kan dessuten være regulært og irregulært på ulike tidspunkter. Videre vil hva som er regulært og irregulært i ulike land avhenge av hva som er det enkelte landets juridiske kontekst og migrasjonsregime. Hvilke implikasjoner det å være irregulære gir vil også variere avhengig av de strukturelle forholdene i landene.

Når det gjelder antall irregulære i Norge er det store usikkerhetsmomenter. Zhang (2008) anslår at det var 18 200 irregulære migranter i Norge per 1.januar 2006. Men han understreker at tallene kan variere fra ca. 10 500 til

nærmere 32 000. I følge Zhang utgjør tidligere asylsøkere to tredeler av irregulære migranter i Norge.

En rekke ulike begreper brukes om denne gruppe, blant annet «irregulære migranter», «papirløse migranter», «illegale innvandrere», «ulovlige innvandrere» og «ulovlige migranter». I denne rapporten brukes hovedsakelig begrepet «irregulære migranter». I gjennomgangen av studier vil vi bruke det begrepet som brukes i disse studiene.

Selv om det er gjort mye forskning på innvandringsfeltet i Norge er det forsket lite direkte på irregulær migrasjon (Brunovskis og Bjerkan 2008). På 1990-tallet ble det imidlertid gjort flere mindre studier i forhold til personer som satt i kirkeasyl.

På tross av få studier som eksplisitt omhandler irregulære migranter er det flere studier som inkluderer personer som befinner seg i en irregulær situasjon. Dette gjelder blant annet studier av prostitusjon og trafficking. Utenlandske kvinner i prostitusjon, og personer som er ofre for trafficking kan finne seg i en irregulær situasjon. Forskning på arbeidsmigranter kan også berøre irregulære migranter; for eksempel kan det dreie seg om polske migranter som blir irregulære migranter fordi de ikke følger arbeidsmarkedsregulativene. I følge Friberg og Tyldum forblir en firedel av polske arbeidsmigranter i Norge uregistrert og uten oppholdstillatelse (Friberg og Tyldum 2007).

Irregulære migranters sårbarhet i forhold til helse, både fysisk og psykisk, i tillegg til deres vanskelige situasjon på arbeids- og boligmarkedet trekkes frem i de få studiene som direkte omhandler irregulære migranter, og her etterlyses også mer kunnskap.

Et annet område hvor økt kunnskap etterlyses, er situasjonen for barn i irregulære migrasjonssituasjoner. Det eksisterer lite forskning på barn som lever i skjul i irregulære situasjoner, blant annet fordi det å forske på barn i slike situasjoner anses som etisk og metodisk vanskelig (Brunovskis og Bjerkan 2008). Barn som er irregulære migranter er enten barn av foreldre som er irregulære migranter, enslige mindreårige asylsøkere som har fått endelig avslag eller enslige mindreårige som har reist inn uten å ha vært i kontakt med norske myndigheter. For barn er det særlig helse- og skolesituasjonen som er uavklart og problematisk. FNs barnekonvensjon og opplæringsloven gir barn rett til skolegang. Hvordan dette praktiseres, og om grunnutdanningen i praksis er tilgjengelig for barna, er imidlertid varierende (Ottesen 2008). I Sverige har Redd Barna initiert et prosjekt om barn kalt «Utan Papper». Det er en hjelpelinje hvor barn som befinner seg i en irregulær situasjon, eller barnas pårørende, kan henvende seg og stilles spørsmål i forbindelse med ulike problemstillinger knyttet til situasjonen de er i. I Norge eksisterer det på det nåværende tidspunkt ikke noe tilsvarende tilbud.

De irregulære befinner seg i en uklar rettslig situasjon, blant annet når det gjelder rett til sosiale tjenester og ytelser og til helsehjelp. Norsk lovgivning er

uklar, det er motstridende signaler i norsk lovgivning og i internasjonale menneskerettigheter som vi er forpliktet av, og det er manglende samsvar mellom rettigheter og muligheter til å få rettighetene realisert i praksis. Dette skyldes blant annet at administrative systemer er bygget opp på en slik måte at det vanskeliggjør eller hindrer realisering av rettighetene.

Brunovskis, Anette og Lise Bjerkan (2008). *Research with irregular migrants in Norway. Methodological and ethical challenges and emerging research agendas*. Oslo: Fafo, Utlendingsdirektoratet 2008

Rapporten tar opp problemstillinger knyttet til hvordan irregulære migrasjon kan studeres, med fokus på metodologiske og etiske utfordringer. Videre diskuterer rapporten behovet for kunnskap om hvilke utfordringer irregulære innvandrere møter i Norge i dag i forhold til helse, arbeid og utnytting, barns situasjon og forholdet til samfunnet generelt. Fokuset er på irregulære migranter fra utenfor Schengen-området. Enslige mindreårige irregulære migranter er ikke inkludert i studien.

I følge Brunvoskis og Bjerkan var en av hovedutfordringene å komme i kontakt med irregulære migranter. Det viste seg å være et svært tidkrevende arbeid. Det påpekes det i en del andre land eksisterer veletablerte arenaer hvor irregulære migranter kan komme i kontakt med potensielle arbeidsgivere eller helsepersonell. I Sverige, for eksempel, er det blitt etablert en medisinsk klinikk hvor irregulære migranter kan søke områ og få enkle behandlinger. Det finnes også en webside som gir informasjon og en hjelpetelefon for barn som er irregulære migranter. Dette er steder hvor kontakt med potensielle respondenter eventuelt kan oppnås. Liknende møteplasser eller arenaer finnes ikke i Norge. Det innebærer at respondenter må rekrutteres gjennom såkalte døråpnere, blant annet organisasjoner, religiøse samfunn, individer som kommer i kontakt med irregulære migranter osv. Forskerne peker også på at kjederekruttering er vanskelig fordi irregulære migranter ofte er uvillige til å avsløre hvorvidt de kjenner andre som er i samme situasjon som dem. I forhold til metode anbefaler rapporten at et målrettet kvalitativt forskningsdesign med bred rekruttering av respondenter gjennom mange forskjellige kanaler. Det anbefales at det beregnes nok ressurser og tid til dette arbeidet.

Rapporten gir ingen konklusjoner i forhold til irregulæres situasjon i Norge i dag, men peker på områder som bør utforskes videre. De mest presserende områdene er i følge forskerne:

- Helsefeltet, både mentalt og fysisk. Irregulære har noen begrensede rettigheter, men det er i følge rapporten uklart i hvilken grad denne gruppen har anledning til eller tør ta i bruk nødvendig helsetjeneste. Temaet selvmord dukket opp i flere av intervjuene, både med irregulære migranter og nøkkelinformanter, noe forskerne mener gir grunn til bekymring

- Situasjonen for barn som er irregulære migranter. Hvordan påvirker foreldrenes mangel på rettigheter barna direkte gjennom det psykososiale miljøet de befinner?
- Situasjonen for irregulære migranter på arbeidsmarkedet og de forhold de arbeider under.

Ottesen, Solveig Holmedal (2008). *Papirløse migranter. En undersøkelse av situasjonen for mennesker uten lovlig opphold i Norge, og humanitære tiltak for denne gruppen i andre europeiske land. En rapport fra Stiftelsen Kirkens Bymisjon Oslo, Mangfold & Oppvekst*

Målsetningen for denne rapporten er å øke kunnskapen og kompetansen på feltet papirløse migranter. Rapporten har en humanitær vinkling, dvs. at fokuser er på hva en organisasjon kan bidra med humanitært og sosialfaglig overfor papirløse migranter, og hvilke etiske og faglige dilemmaer dette fører med seg. I tillegg til å undersøke situasjonen for papirløse migranter i Norge, sammenlikner rapporten situasjonen for papirløse i Norge med situasjonen i et utvalg av andre europeiske land, og mulige overføringspotensial til blir diskutert Norge. Sammenlikningen viser at alle landene, bortsett fra Norge, har spesifikke tiltak eller tilbud til papirløse migranter. Der det i de andre europeiske landene ikke blir sett på som problematisk å gi støtte, også offentlig, til papirløse, er de politiske signalene i Norge at man ikke skal «belønne» papirløse ved å gi dem støtte utover det mest nødvendige. I følge rapporten er det i Norge liten politisk vilje til å bistå papirløse og i stedet ønsker man å sende dem til hjemlandet eller straffe de som gir papirløse arbeid. Videre vises det til at man i en del andre land ikke skiller like sterkt mellom «lovlige» og «ulovlige» innvandrere som i Norge.

Generelt konkluderer rapporten med at livssituasjonen for papirløse migranter i Norge er vanskelig. De fleste lever i skjul og de opplever problemer, dilemmaer og utfordringer i dagliglivet og i forhold til helse, arbeid og bolig. Det kommer også frem at mange ikke ønsker å returnere til hjemlandet. Videre påpekes det at papirløse migranter har begrensede juridiske rettigheter og få muligheter, og at mange unngår å oppsøke hjelpeapparatet. Rapporten slår imidlertid fast at det ikke er slik at papirløse migranter ikke har noen rettigheter, og det fremheves at menneskerettighetene og andre internasjonale konvensjoner som Norge har ratifisert også gjelder for papirløsemigranter.

Brekke, Jan-Paul og Susanne Sørholt (2005). *I velferdsstatens grenseland. En evaluering av ordningen med bortfall av botilbud for asylsøkere med endelig avslag. ISF-rapport 2005:5, Oslo: Institutt for samfunnsforskning*
Rapporten evaluerer ordningen med bortfall av botilbud for asylsøkere med endelig avslag ett år etter at den ble innført. Asylsøkere med avslag som ikke forlater landet er en utfordring for myndighetene, og for å presse frem en retur, besluttet man ved inngangen til 2004 å kutte tilbudet til gruppen. De som

ikke samarbeidet om retur, skulle som hovedregel miste plassen i asylmottak og den økonomiske støtten. Ville de samarbeide, så fikk de plassen og støtten tilbake frem til de forlot landet. Norske myndigheter mente at asylsøkerne med avslag ikke hadde grunn til å få bli i Norge. Asylsøkerne på sin side mente at de hadde grunn til å få bli. Tanken bak bortfallsordningen var at den skulle motivere til retur. Ved å gjøre oppholdet i Norge mindre attraktivt, var tanken at det skulle fremstå som mer attraktivt å reise tilbake til opphavslandet. Rapporten peker både på at tilværelsen for personer som har fått avslag på søknaden er vanskelig, og på at det ikke er enkelt å skulle utforme en god asylopolitikk.

Rapporten konkluderer med at ordningen ikke bidro til flere eller raskere returer i løpet av de første femten månedene. For personene med bortfall førte ordningen til et klart fall i livsvilkår og helseproblemer. Rapporten utelukker ikke at ordningen kan ha en signaleffekt som en del av det øvrige ankomstregimet.

Øvrig litteratur

- Brekke, Jan-Paul (2006). «Utstengt fra velferdsstaten. Når asylsøkere med avslag blir værende i Norge». *Tidsskrift for velferdsforskning*. Vol.9, nr.4.
- Falkenberg, Helle (2008). «Papirløse innvandrere: mennesker i vakuum» i *Kritisk Juss* 1/2008.
- Friberg, Jon Horgen (2004). «Hva skjer med beboere som forlater asylmottak uten å oppgi ny adresse? Etske og metodiske utfordringer ved en utredning», Forprosjekt Fafo- notat 2004:33.
- Friberg, Jon Horgen og Guri Tyldum, eds. (2007). *Polonia i Oslo. En studie av arbeids- og levekår blant polakker i hovedstadsområdet*, Fafo rapport 2007:27.
- Nes, Ingvild Tormodsdotter (2008). *Health conditions and access to health care among irregular immigrants: do we want to know?* Thesis submitted for the Master degree in International Social Welfare and Health Policy. Faculty of Social Sciences. Oslo University College.
- Rädda Barnen (2008). *Barn utan papper, Jag vil bara landa! Rapport från Rädda Barnens projekt Utanpapper.nu, en hjälplinje för barn utan papper*. Sockholm: Rädda Barnen.
- Tolonen, Paula (2008). «Irregulære migranter – de papirløse» i *Kritisk Juss* 2/2008.
- Zhang, Li-Chiung (2008). *Sizing the irregular residents population in Norway*. Oslo: Statistisk Sentralbyrå/Utlendingsdirektoratet.

Kirkeasyl

Brorparten av litteraturen om kirkeasyl er skrevet i tidsrommet 1993-1997. Litteraturen er i stor grad basert på mindre studier, blant annet hoved- og master oppgaven. En stor andel av litteraturen er skrevet innenfor juss- og rettsoologi feltet, og er publisert i tidsskriftet *Kritisk Juss*.

Øvrig litteratur

- Bjertnæs, Marte Kristine (1997). *Mellom regelverk og hjertelag: en analyse av kirkeasyl i moderne tid*. Hovedoppgave i sosiologi. Institutt for samfunnsvitenskap, seksjon for sosiologi/sosial politikk. Universitetet i Tromsø.
- Bue, Bjørn (1994). «Kyrkjeasyl» i *Kritisk Juss* 1993 nr.4, Rettspolitisk forening.
- Hansen, Gun (1994). *Asylon- kirkeasyl i et historisk og rettslig perspektiv*. Hovedfagsessay. Institutt for kriminologi. Oslo.
- Hansen, Helge (1995). *Kirkeasyl - politisk trussel eller nødvendig barmhjertighetshandling?: en kritisk drøfting av en kirkelig praksis, med særlig utgangspunkt i et materiale fra tre sentrale aktører i perioden 1993-1995*. Hovedoppgave i kristendomsstudier. Det teologiske menighetsfakultetet. Oslo.
- Harris-Christensen, Helene (2006). *Kirkeasyl i grenseland. Lokal erfaring med kirkeasyl som territorialitet*. Masteroppgave, Institutt for geografi, Universitetet i Bergen.
- Justis- og politidepartementet (2008). *Mindreårige som forsvinner fra mottak: - forebygging og oppklaring*. Rapport fra arbeidsgruppe, Justis- og politidepartementet. Oslo: Justis- og politidepartementet.
- Klipperberg, Elise (red.) (1996). *Barn som asylsøkere. Elle, melle, deg fortelle...* Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Loga, Jill M. (1998). *Mellom «erfaring» og «kategori». En studie av kirkeasylets aktualisering i Norge*. Hovedoppgave i administrasjons og organisasjonsvitenskap, Universitetet i Bergen.
- Ludvigsen, Geir (1994). *Kirkeasylbevegelsen i Norge. Forsøk på noen juridiske avklaringer*. Institutt for rettsvitenskap, skriftserie nr.22. Universitetet i Tromsø.
- Mathiesen, E. (2002). «Helsetilbud til kirkeasylanter - en utfordring for helsevesenet» i *Tidsskrift for Den norske legeforening*, nr. 17/2002.
- Montgomery, Ingunn (1994). «Kirkeasyl i et historisk perspektiv» i *Kritisk Juss* 1994 nr.1. Rettspolitisk forening.
- Omland, Torunn (1997). «*Fanger i Guds hus - Faremo kan redde ham/henne*»: en dokumentasjon og analyse av myndighetenes håndtering av kirkens praksis med kirkeasyl i perioden 1993-1996. Hovedoppgave i Sosiologi. Universitetet i Oslo.
- Omland, Torunn (2000). «Myndighetenes håndtering av kirkeasyl i perioden 1993-1996» i Sørbye, L.W. (red.): *Norske virkeligheter – diakonale utfordringer*. Tapir Akademiske Forlag, Trondheim.
- Redd Barna (1993). *Barn i kirkeasyl – med adresse til kirken*. Prosjekt rapport. Redda Barna rapport 4/93.
- Rädda Barnen (2008). *Barn utan papper, Jag vil bara landa! Rapport från Rädda Barnens projekt Utanpapper.nu, en hjälplinje för barn utan papper*. Stockholm: Rädda Barnen
- Salvesen PL. (1994). «Kirken som asyl» i *Mennesker og rettigheter* 1994; nr. 1.
- Sommerfeldt A. (1993). «Kirkens syn på asylretten for politiske flyktninger» i *Kritisk Juss*, 1993; nr. 4.
- Taranger, Billy (1993). «Kirkeasyl – en nødvendighet også i Norge i dag» i *Kritisk Juss* 1993 nr.4. Rettspolitisk forening.
- Vetvik, E og Omland Torunn (1997). *Kirkefering med kirkeasyl*. Rapportserie fra Stiftelsen kirkeforskning, nr. 4. Trondheim: Tapir forlag.

Irregulærhet, prostitusjon og trafficking

Problematikken rundt irregulære krysser en rekke andre temaer, som i seg selv ikke eksplisitt handler om irregulære. Utenlandske prostituerte i Norge og ofre for menneskehandel/trafficking er grupper hvor personer kan ha status som irregulære migranter. Menneskehandel eller trafficking med mennesker knyttes ofte til prostitusjon, og studier om menneskehandel og om utenlandske personer i prostitusjon er derfor ofte overlappende. Samtidig vektlegges det i samtlige studier at det å være utenlandsk prostituert i Norge ikke er ensbetydende med å være offer for menneskehandel eller å leve irregulært. Utenlandske i prostitusjon og ofre for menneskehandel kan befinne seg i en irregulær migrasjonssituasjon ved at de for eksempel ved at de har visum som ikke lenger er gyldig eller det kan være kvinner som har kommet på familieetablering etter å ha giftet seg med en norsk og som har mistet retten til opphold i Norge pga skilsmisse (jf. Brunovskis og Tyldum 2004).

Andre former for menneskehandel enn prostitusjon og seksuell utnyttelse, for eksempel i forhold til annen type arbeid, er i liten grad omtalt i litteraturen om norske forhold

Skilbrei, May-Lene, Marianne Tveit og Anette Brunovskis (2006). *Afrikanske drømmer på europeiske gater. Nigerianske kvinner i prostitusjon i Norge. Fafo-rapport 525/2006*

Denne rapporten omhandler nigerianske kvinner i prostitusjon i Norge; hvem kvinnene er, hvordan de kom til Norge, hvilke forhold de arbeider under og hvordan livet i Norge er for dem. Frem til 2004 var nigerianske prostituerte i Norge et forholdsvis ukjent fenomen. I 2004 kom imidlertid over hundre kvinner fra Nigeria for å selge sex i løpet av få måneder, og andelen nigerianske prostituerte har fortsatt å øke kraftig og per 2006 utgjorde de den største gruppen utenlandske prostituerte i Norge.

Kvinnene som ble intervjuet fortalte at de måtte og ville migrere på grunn av egen og familiens fattigdom. Beslutningen om å reise til Europa var for mange en beslutning som ble tatt av familie, ikke kun av kvinnen alene. Det å sende ut et familiemedlem ble sett på som en investering for hele familien, og forhåpentligvis en forbedring av livssituasjonen for den som reiste ut.

Rapporten vektlegger betydningen av en forståelse av at grensene mellom menneskehandel, menneskesmugling, hallikvirksomhet og annen tilrettlegging ikke er enkel å sette, verken av kvinnene selv eller for andre. Videre viser rapporten at kvinnene ikke nødvendigvis er rekruttert aktivt inn i prostitusjonen, men fordi vestlig migrasjonspolitikker lager høye murer, vokser det frem et marked av mellommenn og -kvinner som krever høy betaling samtidig som Europa ikke har legalt arbeid med god nok lønn å tilby kvinnene. Kvinnene har få andre alternativer fordi de har ansvar for familien de forlot i Nigeria.

Når det gjelder reiserute og innreise til Norge, så hadde så å si alle kvinnene forskerne var i kontakt med opphold i Italia eller Spania, der de fleste hadde Schengen-visum. Fra disse landene reiser kvinnene videre til andre land i Europa.

Tyldum, Guri, Marianne Tveit og Anette Brunovskis (2005). *Taking Stock. A review of the existing research on trafficking for sexual exploitation*. Fafo-report 493/2005

Rapporten er en gjennomgang av eksisterende forskning på trafficking for seksuell utnyttelse i Europa. Den gir en oversikt over trender i forskningsfeltet i tillegg til å peke på områder hvor det trengs videre forskning og på behovet for å utvikle bedre forskningsmetoder. Omfanget av litteratur om trafficking har økt betraktelig de siste årene. Samtidig påpekes det at økningen i kvantitet ikke nødvendigvis innebærer en tilsvarende økning i kvalitet. Blant annet trekkes behovet for en bedre operasjonalisering av trafficking-begrepet, for flere studier som undersøker hvordan menn og kvinner opplever trafficking og for en større forståelse for de store variasjonene som eksisterer i ulike former for trafficking, frem. Videre vektlegges det at trafficking for seksuell utnyttelse ikke kan forstås uavhengig av andre sosiale fenomener og prosesser. Forskerne peker i tillegg på behovet for mer systematiske evalueringer av politikk og programmer for å motvirke trafficking eller hjelpe ofre.

Carling, Jørgen (2005). *Fra Nigeria til Europa. Innvandring, menneskesmugling og menneskehandel*, PRIO

Rapporten omhandler innvandring, menneskesmugling og menneskehandel fra Nigeria til Europa. Den tar for seg forhold i Nigeria, under reisen til Europa og i Europa som skaper og opprettholder ulike migrasjonsmønstre. Den viser til hvordan den betydelige utvandringen fra Nigeria har skapt nettverk, infrastruktur og en kultur omkring utvandring som gjør utvandringsønsket utbredt og styrker folks mulighet til å utvandre til tross for hindringene. For mange må dette skje med hjelp fra dokumentforfalskere, menneskesmuglere eller på annen måte i strid med europeisk innvandringslovgivning. Det pekes på hvordan menneskehandelsnettverkene har kunnet tilby unge kvinner å reise til Europa, og at det har vært varierende grad av bedrag i disse tilbudene. Stådig flere kvinner kjenner til at de kommer til å jobbe som prostituerte, men de er ofte ikke klar over forholdene dette foregår under.

Øvrig litteratur

- Bjerkan, Lise (red.) (2005). *A life of One's Own. Rehabilitation of victims of trafficking for sexual exploitation*. Fafo report 4777, Oslo: Fafo.
- Brunovskis, Anette og Guri Tyldum (2004). *Crossing Borders. An Empirical Study of Transnational Prostitution and trafficking in Human Beings*. Fafo-report 426/2004.
- Dyrlid, Linda og Berit Berg (2008). *Menneskehandelens ofre - fra utnyttning til myndiggjøring: evaluering av ROSA-prosjektet*. Trondheim: NTNU samfunnsforskning .
- Halvorsen, Vigids, Avdeling for fred, likestilling og demokrati, Norad (2009). *Stopp menneskehandelen. Dokumentstudie av Utenriksdepartementets portefølje på menneskehandel 2003-2009*. Del 1 i gjennomgang av Utenriksdepartementets portefølje på menneskehandel. Norad rapport 2b/2009.
- Halvorsen, Kate og Hugo Stokke (2009). *Shady Traffic Part Three: Review of the Portfolio*. Norad report 2c/2009 Supported by the Norwegian Ministry of Foreign Affairs.
- Heiberg, Turid (2005). «Sex-handel med barn og unge» i Windheim, I. (red.) *Hvor ender det?*, nr 4/2004-05. Oslo: NUPI.
- Jacobsen, Christine M. and May-Len Skilbrei (forthcoming 2009). «'Reproachable victims'? Representations and self-representations of Russian women in transnational prostitution», forthcoming in *Ethnos* 2009.
- Kramvig, Britt og Stien, Kirsten (2002). *Grenseløs verdighet?* Rapport 2002:7, Alta: NORUT Finnmark AS.
- Kristvik, Ellen (2004). *Sterke hovud og sterke hjarte. Thaiandske kvinner på den norske sexmarknaden*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Larsen, Marianne (2007). *Drømmen om en verden uten menneskehandel: en sosiologisk analyse av hvordan ulike problemforståelser av menneskehandel blir påvirket av konteksten de utvikles i*. Masteroppgave i sosiologi - Universitetet i Tromsø, 2007.
- Moen, Hanne Lotta og Christine Wiik (2009). *Utrygg trafikk. Kartlegging av internasjonale trender innen menneskehandel*. Del 1 i gjennomgang av Utenriksdepartementets portefølje på menneskehandel. Norad rapport 2a/2009.
- Norli, Bjørg (2006). *Utenlandsk prostitusjon i Oslo*. Pro Senterets kunnskap og erfaringer.
- Petterson, Trude (2005). *Trafficking som skrivebordsprosjekt: hvorfor hadde EUs forebyggende tiltak mot trafficking så liten effekt?* Masteroppgave i statsvitenskap, Oslo: Universitetet i Oslo.
- Politidirektoratet (2008a). *Menneskehandel: utnyttelse i tvangsarbeid og tvangstjenester, herunder tiggging*. Dokumentet er del av serien POD publikasjon Bind nr: 2008/04, Oslo: Politidirektoratet.
- Politidirektoratet (2008b). *Menneskehandel: utnyttelse av barn*. Dokumentet er del av serien POD publikasjon. Bind nr: 2008/03 Oslo: Politidirektoratet.
- Renland, A. (2001). *Internasjonal handel med barn og mindreårige for kommersiell seksuell utnyttelse til Norge*. Redd Barna/ ECPAT Norge.
- Sandvik, Kristin B. (2003). *Handel med kvinner som menneskerettighetsbrudd: en rettslig analyse av Kvinnekonvensjonens artikkel 6*. Unipub skriftserier nr 51nr 7/2003. Oslo: Institutt for offentlig rett, Universitetet i Oslo Unipub.
- Skilbrei, May-Len (2008), «Rettslig håndtering av prostitusjon og menneskehandel i Norge» i Charlotta Holmström og May-Len Skilbrei (red.), *Prostitution i Norden*. Forskningsrapport, TemaNord-rapport.
- Skilbrei, May-Len og Irina Polyakova (2006). «*My life is too short; I want to live now*». *Kvinner fra Øst-Europa forteller om veien til og livet i prostitusjon i Norge*. Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Oslo: Universitetet i Oslo.
- Skilbrei, May-Len og Marianne Tveit (2007). *Facing return. Perceptions of Repatriation among Nigerian Women in Prostitution in Norway*, Fafo report 2007:01. Fafo: Oslo.

- Skilbrei, May-Len and Marianne Tveit (2008). «Defining Trafficking Through Empirical Work. Blurred Boundaries and their Consequences» i *Gender, Technology and Development* 12(1): 9-30.
- Slemmen, Janne Iren (2008). *Kriminalisering av sexkjøp: bekjempelse av prostitusjon og menneskehandel*. Mastergradsoppgave i rettsvitenskap, Universitetet i Tromsø.
- Smeby, Sheela (2009). *Kvinner utsatt for menneskehandel i Norge: fremmer regelverket ofrenes rettsstilling?* Masteroppgave i retts sosiologi, Universitetet i Oslo.
- Stene, Bodil Leira (2005). *Veien tilbake fra Norge til Albania: en kriminologisk studie om albanske kvinner som er ofre for menneskehandel*. Masteroppgave i kriminologi - Universitetet i Oslo.
- Stenvoll, Dag (2002). «From Russia with Love? News Coverage of Cross-Border Prostitution in Northern Norway 1990-2001» i *European Journal of Women's Studies* Vol 9 (2): 143-162.
- Sætre, Marianne (2000). *Grenseoverskridende kjønnshandel i Oslo*, Strategisk analyse 20/2000. Etterrettingsseksjonen, Oslo Politidistrikt.
- Tveit, Marianne og May-Len Skilbrei (2008). «Kunnskap om prostitusjon og menneskehandel i Norge» i Charlotta Holmström og May-Len Skilbrei (red.), *Prostitution i Norden*. Forskningsrapport, TemaNord-rapport.
- Utenriksdepartementet (2009). *Utenriksdepartementets tiltak mot menneskehandel under Regjeringens handlingsplan*. Rapport om innsatsen i 2008 fra UDs Seksjon for globale initiativ og likestilling, Avdeling for FN, fred og humanitære spørsmål.

Forskningsbehov

Det er gjort lite forskning på irregulære migranter. De mest sentrale områdene hvor det er behov for mer forskning er:

- Helsefeltet, blant annet juridisk/retts sosiologisk forskning om retten til helsehjelp og den praktiske tilretteleggingen av helsehjelpen
- Tilgang til sosiale tjenester og ytelser
- Situasjonen for barn som er irregulære migranter
- Situasjonen for irregulære migranter på arbeidsmarkedet og de forhold de arbeider under

---

Felt, forskning og politikk: Udekkede områder

I innledningskapitlet trakk vi opp to relasjoner som skulle undersøkes i denne studien. De gjaldt forholdet mellom felt og forskning, og mellom forskning og politikk. Områdene i feltet som ikke er dekket av forskning har vært kommentert løpende så langt i rapporten.

Her er det den andre relasjonen som fokuseres, den mellom forskningen og de politiske målsettingene på innvandringsfeltet. Disse er delt inn i hovedmål og delmål. Overordnet er siktemålene om en «samfunnstjenlig og styrt innvandring», om å føre en «human, solidarisk og rettsikker asyl- og flyktningspolitikk», samt ønsket om et «helhetlig, effektivt og brukerorientert utlendingsforvaltning» (St.prp.1. Migrasjon (2008-2009)).

Før vi ser nærmere på forholdet mellom forskning og politikken vil vi peke på noen overordnede funn fra gjennomgangen så langt.

Trekk ved innvandringsforskningen i Norge

Gjennom arbeidet med denne kunnskapsgjennomgangen merket vi oss en serie kjennetegn ved innvandringsforskningen som er gjort i Norge. Noen av disse kan fungere som huskelapper for forskere og oppdragsgivere. Andre kan lett omformes til nye forskningsdesign og dermed bidra til å utvikle feltet.

Mangel på feltoverskridende og helhetlige studier

Innvandringsfeltet grenser over til integrasjonsfeltet og til arbeidsinnvandring. Det er ikke funnet studier som ser på for eksempel koplingen mellom innvandring og integrasjon. Samtidig er denne sammenhengen åpenbar i feltet og i politikken. Erfaringer med integrasjon vil sende signaler til mulige nye ankomster fra allerede ankomne flyktninger og innvandrere. De siste innstrømmingene når det gjelder krav til integrasjon for å få familiegjenforening, eller familieetablering er et annet eksempel. Og man kunne nevne den europeiske

trenden med å stille språkkrav eller annet for at nye ankomster skal innvilges tillatelser. Migrasjon og integrasjon er tett knyttet til hverandre i feltet og i politikken. Dette burde gi seg utslag også i forskningen.

Behovet for feltoverskridende studier peker også på muligheten for å se migrasjonsområdet som en helhet. Migrasjonsstyring har som nevnt vært et moteord i internasjonal migrasjonsdebatt de siste fem årene. Å se beskyttelse, arbeid, familie og andre ankomstgrupper i sammenheng vil være i tråd med arbeidet fra FNs globale kommisjon på migrasjon. Spørsmålet er hvordan alle involverte kan få maksimalt ut av bevegelsene over grenser. I Sverige skapte et slikt helhetsperspektiv en regelendring der visse asylsøkere med avslag kunne skifte kø og søke om arbeid i stedet.

Et policydrevet felt

Norske myndigheter har stått sentralt i å drive frem forskningen på innvandringsfeltet. Fordelen med dette har vært at kunnskapen som har blitt produsert har vært relevant og oppdatert. Ulempene er at policydrevet forskning risikerer å ha et for snevert fokus, være kortsiktig og lite kumulativ. Den tette koplingen krever også varsomhet fra offentlige oppdragsgivere så vel som forskere. Klare rolleforventninger må til for å sikre at både forskning og forvaltning skal komme styrket ut av samarbeidet.

Den tette koplingen til policyutviklingen stiller også krav til at ansvarlige myndigheter stiller data til rådighet for forskningen. Den juridiske forskningen har her tidvis møtt motstand fra utlendingsforvaltningen når det gjelder tilgang til saksdokumenter. Det er i forskningens interesse at tillatelser blir gitt raskt og at gjennomføringen kan skje uten unødige restriksjoner. Utlendingsdirektoratet har gjennom lengre tid arbeidet med nye retningslinjer på dette området. Det er viktig at disse åpner for forskning som er av interesse for både academia og forvaltning.

Få tunge satsinger

Den nordiske komparative studien av bosniske flyktninger fremstår som den eneste store forskningssatsingen på innvandringsfeltet de siste 20 årene. Denne var som nevnt initiert og koordinert fra Kommunal- og regionaldepartementet og forankret i den såkalte Nordiske Migrasjonsgruppen. Ved at likeverdige forskere innenfor jus, medievitenskap, sosiologi, antropologi og psykologi ble satt til å besvare samme problemstillinger, ble utbyttet stort. Og mye større enn det nasjonale studier ville kunnet produsere. Publikasjonslisten fra denne fem år lange satsingen (1995-2000) er da også omfattende. Det var også nettverkseffektene av samarbeidet.

Men dette er den eneste store satsingen som er gjort på innvandringsfeltet. De NFR styrte IMER programmene har, til tross for visse flyktningfaglige anslag, vært dominert av nabogrenene «integrasjon» og «flerkultur».

Mangel på tverrfaglighet og komparasjon

Internasjonalt har det vært pekt på at innvandringsforskningen ofte er monofaglig og ikke sammenligner på tvers av case eller land. Reell tverrfaglighet innebærer at slikt samarbeid inngår i design, metodologi og analyser.

Komparasjon krever frembringelsen av sammenlignbare data og at kunnskapskilder for eksempel i flere land, er reelle eiere av prosjektene. Dette har konsekvenser for finansiering. I Norge har studier ofte en «komparativ komponent», der miljøer i andre land forventes å bidra med kunnskap uten at de er fullverdige deltakere og støttes deretter. I enkelte tilfeller har komparative studier som er finansiert fra utenlandske kilder blitt matchet med finansiering fra norske myndigheter. Denne balansen har bidratt til gode komparative rammer.

Produksjon og tilgang til sammenlignbare data er en utfordring på migrasjonsfeltet. En rekke innsatser gjøres for å skape databaser som egner seg for denne typen analyser. Vi har omtalt OECD og EUROSTAT i denne rapporten. I tillegg kan European Migration Network (EMN) nevnes som et europeisk initiativ der også Norge har ambisjoner om å delta.

Fokus på Norge, ikke på avsenderland

Det er bare et fåtall av studiene som er referert til i denne gjennomgangen som har med migrantenes hjemland. Men migrasjon er pr definisjon et grenseoverskridende fenomen. Familiegjennomføring er et godt eksempel. Hva betyr dette for familieband på tvers av land? Eller hvordan samvirker nettverk i Norge, nettverk i transit og i hjemland som støtter for tvungen migrasjon?

Tendensen til å se på nasjonalstaten som naturlig ramme for migrasjonsstudier har blitt kalt «metodologisk nasjonalisme» (Andersson 2007). En retning som har det motsatte utgangspunktet er «transnasjonalisme». Her tas de ofte vedvarende båndene mellom ankomst- og avsenderland på alvor.

En annen mangel vi har merket oss er at det foregår lite samarbeid med akademiske og andre miljøer i transitland og i migrantenes hjemland. Dette er naturlige kunnskapskilder som norske forskere må gjøre bruk av. Og denne typen samarbeid må også støttes opp med finansiering, ut fra samme tankegang som støtten til likeverdig komparasjon.

Andre steder i denne rapporten har vi kommentert de utfordringene som komparasjon og et transnasjonalt samarbeid kan innebære. Det som fremtrer som gunstig forskningsdesign fra et norsk ståsted kan fremtre annerledes sett

fra andre deler av verden. En delt interesse i forskningens objekt er sentralt for å sikre samarbeid og komparativ vilje.

Ser man igjennom den fulle litteraturlisten som står bakerst i denne rapporten merker man seg at det er få bidrag fra forskere med innvandrerbakgrunn. Feltet har inntil nå vært dominert av etnisk norske nordmenn. Vår erfaring er likevel at dette kan være ved å endre seg.

Få juridiske studier

Antall bidrag fra jurister og rettssosiologer på innvandringsfeltet er beskjedent. Enkelte forskere vier større eller mindre deler av sin arbeidskraft til feltet, over lengre tid eller i perioder (Terje Einarsen, Vigdis Vevstad, Cecilia Bailliet, Kristian Andenæs m.fl.), men fra de juridiske utdannings- og forskningsinstitusjonene sin side er det gjort lite for å skape et mer forpliktende miljø på utlendingsfeltet. Innsatsen har til nå vært preget av at det er enkeltpersoner i ulike miljøer som har satt i gang forskning. I dag foreligger det ikke noen forpliktende planer for utviklingen av et forpliktende og handlekraftig miljø. Det har også vært betydelig større interesse for å studere de internasjonale sidene ved flyktningssituasjonen enn situasjonen i Norge. Det har vært gjennomført mange studentprosjekter, i de fleste tilfellene knyttet til mer detaljerte problemstillinger, men det har i liten utstrekning vært kapasitet til å utnytte disse kunnskapskildene i utviklingen av mer omfattende og overordnede studier.

Politikk og forskning – mangler og muligheter

Forvaltningen på flukt- og innvandringsfeltet, eller migrasjonsfeltet, ønsker å ha kunnskap i bunn for sine vurderinger av regelverk, tiltak og praksis. Denne rapporten har som en målsetting å se etter politikkområder som er dårlig dekket. Underveis har vi pekt på forskningsbehov. For å tydeliggjøre forholdet mellom politikk og forskning på feltet skal vi nå ta organiseringen av politikken som utgangspunkt og kommentere kunnskapen som finnes fortløpende.

Det sentrale styringsdokumentet for regjering og departement er Stortingsproposisjon 1. I versjonen som gjelder for Arbeids- og inkluderingsdepartementet ligger retningslinjene for politikken på innvandrings- og flyktningfeltet (resultatområde 7 Beskyttelse og innvandring) (St.prop 1 S, AID (2009-2010)). Nedenfor tar vi organiseringen i denne proposisjonen og knytter korte kommentarer de ulike målsettingene som nevnes der.

Målsettingene på dette feltet er delt inn i tre hovedmål og en rekke delmål. De overordnede skal i følge proposisjonen være å sikte mot en «samfunnstjenlig og styrt innvandring», mot en «human, solidarisk og rettssikker asyl- og

flyktningpolitikk», samt å ha en «helhetlig, effektiv og brukerorientert utlendingsforvaltning». Det må her minnes om at arbeidsinnvandringen tilhører delmål tre under målsettingen om en samfunnstjenlig innvandring. Dette blir av tidligere nevnte grunner ikke kommentert videre i det følgende.

En samfunnstjenlig og styrt innvandring

Denne overskriften betegner hovedmål én for den Stoltenberg II regjeringen og peker i retning av en helhetlig tenkning på innvandringsfeltet. Samtidig er Norges interesser klart uttrykt. Vi har tidligere nevnt mangelen på helhetlige studier på feltet, der Norges helhetlige innvandringsstrategi tydeliggjøres og analyseres.

Det tredje delmålet under denne overskriften (1.3) gjelder å legge til rette for arbeidsinnvandring. I denne gjennomgangen har vi ikke omtalt forskningen på dette delfeltet, men vil likevel peke på at det ligger et knippe udekkede problemstillinger i overlappingen mellom arbeidsinnvandringen og for eksempel internasjonal utdanning eller irregularitet.

Målrettet utlendingskontroll og fri personbevegelse

Delmål én gjelder «målrettet utlendingskontroll og fri personbevegelse i henhold til internasjonale avtaler». Bak dette punktet skjuler seg blant annet grensesamarbeidet under Schengen og Dublin-avtalene. Disse formelle forpliktelsene matches av et uformelt press på Norge til å tilpasse seg det øvrige asyl- og migrasjonsregelverket i EU. Her har det skjedd en akselererende harmonisering. Dublin-samarbeidet innebærer at Norge er forpliktet til å kjenne til regelverk og praksis i de øvrige samarbeidslandene. I tillegg har regjeringen i sine siste retningslinjer uttrykt en klar målsetting om at norsk asylpraksis ikke skal avvike i særlig grad fra nabolandenes. Til sammen betyr dette at utviklingen av regelverk og praksis i medlemslandene må følges nøye.

Det er produsert lite kunnskap om forholdet mellom norsk innvandringspolitikk og en felles EU politikk på feltet (Common European Asylum System, pluss ytterligere direktiver, «CEAS+»). I årene frem mot 2012 og i påfølgende år vil slik sammenligning være viktig for å kjenne til medlemsstatenes praksis og dermed se hvordan norsk praksis står.

Arbeidet med å opprette et European Asylum Support Office (EASO) for EUs medlemsland kan lede til at medlemslandene får et organ som presser frem en lik asylpraksis også når det for eksempel gjelder innvilgelsesrater. I den grad slik konkret ensretting kommer i stand og blir overvåket, vil det ha store konsekvenser for Norge.

Norge deltar i EUs grensekontrollbyrå Frontex. Denne deltakelsen bør følges også av norsk forskning. Frontex opererer langs Schengenlandenes yttergrenser, som i praksis også er Norges grenser. Dermed vil Norges sydlige grense i en forstand gå i Middelhavet. Dette bringer spørsmål rundt grensearbeid i de urolige innvandringsområdene i rutene fra Nord-Afrika til Europa opp også på den norske agendaen.

Inn under dette målområdet faller også kontrollen av irregulær innvandring. Her er kunnskapen liten. Det er gjennomført to studier i Norge (om etiske og metodiske utfordringer, samt om omfang). En tredje (om levekår med vekt på barnefamilier) starter opp i 2009 i regi av Utlendingsdirektoratet.

De siste årene har kriminalitet og innvandring vært langt fremme i den offentlige debatten. Her har grupper som asylsøkere, personer uten med avslag på søknaden og irregulære som oppholder seg i landet vært nevnt som overrepresentert. Her er det gjort lite forskning. Med utgangspunkt i data fra politiet og studier av deres arbeid vil problemstillinger knyttet til omfang, type og kontekst for kriminaliteten kunne opplyse en debatt og et handlingsfelt som i stor grad ligger i mørke.

Menneskehandel og trafficking faller også inn under dette politiske delmålet. Her er det som vi har sett gjort en rekke studier også i de siste par årene. En grunn til dette kan være at dette temaet også faller inn under Utenriksdepartementets mandat. I vår liste talte vi 31 bidrag der menneskehandel med kvinner eller barn var tema. Andre former for menneskehandel enn den knyttet til prostitusjon er likevel lite tematisert.

I stikkordsform er forskningsbehovet under delmål 1.1:

- CEAS+ og EASO, konsekvenser for Norge
- Norge rolle i grensesamarbeidet Frontex
- Irregulære i Norge, retur og regularisering. Løsninger i andre land
- Irregulæres rettslige stilling, adgang til offentlige tjenester
- Kriminalitet og utlendinger uten avklart status, asylsøkere, personer med avslag, irregulære

Regulert familieinnvandring

Delmål nummer to (1.2) lyder: «Regulert familieinnvandring basert på prinsipper om fritt valg av ektefelle og retten til familieliv». Gjennomgangen i denne rapporten har vist at familieinnvandring har vært viet noe oppmerksomhet i forskningen (se også Forskningsstrategi for AID 2006-2009:37), men at det fortsatt er udekkede felter. Nye tiltak som ble lansert i 2009 innebærer strammere såkalte underholds krav. Det vil si at varigheten av oppholdet i landet og graden av deltakelse (jobb/utdanning) økes for at man skal kunne hente ektefelle eller familie til landet. Målsettingen er ikke å sikre integrasjon,

men å gjøre det mindre attraktivt å søke asyl i Norge. Man benytter med andre ord integrasjonsrelaterte tiltak for å oppnå migrasjonspolitiske målsettinger (St.prp.1 AID, (2008-2009):9). Omvendt kunne man hevde at endringer også gjøres på migrasjonsfeltet for å oppnå integrasjonspolitiske mål, slik som å motvirke tvangsekteskap.

En studie på et lignende tidligere tiltak er i gang i regi av UDI. Her undersøkes konsekvenser og tilpasninger til endrete underholds krav i 2002.

De nye endringene, med krav om fire års arbeid eller utdanning, vil også måtte følges både med hensyn på det migrasjonspolitiske rationalet, men også når det gjelder konsekvenser for integrasjon og familieliv. Til tross for at konsekvensene best kan studeres om noen år, vil en forberedelse i form av en tilretteleggelse av data allerede nå kunne lette dette arbeidet vesentlig. På 1990-tallet gikk det en høylytt diskusjon om hvorvidt familiegjennforening bidro til integrering eller virket hindrende.

I diskusjonen og regelverket rundt familieinnvandring trekkes to hensyn i samme retning i tider med mange asylankomster. På den ene siden myndighetenes ønske om å «reducere tilstrømmingen av asylsøkere», og på den andre stemmer som tar til orde for å hindre misbruk av ordningen i form av tvangsekteskap og proforma ekteskap. Opp mot disse står retten til familieliv.

Gjennomgangen av litteraturen viser at fokus har vært på kvinner og familieetablering, men ikke på mennenes situasjon. Forskningen på familieetablering og tvangsekteskap mangler et transnasjonalt fokus. Temaet familiegjennforening og konsekvenser i Norge og hjemland er kun studert på lavere nivå. Det foreligger ikke studier som ser familieinnvandringens som helhet, der undertemaer som strategier og endringer i sammensetning kunne være aktuelle tema.

Under delmål 1.2. finner vi flere områder der det er behov for mer kunnskap:

- Bruk av tiltak på integrasjonsfeltet for å nå innvandringspolitiske mål og omvendt. Konsekvenser for integrasjon og nye ankomster
- Helhetlig studie av utviklingen i familieinnvandringen, omfang, sammensetning og strategier
- Konsekvenser av familieinnvandring for familieliv i Norge og hjemland. Hushold og strategier; migrasjon og integrasjon.
- Transnasjonale ekteskap, lykke, misbruk og opplevelse av kontroll

Utdanning og au pairer

Dette delmålet (1.4) formuleres som ønsket om å bedre legge til rette for utdanningsmigrasjon, vitenskapelig samarbeid og kulturutveksling (St. Prp. 1 AID (2009-2010)).

Siden 2001, da den såkalte karanteneordningen ble opphevet, har den norske praksisen overfor internasjonale studenter vært ambivalent. Det har vært uklart for alle parter hvorvidt disse personene var ønsket eller ikke som arbeidskraft etter endte studier. Nå forsterkes den holdningsendringen som startet for snart ti år siden. Studentene skal nå innvilges en seks måneders periode der de kan søke jobber uten å miste oppholdstillatelsen.

Kunnskapen på feltet er imidlertid liten. Mens andre land ser internasjonale studenter som en gunstig innvandrergroupe og jobber aktivt med rekruttering, er dette ikke norsk politikk.

Det eksisterer ubesvarte spørsmål rundt internasjonale studenter og rekruttering til arbeidslivet i Norge generelt og konsekvenser av den nye seks måneders jobbsøkerperioden spesielt (St.prp. 1 S. AID (2009-2010)). Noen problemstillinger:

- Internasjonale studenter, arbeidsmarked og innvandring
- Strategisk rekruttering av internasjonale studenter mht. senere arbeid
- Au pairer, midlertidige gjester eller kjedemigranter. Økonomisk transnasjonalisme

Rask retur av personer uten lovlig opphold

Det har blitt satset stadig mer på dette politiske målet (1.5) de siste årene. Såkalt frivillig retur er foretrukket løsning for myndighetene. Denne satsingen skal gjennomgås i 2010. I etterkant bør det komme et helhetlig blikk på tilbakevending og retur. De siste årene har arbeidet med frivillig tilbakevending for personer med oppholdstillatelse tørket inn. Dette kan sees på som et endepunkt for tankene fra 1990-tallet om beskyttelse som et knapt og midlertidig gode.

Forskningen om tilbakevending i den komparative Bosnia-studien la et godt grunnlag for å forstå nyere former, som for eksempel frivillig retur. I studiene fra 1990-tallet ble dilemmaene for myndigheter og opplevelsen og motivasjon hos flyktingene beskrevet. De siste årene har enkeltstudier blitt gjennomført knyttet til informasjon om retur og returprogrammene. Mye er likevel ugjort på dette politisk og menneskelig sett sensitive området.

- Helhetlig evaluering av returarbeidet i Norge, inkludert samarbeidet med IOM om frivillig retur (VARP)
- Lengeventende asylsøkere og ureturnerbare, løsninger i Europa
- Hva er sammenhengen mellom retur og mottak av nye asylsøkere?
- Monitorering av tvangsreturnerte. Juridiske implikasjoner
- Skiftende status og retur. Fra lovlig til ulovlig og tilbake til lovlig opphold
- Grensene for tvangsreturer. Erfaringene fra de 10 returene til Sør-Somalia i 2006
- Kommunikasjon om tøffe returer mellom UNE, UDI, PU og politisk ledelse
- Mottaksansattes lojalitetskonflikt rundt retur – mellom beboere og UDI
- Utvisning av barn. Hva er konsekvensen for barna av at foreldre blir sendt ut av landet?
- Evaluering av tilbaketakelsesavtalene – innhold, utfordringer og effekt
- EUs returdirektiv – implikasjoner for Norge?
- Følgforskning på arbeidet med opprettelsen av omsorgstilbud i enslige mindreårige asylsøkere i deres opprinnelsesland

Human, solidarisk og rettsikker asyl- og flyktningspolitikk

Denne hovedmålsettingen (2) rommer Norges ønske om å bidra til å løse flyktnings situasjoner andre steder i verden, regulere asyltilstrømmingen, sørge for et godt mottakstilbud og gi beskyttelse til de som trenger det. Her ligger med andre ord den generøse delen av norsk flyktnings- og asylpolitikk. Den pro-aktive holdningen om å forhindre og løse flyktningskonflikter som ble diskutert på 1990-tallet er erstattet av mer beskjedne ambisjoner. Gjennom mottaket av overføringsflyktninger og støtten til UNCHR ønsker man å gi et bidrag til løsninger i regionen.

Varige løsninger for flyktninger

Det første flyktningspolitiske delmålet (2.1) viser til ønsket om å finne løsninger for mennesker som allerede er drevet på flukt. Beskyttelse kan finnes i personenes hjemland, i regionen omkring eller i tredje land, slik som Norge.

Med jevne mellomrom lanseres muligheten for å sikre opphold til flyktninger i konfliktenes nærområder, gjerne som erstatning for innsats i Norge. Disse problemstillingene har, etter hva vi har funnet, ikke blitt studert nærmere med et norsk utgangspunkt. En av grunnene kan være at norske myndigheter kjenner til arbeidet med å sikre beskyttelse i nærområdene og de utfordringene dette medfører. Norges samarbeid med FNs høykommissær for flyktninger (UNCHR) om overføring av flyktninger fra organisasjonens leire i

konfliktnære områder rundt om i verden må sees i dette lyset. Høykommissæren gis også pengestøtte til sitt vedvarende arbeid i og rundt flyktningproduserende konflikter.

Termen varige løsninger nevnes i dette delmålet. Siden 1990-tallet har tilbakevending av flyktninger når konflikter er over vært holdt frem som en internasjonal løsning. I Norge står den massive tilbakevendingen til Kosovo etter intervensjonen i 1999 i særstilling. Her finnes forskningstemaer knyttet til Norges rolle i internasjonale flyktningssituasjoner. Internasjonalt snakkes det om FNs ordning med gjenbosetting og at enkelte land utnytter denne ordningen til å velge trengende med utgangspunkt i mottakerlandets behov. Hvordan opererer Norge i denne sammenheng? Et annet tema er sammenhengen mellom uttak og integrering av overføringsflyktninger i Norge.

Beskyttelse

Delmål to (2.2) innebærer å «forebygge ankomst av asylsøkere uten beskyttelsesbehov og sikre beskyttelse til dem som trenger det». Kunnskapen om hva som er årsaken til at ankomsten av asylsøkere svinger fra ett år til neste er begrenset. Dette gjør at myndighetene er overlatt til å ligge i etterkant av svingningene. Det arbeides nå med å få større forutsigbarhet på dette området ved hjelp av en tverretattlig prognosegruppe. Studien «Why Norway» (Brekke og Aarset 2009) la et første grunnlag for videre forskning på temaer som ankomstvariasjoner, asylstyring, betydningen av informasjon, tvungen kjedemigrasjon og handlingsmodeller for å forstå asylbevegelser. Disse temaene innbyr til komparativ forskning og flernasjonale perspektiv.

De mange ankomstene av enslige mindreårige i 2008-2009 har utløst tiltak som myndighetene ønsker skal gjøre at færre i denne gruppen søker til Norge. Alderstesting, omsorgstilbud og utvidet omsorgskrets i hjemlandet er blant disse. Det er gjort mye forskning på enslige mindreårige asylsøkere, men denne har hatt fokus på deres situasjon i Norge. Her mangler et transnasjonalt perspektiv og en dekning av spørsmål knyttet til migrasjonshandlingen for denne gruppen.

Irakere med midlertidig tillatelser uten rett til familiegjenforening (MUF) har en lang fartstid i det norske asyl- og mottakssystemet. Til tross for initiativer fra forskersamfunnet har norske myndigheter ikke ønsket forskning på håndteringen av denne gruppen siden ankomsten i 1998/1999. Den politiske og forvaltningsmessige behandlingen av denne gruppen illustrerer mange av de dilemmaene som finnes innbygd i kontrollpolitikken. Her finnes det nyttig lærdom.

Siden 1980-tallet har det vært tatt til orde for at man må se på årsaken til at mennesker flytter på seg. Her er blant annet utviklingen i migrantenes hjemland blitt sett på som sentralt. Forholdet mellom migrasjon og utvikling kom igjen på den internasjonale agendaen etter FNs Global Commission on Migra-

tion leverte sin rapport i 2006. Det vises til et komplekst forhold mellom utvikling og migrasjon der både avsender- og mottakerland påvirkes. Beslektede problemstillinger er knyttet til begreper som «hjernetapping» og «sirkulær migrasjon». Hvilken rolle Norge skal spille i dette landskapet og hvilken kunnskap som vil etterspørres er ennå uklart.

Den andre delen målsettingen skal sikre at de som kvalifiserer til beskyttelse i Norge, får det. Noen problemstillinger under dette delmålet:

- MUFernes historie. Styringspolitiske dilemmaer og individuelle fortellinger.
- Nettverks rolle for asylbevegelser
- Oppkomsten og dynamikken i tvungen kjedemigrasjon
- Hvordan fremstår Norge som destinasjon for ulike landegrupper?
- Hvilken rolle spiller informasjon for asylankomster? Hvordan varierer dette etter landgrupper?
- Venner, assistenter, hjelpere, agenter eller kommersielle smuglere?
- Den relative betydningen av endringer i nasjonal migrasjonspolitik for asylankomster. Asylstyring
- Sekundære asylbevegelser i Europa. Push faktorer i transittland
- Økonomiske aspekter ved asylbevegelser. Individuelle prosjekter og migrasjonsindustriens påvirkning
- Er Norge siste stopp for asylsøkere?
- Relasjonen mellom innvilgelsesrater og ankomster. Komparasjon
- Etter ny utlendingslov trer i kraft (2010) – konsekvenser for statusvedtak
- Migrasjon og utvikling. Norges rolle
- Sirkulær migrasjon, nye initiativer i EU

Tilpasset og nøkternt mottakstilbud

Mange av studiene som omhandler opplevelsen av tilværelsen i mottak er fra 1990-tallet. Det tredje flyktningspolitiske delmålet (2.3) tilsier at tilbudet i mottakene skal være tilpasset og nøkternt.

De siste årene har kommunikasjon av tilbakevending og retur på mottakene vært gjenstand for oppmerksomhet. Dette er et følsomt tema der de mottaksansattes doble tillitsbånd blir synlige.

Sårbare grupper har også fått noe fokus både i tiltak og i forskning. Likefullt var det først i 2009 at endringer for eksempel med hensyn til skjerming av kvinner ble nedfelt i styringsdokumentene. I 2010 publiseres en komparativ studie om identifisering og håndtering av utsatte grupper asylsøkere i Norge og seks EU-land. Her kommer det frem at det er store lokale variasjoner i

helsetilbudet til asylsøkere. Det bemerkes også mangelen på kommunikasjon rundt utsatte personer mellom saksbehandlere, mottak og helsepersonell.

Forholdene i mottak er tilnærmet ikke regulert i lov og forskrift, men gjennom føringsnotater og regelverk på lavere nivå. Dette gjør rettighetsbildet uoversiktlig. I tillegg er det stort rom for lokale tilpasninger. Disse har sin bakgrunn i at regelverket i stor grad er basert på oppfordringer (bør) mer enn pålegg (skal) (Brekke and Vevstad 2006). En forskningsutfordring kunne være å utarbeide en strategi for å få et overordnet og samlet regelverk for mottaksdriften. I tillegg vil følgende være aktuelle problemstillinger under denne målsettingen:

- Variasjonene i omfanget av mottaksdriften – rekruttering, kompetanse og gjennomstrømming av mottaksansatte
- Lokale variasjoner i helsetjenestetilbudet
- Hvordan kommuniseres saker der sårbarhet kan innvirke på omgivelser og saksutfall mellom mottaksansatte, helsepersonell og ansvarlige for asylsaken?
- Mottak og nærmiljø – Best practice. Forutsetninger for vellykket sameksistens
- Mottaket som institusjon. Dynamikk mellom mottaksbeboere

Utlendingsforvaltningen

Det tredje hovedmålet for den norske flyktning- og innvandringspolitikken er en «helhetlig, effektiv og brukerorientert utlendingsforvaltning».

Det er publisert et fåtall arbeider om utlendingsforvaltningen og dens organisering i Norge. I denne rapporten har vi funnet et knippe begrensede evalueringer og vi har kommentert et interessant bidrag om forholdet mellom ansvarlig departement, Utlendingsdirektoratet og Utlendingsnemda (Christensen mfl. 2006).

Det har vært en enorm økning i virksomhet knyttet til mottak og regulering av innvandring til Norge siden 1990-tallet. Samtidig er feltet preget av store forskjeller i arbeidsmengde fra et år til neste. Endringer i ankomster av asylsøkere skaper for eksempel utfordringer når mottak skal opprettes og nedlegges, eller når saksbehandlingskapasiteten raskt må økes eller bygges ned. I denne rapporten nevner vi at man i Spania har opprettet et utdanningstilbud som er tilpasset behovet i innvandrings- og integreringssektoren. Det har også vært vurdert i Sverige. I Norge er antallet personer involvert på dette arbeidsfeltet lavere og et eget tilbud kan fremstå som ambisiøst. Disse initiativene i andre land kan likevel fungere som vekkere når det gjelder det vedvarende

kunnskapsbehovet som en omfattende innvandrings- og utlendingsforvaltning bringer med seg.

Økt volum i migrasjonen har ført med seg in differensiering av oppgaver i den norske forvaltningen. En av utfordringene som følger med er å sikre koordinering mellom de ulike etatene. Dynamikken mellom ansvarlig departement, Utlendingsdirektoratet og Utlendingsnemda har allerede vært nevnt. Med splittelsen av ansvaret for arbeidsinnvandring (Arbeids- og inkluderingsdepartementet), integrering (Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet) og øvrig asyl- og innvandringspørsmål (Justisdepartementet) vil nye utfordringer oppstå. I feltet henger de tre fenomenene og styringsområdene tett sammen. En sikring av koordinering vil kreve at nye samarbeidsformer etableres.

Avsluttende refleksjoner

En utfordring for den juridiske forskningen er ikrafttredelsen av ny utlendingslov 1. januar 2010. Selv om den nye loven først og fremst er en videreføring av 1988-loven, inneholder den noen viktige nye regler, og loven er bygget opp på en annen måte enn den forrige. Den er blitt betydelig mer detaljert enn 1988-loven. Den nye loven, forskrifter og retningslinjer som blir utviklet til loven, og etter hvert praksis, skaper betydelige utfordringer for den juridiske forskningen framover. Disse utfordringene kommer i tillegg til alt det ugjorte som det er redegjort for i den foregående framstillingen.

Vi har tidligere kommentert organisatoriske endringene som kom etter valget 2009, der Innvandringsavdelingen ble flyttet fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet til Justisdepartementet. Samtidig ble Integrerings- og mangfoldsavdelingen flyttet fra AID til Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, mens arbeidsinnvandring ble liggende igjen i Arbeidsdepartementet. Denne splittelsen (mellom tre departementer) kan gjøre veien frem til overordnede studier om sammenhengen mellom migrasjon og integrasjon lenger. Og feltene må sees i sammenheng.

De siste årene har en stadig større del av forskningen på innvandringsfeltet blitt forvaltet av Utlendingsdirektoratet. Dette har gitt flere små prosjekter og få av overordnet karakter. Bevegelsen bort fra departementsnivå har også gjort det mindre aktuelt med helhetlige studier, for eksempel der flere typer migranter inngår eller der både integrasjon og migrasjon er tema.

Den organisatoriske oppsplittingen i 2009 vil ytterligere kunne forsterke denne tendensen mindre og mer spesifiserte problemstillinger. Så lenge arbeidsinnvandring, familie, flukt og integrasjon var samlet under samme departement var diskusjonen blant lederne i departementet ofte knyttet til hvordan feltet som helhet skulle styres. De ønsket kunnskap på tvers. Nå blir det opp

til ansvarlige JD og BLID å sikre at de overordnede perspektivene tas hensyn til.

Som vi har diskutert i denne rapporten er det fordeler og ulemper med den tette koplingen som har eksistert mellom forskning og politikk på innvandringsfeltet. En mulig løsning på utfordringen med å få til overordnede studier kan være å kanalisere deler av midlene gjennom Norges Forskningsråd. Samtidig vil dette kunne svekke relevansen for forvaltningen, som ofte vil ønske å belyse aktuelle spørsmål innenfor en nasjonalstatlig ramme.

Utfordringen for organiseringen av migrasjons- og innvandringsforskningen i Norge i årene fremover består i å finne en balanse mellom aktualitet og relevans på den ene siden og langsiktighet og overordnede perspektiver på den andre.

Forskningsmiljøer i Norge

Til tross for at innvandring og flukt ikke har vært skilt ut som et eget forskningsfelt, har det blitt produsert omfattende kunnskap på dette området i Norge. En serie norske forsknings- og kunnskapsmiljøer har bidratt. I dette kapitlet gir vi en kort presentasjon av noen av disse. De små snuttene om hvert miljø er ikke skrevet av oss, men av stedenes egne forskere. Det vises også til nettsider der man kan få nærmere beskrivelser av satsningsområder og konkrete prosjekter ved de enkelte institusjonene. Rekkefølgen følger alfabetet, og er derfor tilfeldig.

I tillegg til miljøene som omtales spesielt i denne oversikten har det kommet bidrag til kunnskapen på feltet fra en rekke miljøer og enkeltpersoner. Deres bidrag har imidlertid ofte hatt tyngdepunktet mer i retning av integrasjon og inkludering (Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi ved Universitetet i Oslo, NOVA), de har hatt fokus utenfor Norges grenser (Christian Michelsens Institutt), eller de har primært vært i kontakt med feltet gjennom studier av arbeidsmigrasjon (Frisch Senteret). En mengde arbeider fra disse enkeltpersonene og miljøene er omtalt i rapporten. Den følgende listen blir derfor å regne som et mindre utvalg av bidragsyttere på innvandrings- og flyktningfeltet i Norge.

Chr. Michelsens Institutt

Fleire av CMIs forskarar tilknytta forskningsgruppa «Peace, Conflict and the State» har over lang tid arbeid med migrasjonsspørsmål, men i hovudsak med internasjonal og tvungen migrasjon. Over dei siste åra har CMI hatt ansvar for gjennomføring av to forskingsprosjekt på (primært) frivillig retur til Afghanistan og no Irak (se også cmi.no).

Forskningsstiftelsen Fafo

Fafo har gjennom de siste 14 årene opparbeidet en bred kompetanse på mange av de utfordringene – og mulighetene – de økte vandringene over landegrensene innebærer for det norske samfunns- og arbeidslivet. Vi vet etter hvert også mye om årsakene til at folk krysser landegrensene og hvilke konsekvenser det har for deres liv, familier og samfunnene de flytter fra. Fafos forskning på migrasjon, arbeidsvandring og integrering utøves av forskerne tilknyttet tre forskningsfelt. Disse er overlappende: forskning på etniske relasjoner og integrering, forskning på arbeidsmigrasjon og tjenstemobilitet, og forskning på internasjonal migrasjon (se også fafo.no).

Institutt for samfunnsforskning

Flere forskere ved ISFs forskningsgruppe: *Likestilling, integrasjon og migrasjon* har over tid arbeidet med studier av flukt, migrasjon og innvandring. Gruppens temaområde: *Kontrollpolitikk i et komparativt perspektiv* omfatter internasjonalisering av rammebetingelsene bl.a. internasjonale menneskerettigheter og EUs kontrollpolitikk. I arbeidet på ISF har man også de siste 15 årene forsket på nasjonal reguleringen av arbeidsinnvandring og familiegjenforening. Spesiell oppmerksomhet har blitt viet utforming og gjennomføring av asylpolitikken i Norge, Norden og Europa, samt opplevelsen av denne. Siden midten av 2000-tallet har man på ISF lagt spesielt vekt på å kombinere juridisk og samfunnsvitenskapelig kompetanse på innvandringsfeltet (se også samfunnsforskning.no).

Nasjonal kompetanseenhet for minoritetshelse (NAKMI)

Nasjonal kompetanseenhet for minoritetshelse (NAKMI) arbeider tverrfaglig med minoritetshelsestudier, særlig i skjæringsfeltet migrasjon og helse, både nasjonalt og internasjonalt. NAKMIs forskning profileres med utgangspunkt i Helsedirektoratets årlige tildelingsbrev og NAKMIs paraplyprosjekt *The public Gaze of Medicine: Minorities and Health Care*. Av de fem viktigste temaer innenfor fagfeltet minoritetshelse – levekår/sosiale helsedeterminanter, helse-tilstanden hos minoritetsbefolkninger, rettigheter til helsetjenester, tilgang til helsetjenester og kvalitet på helsetjenester – er hovedfokus særlig på de to sistnevnte temaområder, tilgang og kvalitet, med konsultasjon, kommunikasjon og konseptualisering som sentrale studiefelt (se også nakmi.no).

Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR)

Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) er et samfunnsvitenskapelig forskningsinstitutt organisert som en frittstående stiftelse. Migrasjons- og integreringsforskning er et flerfaglig forskningsfelt som involverer mer enn 20 forskere og alle avdelinger ved NIBR. Feltet utgjør hovedtema eller inngår som deltema i stadig flere av instituttets prosjekter. Vi forsker både på betingelser for migranternes og etterkommeres tilpasning i det norske samfunnet og på internasjonale migrasjonsprosesser. Instituttets flerfaglige kjernekompetanse innenfor by- og regionforskning er særlig rettet mot: Etniske minoriteter og offentlige tjenester, Politikktutforming og -iverksetting overfor minoriteter, endringer i det norske samfunnet som følge av innvandring og økt kulturelt mangfold, asylsøkeres livsbetingelser, transnasjonale nettverk, migrasjon og forholdet mellom sender- og mottakerland, etniske minoriteter, boligmarked og multietniske bomiljø (se også nibr.no).

NOVA

Migrasjonsforskningen på NOVA har i all hovedsak dreiet seg om integreringsfeltet. Enkelte prosjekter handler imidlertid også om migrasjonsprosessen. En studie fra 2002 under NOVAs strategiske instituttprogram *På terskelen til et flerkulturelt samfunn* handlet om enslige asylsøkere i Norge og den juridiske behandlingen i UDI. En annen studie fra 2007 til 2009 finansiert av Norges forskningsråd *Global care workers in the Norwegian welfare state: Care chains, intersectionality and social capital* omfatter også migrasjonsprosessen. En tredje studie under NOVAs strategiske instituttprogram om barneforskning fra 2006 er *Små barns hverdager i Asylmottak*.

NTNU, Senter for innvandringsforskning og flyktningstudier

Senter for innvandringsforskning og flyktningstudier er et senter ved Avdeling for mangfold og inkludering ved NTNU Samfunnsforskning. Senteret har forskere med en bred samfunnsfaglig faglig bakgrunn, som har jobbet med innvandringsforskning og flyktningstudier i en årrekke. Våre temaområder: flyktningrelaterte problemstillinger (mottak, bosetting, integrering og repatriering), innvandring og arbeidsliv, samt innvandrerbefolkningens levekår, livsløp og hverdagsliv (se også samforsk.no).

Universitetet i Bergen, IMER-Bergen

Forskere knyttet til IMER-Bergen har over lang tid jobbet med flere temaer på innvandrings- og flyktningfeltet. Forskning på enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere, inkludert deres erfaringer i Norge, har vært sentralt. I tillegg kommer komparativ forskning på flyktning og asylpolitikk på norsk og europeisk nivå. Forskere ved IMER jobber også teoretisk med temaer knyttet til grenser, beskyttelse, stats- og medborgerskap og suverenitet (se også imer.uib.no).

Universitetet i Bergen, Juridisk fakultet

Dr. jur. Terje Einarsen er den eneste ved fakultetet som driver forskning rettet mot det norske innvandrings- og flyktningfeltet (stipendiat Maja Janmyr forsker innenfor internasjonal flyktningrett). Einarsen publiserte i 2008 en bok på Fagbokforlaget om utlendingsloven av 1988 samt en kommentar til loven i Norsk Lovkommentar (Gyldendal). Han er medforfatter til en bok på Universitetsforlaget som publiseres i 2010 om den nye utlendingsloven, som trer i kraft i 2010. Einarsens bidrag i sistnevnte fokuserer på de nye reglene om anerkjennelse som flyktning etter lovens §§ 28-30. Han skriver også kommentar til den nye utlendingsloven for Norsk Lovkommentar.

Universitetet i Oslo, Juridiske Fakultet

Ved Det juridiske fakultet i Oslo er det langvarige tradisjoner for å arbeide med flyktning-, utlendings- og menneskerettighetsfeltet. Forskningen har særlig foregått ved tre av fakultetets institutter og sentra: Institutt for offentlig rett, med Avdeling for kvinnerett og Forskergruppen for rettigheter, individer, kultur og samfunn (RIKS), Senter for menneskerettigheter (SMR) og Institutt for kriminologi og rettssosiologi. Mens RIKS har forsket på kvinner og barns rettigheter også knyttet til norske forhold har man på SMR vært opptatt av menneskerettighetene internasjonalt og i utviklingsland. Institutt for kriminologi og rettssosiologi har gjennomført empiriske studier av ulike sider ved utlendingers rettsstilling i Norge. Mange av prosjektene har hatt bakgrunn i Juss-Buss sin rettshjelpsvirksomhet overfor innvandrere. Inntil nylig har det ikke vært egne stillinger øremerket utlendingsfeltet. Professor i offentlig rett, Cecilia Bailliet, har nå flyktningrett som ett av flere ansvarsområder. Dette kan være en start på en videre utvikling av fagfeltet der en målsetting må være å samle de som ønsker å arbeide med flyktning- og utlendingsrett i et eget miljø.

PRIO, Institutt for fredsforskning

PRIO har en forskningsgruppe for migrasjon som de siste årene har omfattet 4-6 personer. Forskingen dreier seg i hovedsak om migrasjonsprosesser og om migranternes transnasjonale aktiviteter. Spørsmål knyttet til integrering er underordnet. De fleste prosjektene er internasjonalt orientert og er enten rettet mot migrantenes opphavsland eller tar for seg innvandring til Europa mer generelt. Teoriutvikling og deltagelse i den internasjonale forskningsfronten står sentralt. Anvendte prosjekter (for eksempel om frivillig retur eller om sammenhenger mellom migrasjon og utvikling) bygger på grunnforskningen. I perioden 2010–2012 vil gruppen være involvert i tre store europeiske prosjekter: THEMIS, som utvikler teori om migrasjon og sosiale nettverk, EUMAGINE som tar for seg migrasjonsønsker og forestillinger om demokrati i fire avsenderland, og DIASPEACE som analyserer hvordan migranter fra Afrikas Horn tar del i fredsprosesser i sine opphavsland (se også prio.no).

Litteratur

- Accenture (2005). *Sluttrapport: Prosjekt: Arbeidsorganisering i utlendingsforvaltningen og datakvalitet i DUF*. Oslo: Accenture
- Agenda utredning og utvikling (2005), *Kan driften av statlige mottak gjøres mer kostnadseffektiv?* Rapport, januar.
- Agenda utredning og utvikling AS (2008). *Evaluering av FA*.
- Ahlberg, Nora (2000). «No five fingers are alike». *What Exiled Kurdish Women in Therapy Told Me*. Oslo: Solum Forlag
- Akkerman, Tjitske and Anniken Hagelund (2007). «'Women and children first!' Anti-immigration parties and gender in Norway and the Netherlands» i *Patterns of Prejudice*. Vol 41 (2): 197-214.
- Alfsen, Berit (1993). *Rapport om slutføringen av mottaksomleggingen*. Oslo: Utlendingsdirektoratet
- Altamirano, Aina Tollefsen, Maria Appelqvist, Jan-Paul Brekke og Jens Vedsted-Hansen (1998). *En ny flyktningpolitikk i Norden? Midlertidig beskyttelse på 1990-tallet*. Nord 1998:17, København: Nordisk Ministerråd
- Amnesty International og Redd Barna (1998). *Barns rettigheter og barnekonvensjonens rolle i norsk flyktningerett: seminarrapport*. Oslo: Redd barna
- Andenæs, Kristian m.fl. (2000). *Kommunikasjon og rettssikkerhet*. Oslo: Unipub forlag
- Andersson m. fl. (2005). *The Asylum-seeking Child in Europe*. Göteborg: CERGU,
- Andersson, Mette (1994). *Det er ingen som kjenner meg. Unge enslige flyktninger i eksil*. Bergen: Senter for samfunnsforskning.
- Andersson, Mette (2007). «Migrasjon som utfordring. Kritikk av metodologisk nasjonalisme» i Fuglerud, Øivind og Thomas Hylland Eriksen (red.) *Grenser for Kultur? Perspektiver fra norsk minoritetsforskning*. Oslo: Pax.
- Andreasen, Heidi (1989). *Er du fram på – er du usynlig: om enslige, umyndige asylsøkere i et statlig mottak*. Prosjektoppgave ved sosiallinken ved NKSH, Oslo: Norges kommunal og sosialhøgskole
- Angel, Birgitta og Anders Hjern (1992). *Att möta flyktningbarn och deras familjer*. Lund: Studentlitteratur
- Appelqvist, Maria (2000). «Party Politics and the Bosnian Question: The Swedish Decision to grant Permanent Residence» i *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol.26, no.1 pp 89-108
- Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2006). *Medfølgende barn i mottak*. Rapport fra en tverrdepartemental gruppe. September.
- Arbeids- og inkluderingsdepartementet/Utenriksdepartementet (2006), *Migrasjon og utvikling. Bedre sammenheng og samordning*. Rapport fra en tverrdepartemental arbeidsgruppe.

- Archambault, J. og Berg, B. i samarbeid med S. Dahl (2006). *Et felles liv i Norge. Evaluering av erfaringer fra to bofellesskap for enslige mindreårige flyktninger*. IFIM rapport Trondheim: IFIM, SINTEF
- Ascher, Henry (2005). «Rapes in war. Effects on mother-child relationships» i Andersson, H.E., H. Ascher, U. Björnberg og L. Mellander, *The asylum seeking child in Europe*. Göteborg: University of Gotenburg CERGU
- Aunaas, Trine (2000). *A journey of sorrows: A qualitative study of asylum-seekers' and refugees' views of coming to Norway*. Hovedoppgave i psykologi, Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
- Ayotte, Wendy (1999). *Statement of good Practice*. Separated Children in Europe Program. Swindon: Save the Children/UNHCR
- Bagge, C. M. og Enger, T.A. & Seeberg, M. L.(2006). «Hjemme hos barn som bor i asylmottak» i *Barnehagefolk*, 22(3):60–65
- Bailliet, Cecilia (2003a). «The Tampa case and its impact on burden sharing at sea», i *Human Rights Quarterly*, 25 (3):741-774 2003
- Bailliet, Cecilia (2003b). Final Asylum v. Humanitarian Protection Study of the Grey Zone between Asylum and Humanitarian Protection in Norwegian Law & Practice
- Bailliet, Cecilia (2004). *Grensen mellom asyl og beskyttelse på humanitært grunnlag*, Institutt for offentlig retts skriftserie nr. 6/2004.
- Bailliet, Cecilia (2006). «Assessing Jus ad Bellum and Jus in Bello within the Refugee Status Determination Process: Contemplations on Conscientious Objectors Seeking Asylum» i *Georgetown Immigration Law Journal*, Vol. 20 No. 3 Spring 2006.
- Bailliet, Cecilia (2006). «Responsibilities of the Destination Country» i *Forced Migration Review*, 2006, Vol. 25, 28-30
- Backer, Berit (1990). *Statlige rutiner og kulturell rotløshet på asylsøker mottak*. Oslo: Utlendingsdirektoratet
- Barwin, Mari (2009). *Den problematiske kontrollen: en kritisk undersøkelse av proformavurderingen av ekteskap i norsk utlendingsrett*. Fordypningsoppgave i kriminologi. Institutt for kriminologi og rettssosiologi. Oslo: Universitetet i Oslo
- Barø, Mette (1991). *Enslige asylsøkerbarn i Norge: hjelpe- og mottaksapparatets organisering og funksjon i forhold til de enslige mindreåriges behov*. Hovedoppgave i psykologi. Bergen: Universitetet i Bergen
- Bengtson, Mette og Anne Kirsti Ruud (2007). «Psykososialt arbeid med enslige mindreårige asylsøkere» i *Barn i Norge 2007*
- Berg, Berit (1990). *Asylmottak – et sted å være eller et sted å lære?* SINTEF IFIM-rapport, Trondheim.
- Berg, Berit (red.) (1998). *Kommet for å bli? Om integrasjon og tilbakevending blant bosniske flyktninger i Norden*. Nord 1998:8 København: Nordisk Ministerråd
- Berg, Berit (1999). *Når situasjonen gjør det mulig... Om bosniske flyktninger og tilbakevending*. IFIM-rapport. Trondheim: SINTEF
- Berg, Berit (2006). «Jeg glemmer å være trist». *Evaluering av et gruppebehandlingsprosjekt for barn og foreldre i mottak*. IFIM rapport, Trondheim: SINTEF
- Berg, Berit (2009). «Et liv på vent» i *KonturTidsskrift*. Oslo: NAKMI
- Berg, Berit og Carl Ulrik Schierup (1999). *Retorikk, politikk, praktikk. Om bosniske flyktninger i Norden*, Nord 1999:5, København: Nordisk Ministerråd
- Berg, B., L. Dalby og T. Fladstad (2002). *Jeg kom for å redde livet. Om mottak og integrering av overføringsflyktninger*, Trondheim: SINTEF Teknologiledelse IFIM, Tapir Trykk
- Berg, Berit, Kristen Lauritsen, Meninda A. Meyer, Sissel M. Neumayer, Laila Tingcold og Nora Sveaas (2005). «Det hainnle om å leve... » *Tiltak for bedre psykisk helse blant beboere i asylmottak*. Trondheim: SINTEF IFIM.
- Berg, Berit og Marko Valenta (2008). *Flukt, eksil og flyktingers sosiale integrasjon*. Oslo: Norges Forskningsråd.

- Bertelsen, Marte (2007). *Au pair-ordningen i søkebyset. Masteravhandling i retts sosiologi om au pair ordningen i Norge*. Institutt for kriminologi og retts sosiologi. Juridisk fakultet: UiO.
- Bertelsen, Marte (2008). «Au pair-ordningen i Norge» i *Kritisk Juss* 2008 (34) nr. 2
- Bikova, Mariya (2008). *A family member or a servant? Why Norwegian families hire Au Pairs. A qualitative study*. Masteroppgave. Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen
- Bjerkan, Lise (red.) (2005). *A life of One's Own. Rehabilitation of victims of trafficking for sexual exploitation*. Fafo reprot 4777 Oslo: Fafo
- Bjertnæs, Marte Kristine (1997). *Mellom regelverk og hjertelag: en analyse av kirkeasyl i moderne tid*. Hovedoppgave i sosiologi. Institutt for samfunnsvitenskap, seksjon for sosiologi/sosial politikk. Universitetet i Tromsø
- Bjørkegren, Inger (1996). *Ensamme flyktningbarn i Norden*. TemaNord rapport 1996:516. København: Nordisk Ministerråd
- Bjørnerud, Hilde mfl (1996). *Hvordan har de det?: enslige mindreårige asylsøkere i statlige mottak*. Prosjektarbeid ved Diakonhjemmets Sosialhøgskole. Oslo: Diakonhjemmets sosialhøgskole
- Blaker, Vibeke: Anvendelsen av FNs kvinnekonvensjon i norsk rett, *Kvinnerettslige studier* nr. 48, Institutt for offentlig retts skriftserie nr. 1/2003
- Bodegård, Göran (2004). «Asylsøkende flyktningbarn utveklar livshotande funktionsbortfall» i *Läkartidningen* nr 19
- Borgos, Rolf, Torunn Hansen og Turid Heiberg (1997). *Barn og unge som kommer alene*. Oslo: Redd barna
- Boswell, Christina (2005). *Migration in Europe*. Report for UN Global Commission on Migration.
- Brauer, Liv (2000). *Språk – Kultur. Om betydningen av begrepsmessige og interkulturelle skillelinjer i kommunikasjonen mellom aktørene i asylintervju*. Pedagogisk forskningsinstitutt. Våren 2000
- Bredal, Anja (1999). *Arrangerte ekteskap og tvangsekteskap i Norden*. TemaNord 1999:604, København: Nordisk Ministerråd
- Bredal, Anja (2005). «Tackling forced marriages in the Nordic countries: between women's rights and immigration control» i «*Honour» Crimes, Paradigms, and Violence against Women*, Lynn Welchman og Sara Hossain (red.). London/New York: Zed Books Ltd.
- Bredal, Anja (2006). «*Vi er jo en familie*». *Arrangerte ekteskap, autonomi og fellesskap blant unge norsk-asiatere*. Oslo: Unipax
- Bredal, Anja (2006). «Utlendingsloven mot tvangsekteskap: Om kunnskapsgrunnlaget for menneskerettslige avveininger» i *Nordisk Tidsskrift for Menneskerettigheter*, 24(3): 218-231
- Bredal, Anja og Lill S. Skjerven (2007). *Tvangsekteskap i hjelpeapparatet*. Senter for kvinne- og kjønnsforskning, Universitetet i Oslo
- Brekke, Jan-Paul (1997). «Norwegian Refugee Policy – The Premises of Temporary Protection» i *Migration*, no.32 pp.41-53
- Brekke, Jan-Paul (1998b). *Et nytt flyktningregime? Om midlertidig beskyttelse i Norge*. ISF-rapport 98:4. Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Brekke, Jan-Paul (1998a). «Model Meets Reality - The Mechanistic Premis in Norwegian Refugee Policy» i *Migration*. Special Nordic Issue, Autumn 98.
- Brekke, Jan-Paul (1998c). «Midlertidighet og tilbakevending i norsk flyktningpolitikk» i Altamirano, Appelqvist, Brekke og Vedsted-Hansen (red.) *En ny nordisk flyktningpolitikk? Om bruken av midlertidig beskyttelse på 1990-tallet*. Nord 1998:17, København: Nordisk Ministerråd.
- Brekke, Jan-Paul (1998d). «Midlertidig beskyttelse i Norden på 1990-tallet» i Altamirano, Appelqvist, Brekke og Vedsted-Hansen (red.) *En ny nordisk flyktningpolitikk? Om bruken av midlertidig beskyttelse på 1990-tallet*. Nord 1998:17, København: Nordisk Ministerråd

- Brekke, Jan-Paul (1999a). «Midlertidig beskyttelse i Nordisk flyktningpolitikk» i Haagensen (red) *Midlertidig beskyttelse og tilbakevending. Bosniske flyktninger i Norden*. Nord 1999:4. København: Nordisk Ministerråd
- Brekke, Jan-Paul (1999b). «Ja takk, begge deler! Om integrasjon og tilbakevending i norsk flyktningpolitikk» i Berg, Berit og Carl Ulrik Schierup (red). Nord 1999:5. København: Nordisk Ministerråd
- Brekke, Jan-Paul (2001a). *Velkommen og farvel? Midlertidig beskyttelse for flyktninger i Norge*. Thesis. Oslo: Pax forlag.
- Brekke, Jan-Paul (2001b). «The Dilemmas of Temporary Protection - The Norwegian Experience» i *Policy Studies*. Volume 22. No. 1. March.
- Brekke, Jan-Paul (2002). *Kosovo-Norge, tur og retur. Midlertidig opphold for kosovoflyktninger*. ISF-rapport 2002:8, Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Brekke, Jan-Paul (2004a). *The Struggle for Control. The impact of national control policies on the arrival of asylum seekers to Scandinavia 1999-2004*. ISF Report 2004:13
- Brekke, Jan-Paul (2004b). *While we are waiting. Uncertainty and empowerment among asylum seekers in Sweden*. ISF-report 2004:10, Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Brekke, Jan-Paul (2006a). «Utestengt fra velferdsstaten. Når asylsøkere med avslag blir værende i Norge» i *Tidsskrift for velferdsforskning*. Vol.9, nr.4
- Brekke, Jan-Paul (2006b). *International students and immigration to Norway*. ISF-rapport 2006:008, Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Brekke, Jan-Paul og Vigdis Vevstad (2007). *Reception conditions for asylum seekers in Norway and the EU*. ISF-rapport 2007:4, Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Brekke, Jan-Paul (2008). *Fra tilbakevending til retur. En evaluering av Flyktningehjelpens informasjonstjeneste, INCOR*, ISF rapport 2008:13. Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Brekke, Jan-Paul og Susanne Sørholt (2005). *I velferdsstatens grenseland. En evaluering av ordningen med bortfall av botilbud for asylsøkere med endelig avslag*. ISF-rapport 2005:5. Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Brekke, Jan-Paul and Monica Five Aarset (2009). *Why Norway? Explaining asylum migration*. ISF-rapport 2009:012. Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Brochmann, Grete (1991). *Europeisk integrasjon og innvandring fra «tredje land». Relevans for Norge*. ISF-rapport 1991:011, Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Brochmann, Grete (1995). *Bosniske flyktninger i Norden. Tre veier til beskyttelse*. ISF-rapport 1995:008, Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Brochmann, Grete (1996). *European Integration and Immigration from third countries*. Oslo: Scandinavian University Press
- Brochmann, Grete (1997a). *Grenser for kontroll. Norge og det europeiske innvandringsregimet*. Oslo: Fagbokforlaget
- Brochmann, Grete (1997b). «Bosnian Refugees in the Scandinavian Countries: A comparative perspective on Immigration Control in the 1990s» i *New Community*, vol.23 no.4 pp 495-510
- Brochmann, Grete (1999). «Controlling immigration in Europe» i Brochmann, Grete og Tomas Hammar (red.), *Mechanisms of immigration control: a comparative analysis of European regulation policies*. Oxford: Berg
- Brochmann, Grete (2003). *Norsk innvandrings historie*, vol. 3 1975-2000. Oslo: Pax Forlag
- Brochmann, Grete (2006). *Hva er innvandring?* Oslo: Universitetsforlaget
- Brochmann, Grete and Thomas Hammer (1999). *Mechanisms of Immigration Control: A Comparative Analysis of European Regulation Policies*. Oxford: Berg
- Brochmann, Grete and Sandra Lavenex (2002). «Neither In nor Out: The Impact of EU Asylum and Immigration Policies on Norway and Switzerland» i Emek M. and Sandra Levenx (eds.) *Migration and the Externalities of European Integration*, Lexington Books
- Brunovskis, Anette og Lise Bjerkan (2008). *Research with irregular migrants in Norway. Methodological and ethical challenges and emerging research agendas*. Oslo: Fafo

- Brunovskis, Anette og Guri Tyldum (2004). *Crossing Borders. An Empirical Study of Transnational Prostitution and trafficking in Human Beings*. Fafo-report 426/2004. Oslo: Fafo
- Brunvatne, Reidun (2006). *Flyktninger og asylsøkere i helsetjenesten*. Oslo: Gyldendal
- Bue, Bjørn (1994). «Kyrkjeasyl» i *Kritisk Juss* 1993 nr.4, Rettspolitisk forening
- Bunæs, Runa m.fl. (2004). *Utlendingsrett*. Oslo: Universitetsforlaget
- Bustos, Enrique og Gunilla Björkqvist, Gunilla (1996). *Traumatiserte flyktingar och mottagningsprosessen i de Nordiska länderna*. TemaNord 1996:517, København: Nordisk Ministerråd
- Bø, Bente Puntervold (1987). *Innvandring eller utestengning? – om arbeidsinnvandring til Norge og norsk innvandringspolitikk*. Oslo: Tano
- Bø, Bente Puntervold (2002). *Immigration Control, Law And Morality, vica policies towards visitors and asylum seekers*. Oslo: Unipub Forlag
- Bø, Bente Puntervold (2004). *Søkelys På Den Norske Innvandringspolitikken, etiske og rettslige dilemmaer*. Oslo: Høyskoleforlaget
- Bøgh, Peter og Erik Oftedal (1999). *Gjennomstrømning av asylsøkere i statlige asylmottak: rapportering fra forprosjektet*. Notat Statskonsult
- Carli, Amalia m.fl. (red.) (1996). *Flyktningebarn og familier*. Oslo: Psykososialt Senter for Flyktninger.
- Carling, Jørgen (2005). *Fra Nigeria til Europa: Innvandring, menneskesmugling og menneskehandel*. Oslo: PRIO.
- Carling, Jørgen (2007). «Migration Control and Migrant Fatalities at the Spanish-African Borders» i *International Migration Review* 41(2): 316–343.
- Carling, Jørgen (2008a). «The Human Dynamics of Migrant Transnationalism» i *Ethnic and Racial Studies* 31(8): 1452–1477.
- Carling, Jørgen (2008b). «Toward a Demography of Immigrant Communities and Their Transnational Potential» i *International Migration Review* 42(2): 449–475.
- Carling, Jørgen; Marta Bivand Erdal, Cindy Horst & Hilde Wallacher et al. (2007). *Legal, Rapid and Reasonably Priced? A Survey of Remittance Services in Norway*, PRIO Report. Oslo: International Peace Research Institute, Oslo: PRIO
- Christensen, Tom, Per Lægred og Arne Ramslie (2006). *Styring og autonomi. Organisasjonsformer i utlendingsforvaltningen*. Oslo: Scandinavian University Press
- Christensen, Tom og Per Lægred (2009). «Organising immigration policy: the unstable balance between political control and agency autonomy», i *Policy and Politics*, 37(2)
- Christie og Waaktaar (1997). «Tross alt. Krigstraumatiserte barn og deres helingspotensialer» i Sveaas, Nora og E. Hauff (red.) *Flukt og fremtid. Psykososialt arbeid med flyktninger*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Cohn, Jørgen (1993). «Børn og tortur» i *Linjer*, nr. 2/1993, s. 28–29, Oslo: Psykososialt senter for flyktninger
- Cohn, Jørgen og Mona Strøm (2003). *Tortur og helseskade*, Oslo: Gyldendal Akademisk
- Crawley, Heaven. (2006). *When is a child not a child? Asylum, age disputes and the process of age assessment*. London: ILPA
- Dahl, S. (2001). «Kvinner, menneskerettigheter og helse» i *Linjer* nr. 1/2001, Oslo: Psykososialt senter for flyktninger.
- Danielsen, Kirsten og Marie Louis Seeberg (2006). *Tracing UMAs' families: a comparative study of some European countries' practices and experiences in tracing the parents or caregivers of unaccompanied minor asylum seekers*. Oslo: NOVA
- Daugstad, Gunnlaug (2006). *Grenseløs kjærlighet? Familieinnvandring og ekteskapsmønstre i de flerkulturelle Norge*. SSB notat 2006/39
- Daugstad (2008a). *Ekteskap over landegrensene. Ekteskapsmønstre og transnasjonale familieetableringer i perioden 1990-2007*. SSB rapport 2008/41
- Daugstad, Gunnlaug (2008b). «Koner frå Thailand og ektemenn frå Tyrkia» i *Samfunnsspeilet* 4/2008 Statistisk sentral byrå

- Djuve, Anne Britt (2002). *Overføringsflyktninger: Bosettingskommuner og integrering*. Forprosjekt. Fafo-notat 2002:8. Oslo: Fafo
- Dybdahl, R., H. J. Christie, J. Eid (2006). *Psykososialt arbeid med barn og familier som er asylsøkere og flyktninger i Norge* i Tidsskrift for Norsk Psykologforening, Vol 43, nummer 12, 2006, side 1300-1308
- Dybvig, Ingeborg, Linn Malmén, Lina Schøyen og Redd Barna (2002). *Ventetid: barn i asylprosessen*. Oslo: Redd barna
- Dyregrov, Kari; Atle Dyregrov, Magne Raundalen (2000). «Refugee families' experience of research participation» i *Journal of Traumatic Stress*, Volume 13 Issue 3, Pages 413 - 426
- Dyrlid, Linda og Berit Berg (2008). *Menneskehandelens ofre - fra utnyttning til myndiggjøring: evaluering av ROSA-prosjektet*. Trondheim: NTNU samfunnsforskning
- ECON (2007). *Bo- og omsorgstiltak for enslige mindrerårig i kommunene: utgiftskartlegging og vurdering av kvalitet*. ECON-rapport 2007-032, Oslo: ECON
- Econ Pöyry (2009). *The enforced return of irregular migrants: rules and practices in Norway, France, Poland and Sweden*. Econ-Report no. 2009-026. Oslo: Econ Pröyry
- EGGE, Marit og Annelise Jackbo (2001). *Forlatt eller ivaretatt: en beretning om enslige mindrerårig asylsøkere i tekst og bilder*. Oslo: Fafo
- EGGE, Helga (2007). *Offeromgrepet - til last eller gagn? Undersøking av offeromgrepet med utgangspunkt i institusjonell etnografi*. Masteroppgåve i sosiologi, Oslo: Universitet i Oslo
- Eide, Ketil (2001). *Barn i bevegelse: om oppvekst og levekår for enslige mindrerårig flyktninger*. Bø: Høgskolen i Telemark
- Eide, Ketil (2005). *Tvetydige barn: om barnemigranter i et historisk komparativt perspektiv*. Avhandling (dr. polit.) Bergen: Universitetet i Bergen
- Einarsen, Terje (1997). *Flyktingers rettsstilling i Norge. Nordiske komparative studier av mottak av flyktninger*. Oslo: Fagbokforlaget
- Einarsen, Terje (1998). «Barnekonvensjonens status og rolle i asylsaker» i *Mennesker og rettigheter*, nr.2 Oslo: Scandinavian University Press,
- Einarsen, Terje (2000). *Retten til vern som flyktning: med hovedvekt på FNs flyktningebegrep: de historiske traktatforutsetninger og gjeldende rett*. Bergen: Cicero publisher
- Einarsen, Terje (2002). Utlendingslovgivning og menneskerettigheter, Det 36 Nordiske Juristmøte i Helsingfors 2002, Del II, s. 444-449.
- Einarsen, Terje (2003). «National Report - Norway, Study on the single asylum procedure 'one-stop-shop' against the background of the common European asylum system and the goal of a common asylum procedure» i Hailbronner, Kai (red.), *European Commission, Directorate-General for Justice and Home Affairs* (red. Kai Hailbronner), 2003, s. 391-402.
- Einarsen, Terje (2005). «Familieinnvandring, tvangsekteskap og politikk» i *Tidsskrift for Familierett, arverett og barnerettslige spørsmål*, Nr. 2 2005, s. 107-121.
- Einarsen, Terje (2008a). *Utlendingsloven med kommentarer*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Einarsen, Terje (2008b). «Utlendingsloven» i *Norsk Lovkommentar*. Oslo: Gyldendal,
- Einarsen, Terje (2008c). «Barns rettsstilling i utlendingsretten – et domstolsperspektiv» i *Barnerett: Internasjonalt perspektiv*. Oslo: Fagbokforlaget
- Einarsen, Terje, Elin Skaar og Vigdis Vevstad (2006). *Komparativ studie av Flyktningekonvensjonen artikkel 1 C-F*. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet, Innvandringsavdelingen
- Ek, Synnøve og Andrea V. S. Eljarbø (2004). *Kvinnelige visumsøkere fra Thailand. En studie av visumsøknader til den kongelige norske ambassaden i Bangkok, Thailand i 2002*. Oslo: JURK
- Engebriksen, Ada (2002). *Forlatte barn, ankerbarn, betrodde barn... : et transnasjonalt perspektiv på enslige, mindrerårig asylsøkere*. Oslo: NOVA
- Engebriksen, Ada (2003). «The Child's or the States's Best Interests? An Examination of the Ways Immigration Offices Work with Unaccompanied Asylum Seeking Minors in Norway» i *Child and Family Social Work*, vol.8, no.3, pp.191-200

- En helhetlig flyktningpolitikk: beskyttelse i fokus. Prinsipper, konsekvenser og løsningsforslag når oppholdets varighet knyttes til beskyttelsesbehovet.* Rapport fra en arbeidsgruppe/Justisdepartementet og Kommunal- og arbeidsdepartementet (1993)
- European Council (1950), *European Convention of Human Rights*. Roma
- Evensen, Nina Therese (2005). *Det rettslige ansvaret for enslige mindreårige asylsøkere i Norge: hvor er det naturlig å lovfeste dette ansvaret?* Spesialoppgave i Flyktningerett, Oslo: Universitetet i Oslo
- Falck, Sturla (1992). *Utlendinger og kriminalitet. En analyse av forholdet mellom straffede norske og utenlandske statsborgere.* BVU-rapport nr. 2, 1992
- Falck, Sturla og Anne Marie Støkken (1990). *Utlendinger og kriminalitet – Data kilder og metodeproblemer.* NF-rapport nr.90 A
- Falkenberg, Helle (2008). «Papirløse innvandrere: mennesker i vakuum» i *Kritisk Juss* 1/2008
- Fannemel, Eva (1998). «Kvinner og jenter på flukt», i *Linjer* 1/1998. Oslo: Psykososialt senter for flyktninger.
- Fladstad, Torunn (1998). *Eksilets stoppesteder: asylsøker- og flyktningbarn: fra statlig mottak til kommune.* SEFOS-notat. Bergen: Senter for samfunnsforskning
- Fastrup, Ervik H. (2003). «Flyktningbeskyttelse av kvinner på flukt fra vold og diskriminering – FNs flyktningkonvensjon og forpliktelsene etter FNs kvinnekonvensjon» i *Mennesker og Rettigheter* nr. 3
- Flatebø, Roar (1990). *Norske kommuners møte med enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere: en kartlegging og analyse av arbeidet med enslige mindreårige flyktninger i 4 norske kommuner.* Oslo: Kommunaldepartementet. Innvandringsavdelingen
- Flemmen, Anne Britt (2008). «Transnasjonal Marriages – Empirical Complexities and Theoretical Challenges. An Exploration of Intersectionalities» i *Nora* Vol.16, No 2, s.113-129
- Flyktningerådet (1993). *Rapport om en helhetlig flyktningpolitikk.* Høringsuttalelse. FNs Konvensjon for barnsrettigheter (Barnekonvensjonen)
- Fjørde, Unn-Tove (2005). *Et valg for fremtiden: idéhefte for hjemlandsorientert arbeid med enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere.* Oslo: Flyktninghjelpen,
- Frey, Kamilla og Lene Løvdal (2008). *Kjønnsrelatert forfølgelse og norsk utlendingsforvaltning. Belyst gjennom saker fra Iran.* Kvinnekommissjonen
- Friberg, Jon Horgen (2004). «Hva skjer med beboere som forlater asylmottak uten å oppgi ny adresse? Etske og metodiske utfordringer ved en utredning», Forprosjekt Fafo-notat 2004:33
- Friberg, Jon Horgen og Guri Tyldum (red.) (2007). *Polonia i Oslo. En studie av arbeids- og levekår blant polakker i hovedstadsområdet,* Fafo rapport 2007:27. Oslo: Fafo
- Friestad, Liv Bente Hannevik, Rune Jamt og Nina Jentoft (2002). *Ringvirkningsanalyse av en ventetransitt: etablering av en ventetransitt på Evje.* Agderforskning Prosjektrapport
- Fuglerud, Øivind (1996). «Fremmedarbeider», «flyktning», «asylsøker»: norsk forvaltning, sosial rom og kulturell identitet i *Tidsskrift for samfunnsforskning* årg. 37, nr.3
- Fuglerud, Øivind (2001). *Migrasjonsforståelse - flytteprosesser, rasisme og globalisering.* Oslo: Universitetsforlaget
- Fylkesmannen i Hordaland (2006). *Tilsyn med mottaks ansvar for enslige mindreårige asylsøkere.* Rapport fra prosjekt.
- Førde, Siv (2007). *Refugee children and resilience. Empowerment, participation and subjective wellbeing.* Masteroppgave Helsefag. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Gill, Veena (1997). *Enslige mindreårige asylsøkere og norsk bosettingspolitikk: en evaluering.* IMER Norway/Bergen Publications, Bergen: SEFOS
- Goodnow, Katherine (1998). *Refugee policies, media presentations.* Rapport 4: Institutt for Medievitenskap, Bergen: Universitetet i Bergen
- Gotaas, Nora, Kristian Andenæs, Yngvil Grøvdal og Knut Papendorf (2003). SMED underveis. En prosessevaluering av Senter mot etnisk diskriminering, Institutt for kriminologi og retts-sosiologi, Avdeling for retts sosiologi skriftserie 75/2003.

- Graff Bjørn, Anton m.fl. (2006). *Aldersvurdering av mindreårige asylsøkere: rapport fra Kunnskapssenteret, metodevurdering*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten
- Gran, Espen (2007). *Imagining the transnational lives of Iraqi Kurds*. Dissertation submitted for the degree of Doctor Rerum Politicarum, Department of Sociology and Human Geography, Faculty of Social Sciences, University of Oslo
- Grytting, Astrid (2000). *Eit ordentlig ekteskap. Om ekteskap etter kontaktformidling mellom norske menn og utanlandske kvinner*. Hovedoppgave i sosialantropologi, Oslo: Universitetet i Oslo
- Gulbrandsen, Pål m.fl. (2004). *Identifisering av personer med behov for psykiatrisk hjelp blant asylsøkere*. Rapport fra Kunnskapssenteret; nr. 10-2004. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten
- Hagelund, Anniken (1999a). «Den vanskelige makten: NORADs diskurs om mottakeransvar» i *Internasjonal Politikk* 57 (2)
- Hagelund, Anniken (1999b). *Kampen om anstendigheten. Innvandringspolitikk i kommunvalgkampen 1999*. ISF-rapport 1999:13. Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Hagelund, Anniken (2003a). *The Importance of Being Decent. Political Discourse on Immigration in Norway 1970-2002*. Oslo: Unipax
- Hagelund, Anniken (2003b). «A Matter of Decency? The Progress Party in Norwegian Immigration Politics» i *Journal of Ethnic and Migration Studies*. Vol. 29 (1)
- Hagelund, Anniken (2003c). «The importance of being good. Power and morality in Norwegian immigration politics» i Brochmann, Grete (ed.) *The Multicultural Challenge. Comparative Social Research* vol 22. Oxford: Elsevier Press.
- Hagelund, Anniken (2004). «Anstendighetens utside. 'Rasisme' i norsk innvandringspolitisk diskurs» i *Tidsskrift for samfunnsforskning*. Vol 45 (1): 3-30.
- Hagesæther, Pål Vegard Rameckers (2004). *Til bosettingstillatelsen skiller dere ad. Proformaekteskap i Norge*, Hovedoppgave i sosiologi, Oslo: Universitetet i Oslo
- Hagesæther, Pål Vegard Rameckers (2008). *Uekteskap: en studie av proformaekteskap i Norge*. Oslo: Unipub
- Halvorsen, Anne, Helge Hernes og May-Linda Magnussen (2002). «Århundrets sak på Evje»: *hvordan kan etableringen av en ventetranstitt påvirke lokalmiljøet*. Prosjektrapport Publisert på oppdrag fra UDI
- Halvorsen, Kate (2004). *Asylum Decisions on Child Applicants*. Report on 4-Country Pilot Project
- Halvorsen, Kate og Hugo Stokke (2009). *Shady Traffic* Part Three: Review of the Portefolio. Norad report 2c/2009 Supported by the Norwegian Ministry of Foreign
- Halvorsen, Vigids, Avdeling for fred, likestilling og demokrati, Norad (2009). *Stopp menneskehandelen*. Dokumentstudie av Utenriksdepartementets portefølje på menneskehandel 2003-2009. Del 1 i gjennomgang av Utenriksdepartementets portefølje på menneskehandel. Norad rapport 2b/2009
- Hansen, Gun (1994). *Asylon - kirkeasyl i et historisk og rettslig perspektiv*. Hovedfagsessay. Institutt for kriminologi. Oslo.
- Hansen, Helge (1995). *Kirkeasyl - politisk trussel eller nødvendig barmhjertighetshandling?: en kritisk drøfting av en kirkelig praksis, med særlig utgangspunkt i et materiale fra tre sentrale aktører i perioden 1993-1995*. Hovedoppgave i kristendomskunnskap. Det teologiske menighetsfakultetet. Oslo: Universitetet i Oslo
- Hansen, Irene Palm og Gunhild Bolstad (2003). *Utvising 2001, En undersøkelse av utlendingsforvaltningens praksis i utvisningssaker*. Juss-Buss. Stensilserie nr.89. Institutt for kriminologi og rettsosiologi. Oslo: Universitetet i Oslo
- Harris-Christensen, Helene (2006). *Kirkeasyl i grenseland. Lokal erfaring med kirkeasyl som territorialitet*. Masteroppgave, Institutt for geografi, Universitetet i Bergen
- Helsetilsynet (2005). *Oppsummering av landsomfattende tilsyn i 2004 med helsetjenester til nyankomne asylsøkere, flyktninger og familieegjenforente*. Rapport fra Helsetilsynet

- Heiberg, Turid (2005). «Sex-handel med barn og unge» i Windheim, I. (red.) *Hvor ender det?*, nr 4/2004-05. Oslo: NUPI
- Hemsing, Gry Anita (2003). *Fra au pair til under pari. Norske au pairer – mellom roller og stereotyper*. Hovedfagsoppgave i Folkloristikk. Oslo: Universitetet i Oslo
- Hjelde, Karin (2004). *Diversity, liminality and silence: integrating young unaccompanied refugees in Oslo*. Series of dissertations submitted to the Faculty of Medicine, Oslo: University of Oslo
- Hjelde, Karin. H. og Claire Mock-Munoz de Luna (2007). «Care and Education: Separated Refugee Children and young People in London and Oslo Compared». *Barn i Norge 2007*
- Hjelde, Karin Harsløf (2009). «Jeg er alltid bekymret». *Om udokumenterte migranter og deres forhold til helsetjenestene i Oslo*. Nakmi rapport 3. Oslo: NAKMI
- Holth, Torhild B. (2004) *Implementering av et kjønnsperspektiv i norsk flyktningrett*. Institutt for offentlig retts skriftserie. nr. 7, Oslo: Universitetet i Oslo
- Horsbøl, Kine S. og Tine Larsen (2008). *Økonomiske vilkår ved familiegjennomføring mellom barn og deres omsorgspersoner: en undersøkelse av forvaltningens praktisering av dispensasjonsskjønnet «særlig sterke menneskelige hensyn»* Stensilserie (Juss-buss) Bind nr: nr. 112, Oslo: Juss-buss, Institutt for kriminologi og rettsosjologi, Universitetet i Oslo
- Hovdan, Marianne (2005). *Au pair in Norway. A qualitative study*. Institutt for sosiologi, Bergen: Universitetet i Bergen.
- Huitfeldt, Anniken og Hanne C. Kavli (2004). *Det globale ekteskapsmarkedet. Ekteskap mellom norske menn og utenlandske kvinner – kunnskapsstatus og kunnskapsbehov*. Fafo-notat 2004:23
- Human Rights Service (HRS) (2005). *Innvandring gjennom ekteskap*. Oslo: Human Rights Service
- Hushagen, Anne (1997). *Enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere: en studie av de unge og deres omsorgspersoner i kommunene*. IMER Norway/Bergen Publications, Bergen: SEFOS
- Høgsnes, Geir (1997). *Repatriering av utlendinger. En Utredning om tilbakevendingsprogrammer i Danmark, Nederland og Tyskland*. ISF-rapport 1997:15. Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Høstmælingen, Njål, Elin Kjørholt og Kirsten Sandberg (red.) (2008). *Barnekonvensjonen: barns rettigheter i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget
- Haagensen, Eva (red.) (1999). *Midlertidig beskyttelse og tilbakevending. Bosniske flyktninger i Norden*. Nord 1999:4. København: Nordisk Ministerråd
- Haarstad, Bente (1996). *Studier av Norges repatrieringsprogram for flyktninger fra Chile*. STIP-rapport. nr 456, Oslo: Utlendingsdirektoratet
- Håvie, Urd Johanne (2004). *Enslige mindreårige asylsøkere: hva kjennetegner omsorgen enslige mindreårige asylsøkere får på norske mottak?* Oslo: U. J. Håvie
- Ihle, Ragnhild (1990). *The student from a developing country - holder of competence, representative for the family and political actor?* Dissertation, University of Bergen
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) (2009). *Tvangsekteskap – en veileder* Ingebrigtson, Kristin, Turid Berger og Linda Thorsen (2004). «Ingen her vet at jeg ikke tør sove»: rapport med tilråding om tilsynsmodell for enslige mindreårige asylsøkere. Oslo: Redd barna
- Institutt for samarbeid og utvikling (1992). *Mottakssystemet og omlegging – sett utenfra: rapport om endringsprosessen til fasedelte mottak for asylsøkere*. ISU-rapport Bergen: Institutt for samarbeid og utvikling
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (2008a). *Kommunenes utgifter i 2006 som vertskommune for statlige mottak for asylsøkere: rapport fra Beregningsutvalget for kartlegging av kommunale utgifter til bosetting og integrering av flyktninger og personer med opphold på humanitært grunnlag*

- Integrationsverkets (2003). *Ensamkommande barn: organisation och samverkan kring arbetet med introduktion*. Integrationsverkets rapportserie 2003:01.
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (2008b). *Arbeidet mot tvangsekteskap – en veileder*.
- Iversen, Andreas (1994). *Evaluering av mottaksoppbyggingen i 1993*, Oslo: Utlendingsdirektoratet
- Iversen, V, C og G. Morken (2004). «Differences in acute psychiatric admission between asylum seekers and refugees», i *Nordic Journal of Psychiatry*, 58 (6): 465-470 2004
- Jacobsen, Christine M. and May-Len Skilbrei (forthcoming 2009). «'Reproachable victims'? Representations and self-representations of Russian women in transnational prostitution» i *Ethnos* 2009.
- Jakobsen, Marianne, Sveaass, Nora, Johansen, Lars Erik Eide og Skogøy, Elin (2007). *Psykisk hele i mottak: Utprøving av instrumenter for kartlegging av psykisk helse hos nyankomne asylsøkere*, Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, rapport nr 4/2007, Oslo
- Jenssen, Kjersti Cecilie og Marie Nyhus (2004). *Humanitetshensyn i utlendingsretten. En undersøkelse av forvaltningspraksis etter utl.lovens § 8 annet ledd*. Juss-buss. Institutt for Kriminologi og rettsosologi. Universitetet i Oslo
- Johnsen, Nadia E (2007). *Securization of Migration in Europe – Examples from Norway*. University of Westminster. The Diplomatic Academy of London
- Jonassen, W., Holm-Hansen, J. og Tesli, A. (2000). *Tilbake etter landflyktighet. Tilbakevendning og reintegrering av bosniske flyktninger*. Oslo: NIBR
- Juhlén, Karin (2003) *Barns egen asylskäl*. Stockholm: Rädda Barnen.
- Justisdepartementet (2000). *Politiets flyktningsberedskap. Rammeforutsetninger og planmal*. Justis- og politidepartementet
- Justisdepartementet- og Kommunal- og arbeidsdepartementet (1993). *Beskyttelse i fokus. Prinsipper, konsekvenser og løsningsforslag når oppholdets varighet knyttes til beskyttelsesbehovet*. Rapport fra en arbeidsgruppe.
- Justis- og politidepartementet (2008). *Mindreårige som forsvinner fra mottak: - forebygging og oppklaring*. Rapport fra arbeidsgruppe, Justis- og politidepartementet. Oslo: Justis- og politidepartementet
- Jørgensen, Ulf, Marit Jakobsen, Ali Firuzkoohi, Bjørn Hjelseth, Ellen Andersen, Vigdis Fagerstrand, Krisning Andersen og Ella Bente Jansen (2001). *En rapport om enslige mindreårige asylsøkere på norske asylmottak i dag*. Oslo: Høgskolen i Oslo adv. ØKS
- Kaur, Lavleen (2004). «Den uskyldige part... » *Erfaringer fra det arrangerte ekteskap når forutsetningene endrer seg*. Essay. Kriminologi Hovedfag. Oslo: Universitetet i Oslo
- Kavli, Hanne Cecilie og Elin Svensen (2001). *Overføringsflyktninger – uttak og integrering*. Fafo-notat 2001:8
- Kaya, Mehmed S. (2004). «Perspektivløs norsk innvandringshistorie» i *Norsk tidsskrift for migrasjonsforskning*. Nr.1. Tapir
- Ketscher, Kirsten (2000). «Mod en argumentativ ret», *Jussens Venner*, Hefte 5-6
- Kisberg, Torunn (2008). «Internasjonal barne bortføring» i Hedlund, Mary-Ann (red.) *Barneret: Internasjonal perspektiv*, Oslo: Fagbokforlaget
- Klipperberg, Elise (red.) (1996). *Barn som asylsøkere. Elle, melle, deg fortelle...* Oslo: Universitetsforlaget AS
- Knoff, Hanna (2003). *Politics and law intertwined: unaccompanied minors seeking asylum creating challenges for Norway*. Thesis submitted in partial fulfilment, Norwegian Centre for Human Rights, Oslo: University of Oslo, Faculty of Law
- Knoff, RH i samarbeid med Agenda utredning og Uvikling og dr. Juris Jan Fridthjof Bernt (2002). *Evaluering av Utlendingsnemda. Hovedrapport 2002*.
- Knoff, RH AS i samarbeid med Agenda Utredning & Utvikling AS og dr juris Terje Einarsen (2003). *Betryggende rettshjelp? Evaluering av advokatorningen for asylsøkere for Kommunal- og regionaldepartementet*

- Knudsen, John Chr. (1990). *De trodde jeg var fattig. Om asylsøkerbarn i Norge*. Bergen: MiCo forlag
- Knudsen, John Chr. (1995). «Smertens motstand til språk. Om flyktningebarn – og andre» i *Omsorg* nr 2:38-43
- Kommunal- og arbeidsdepartementet (1995a). *Mottak av mindreårige asylsøkere: rapport om erfaring og status for handlingsplanen av 6. juni 1989*. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet.
- Kommunal- og arbeidsdepartementet (1995b). *Evaluering av handlingsplan for mottak av enslige mindreårige asylsøkere*. Oslo: Kommunal- og arbeidsdepartementet
- Kommunal- og regionaldepartementet (2005). *Psykisk helse for barn i asylmottak: anbefalinger fra en interdepartemental arbeidsgruppe*. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet
- Kompetansesenter for sikkerhets-, fengsels-, og rettspsykiatri. (2008). *Rapport: vold trusler og ustabil atferd i norske asylmottak*. St. Olavs Hospital, H.F. Psykiatrisk divisjon, Avd. Brøset, Kompetansesenter for sikkerhets-, fengsels-, og rettspsykiatri.
- Kramvig, Britt og Stien, Kirsten (2002). *Grenseløs verdighet? Rapport 2002:7*, Alta: NORUT Finnmark AS
- Kristvik, Ellen (2004). *Sterke hovud og sterke hjerte. Thaiandske kvinner på den norske sexmarknaden*. Oslo: Universitetet i Oslo
- Krogh, Hilde (2007). *Returarbeid i mottak. En kartleggingsundersøkelse*. Oslo: Utlendingsdirektoratet.
- Kvinner og oppholdstillatelse: en vurdering av behov for rett til opphold på selvstendig grunnlag ved familiegjenforening i utlendingssaker* (1995). Oslo: kontaktutvalget mellom innvandrere og norske myndigheter
- Landsverk, Camilla (2003). *SOPEMI Norway 2003: Trends of Migration To and From Norway and the Situation of Immigrants In Norway*. Paris: Organization for Economic Co-operation and Development.
- Larsen, Marianne (2007). *Drømmen om en verden uten menneskehandel: en sosiologisk analyse av hvordan ulike problemforståelser av menneskehandel blir påvirket av konteksten de utvikles i*. Masteroppgave i sosiologi, Universitetet i Tromsø
- Larsen, Tine og Kine S. Horsbøl (2008). «Bør dårlig økonomi være til hinder for at barn får familiegjenforening med sine omsorgspersoner» i *Kritisk Juss* 2/2008
- Lassen, Vivi (2008). *Helhetlig utlendingsforvaltning. Hvordan fungerer ansvarsforhold og samhandling mellom UDI og utenriksjenseten?* DIFI – Direktoratet for forvaltning og IKT
- Lauritsen, Kirsten (1999). *Mellom håp og lengsel: å leve i asylmottak*. Trondheim: SINTEF IFIM
- Lauritsen, Kirsten og Carla Dahl-Jørgensen (1997). «Tilbake - til ein stad dei kallar livet»- *Bosniske flyktingar på Hamar - feltrapport*. Trondheim: SINTEF/IFIM,
- Lauritsen, K., Molden, T.H., Valenta, M. m.fl. (2006). *Informasjon og rettssikkerhet. Informasjonsformidling til asylsøkere i en tidlig fase*. IFIM rapport SINTEF
- Lavik, N. J., H. Christie, O. Solberg og S. Varvin (1996). «A Refugee Protest in A Host Country: Possibilities and Limitations of an Intervention by a Mental Health Unit» i *Journal of Refugee Studies*, vol. 9, no. 1 s. 73-88
- Lidén, Hilde (2005). *Transnasjonale serieekteskap. Art, omgang og kompleksitet*. ISF-rapport 2005:11, Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Lidén, Hilde (2007). «Mellom Likestillingspolitikk og innvandringskontroll» i *Tidsskrift for kjønnsforskning*. 3 (3): 68-82
- Lidén, Hilde (2009). «Sikrer intervju av enslige mindreårige at deres konvensjonsrettigheter ivaretas?» i *KonturTidsskrift*, 2009:15, Oslo: NAKMI
- Lidén, Hilde (forthcoming). «Barns uttalerett på utlendingsfeltet» i Kjørholt, Anne Trine (red) *Barn som nye samfunnsborgere - til barnets beste?* Oslo: Universitetsforlaget
- Lidén, Hilde og Hilde Rusten (2007). «Asylum, Participation and the Best Interest of the Child: New Lessons from Norway» i *Children & Society*, vol.21, no.4 pp.273-283, 2007

- Lidén, Hilde, Hilde Rusten og Monica Five Aarset (2007). *Å høre barn i utlendingssaker*. ISF-rapport 2008:002. Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Lie, Benedicte (2004). *Ekteskapsmønstre i det flerkulturelle Norge*. SSB-rapport 2005/1
- Lie, Birgit (2004). «The psychological and social situation of repatriated and exiled refugees: a longitudinal, comparative study» i *Sc. J. Public Health* 32(3):179-187
- Liljegren, Therese og Stine Dordy Nybø (1996). *One strike and you're out – om utvisning av straffedømte utlendinger*. Stensilserie for Juss-Buss ved Institutt for retts sosiologi, nr. 72. Oslo: Universitetet i Oslo
- Lindstad, M. og Ø. Fjeldstad (1999). *Pressen og de fremmede*. IJ-forlaget
- Ljoså, Tone (2001). *Utlendingsforskriften § 37, 6.ledd (tidligere 5.ledd): oppholdstillatelse for utenlandske kvinner etter samlivsbrudd*. Stensilserie for Juss-Buss / Institutt for kriminologi og retts sosiologi. Oslo: UiO
- Loga, Jill M. (1998). *Mellom «erfaring» og «kategori». En studie av kirkeasylets aktualisering i Norge*. Hovedoppgave i administrasjons og organisasjonsvitenskap, Bergen: Universitetet i Bergen.
- Long Litt Woon (2007a). *Visitor's visas in connection with family visits. Norwegian visa practice compared to a selection of Schengen countries*. Long og Olsen
- Long Litt Woon (2007b). *A comparative study of integration potential as an additional selection criterion for the resettlement of refugees*. MEMO from Long & Olsen
- Long Litt Woon (2008). *Evaluation of the Norwegian programme for the resettlement of UN refugees*. Long & Olsen
- Long Litt Woon (2009). *An analysis of the concept «Likelihood of Return» in family visitor's visas (Schengen C-visa) to Norway*. UDI reference number 08/1918, 2009
- Lorentzen, Håkon (1989). *Staten, Røde Kors og asylmottaket*. ISF-rapport 1989:2. Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Lunde, Berit og Tanja Sæthre (1996). *Flyktningbarn på mottak: en gruppeorientert tilnærming*. Hovedoppgave i psykologi, UiO
- Ludvigsen, Geir (1994). *Kirkeasylbevegelsen i Norge. Forsøk på noen juridiske avklaringer. Institutt for rettsvitenskap*, skriftserie nr.22. Universitetet i Tromsø.
- Løes, Sigbjørn og Rune Refsnes (2007). «Odontologisk aldersvurdering - grenser mellom vitenskap og klinisk erfaring» i *Norsk Tannlegeforenings Tidende* 2007: 117: 266 - 9
- Madsen, Diana Højlund m.fl. (2005). *Trapped between Law and Life. Report on Abused Minority Women in the Nordic Countries*. Roskilde: The Danish research centre on gender equality, Roskilde University
- Major, EF. (2000). «Psykiatrisk/psykologisk arbeid med flyktninger og asylsøkere» i *Tidsskrift Norsk Lægeforening*, 120: 3420
- Mathiesen, E. (2002). «Helsetilbud til kirkeasylanter - en utfordring for helsevesenet» i *Tidsskrift for Den norske legeforening*. nr17/2002
- Meyer, M.A. (1995). «Stress Prevention in Refugee Reception Centres» i *Culture and Health*, UNESCO Report, Oslo
- Migrationsverket (2001). *Barn i utlänningsärenden: rapport från Migrationsverket*. Norrköping: Migrationsverket
- Migrationsverket (2002). *Förbättringar i mottagandet av barn från annat land som kommer till Sverige utan medföljande legal vårdnadshavare (s.k. ensamkommande barn): redovisning av regeringsuppdrag*. Stockholm: Socialstyrelsen, Migrationsverket
- Moen, Bjørg (2008). *Tilhørighetens balanse. Norsk-pakistanske kvinners hverdagsliv i transnasjonale familier*. Dr. grads avhandling, Sosialantropologisk institutt, Det samfunnsvitenskapelige fakultet. Oslo: Universitetet i Oslo
- Moen, Hanne Lotta og Christine Wiik (2009). *Utrygg trafikk. Kartlegging av internasjonale trender innen menneskehandel*. Del 1 i gjennomgang av Utenriksdepartementets portefølje på menneskehandel. Norad rapport 2a/2009

- Montgomery, Edith (2000). *Flyktningebørn. Traume, utvikling, intervention*. København: dansk psykologisk Forlag
- Montgomery, Edith og Anders Foldsprang (2001). «Traumatic experience and sleep disturbance in refugee children from the Middle East» i *European Journal of Public Health* Vol.11 no.1
- Montgomery, Edith og Anders Foldspang (2005). «Seeking Asylum in Denmark: Refugee Children's Mental Health and Exposure to Violence» i Andersson, H.E.,H. Ascher, U. Björnberg og L. Mellander, *The asylum seeking child in Europe*. Göteborg: University of Gotenburg CERGU
- Montgomery, Ingunn (1994). «Kirkeasyl i et historisk perspektiv» i *Kritisk Juss* 1994 nr.1. Rettspolitisk forening.
- Morken, Anne Marit (1992). *Statlige mottakssteder for asylsøkere: «isolerte øyer?»: en iverksettingsstudie*. Hovedfagsoppgave i administrasjon og organisasjonsvitenskap. Bergen: Universitetet i Bergen
- Morvik, Stig (2008). «Don't Worry – Be Happy»; om hvordan enslige mindreårige asylsøkere i et norsk mottak håndterer følelser. Masteroppgave. Institutt for sosiologi. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Munch, Merete og Kari Lautug (2000). *Tilbake til fremtiden*. Oslo Kommune, Flyktning- og innvandreretaten
- Myklebust, Kjersti S og Susanne Utsigt (1994). «Jeg kan alltid gå til flyktningkonsulenten...» - *Bosniske flyktninger i Lenvik - feltrapport*. Trondheim: SINTEF/IFIM
- Myrvold, Hanne (1993). *Evaluering av programmet for frivillig repatriering*. Oslo: Kommunal og arbeidsdepartementet, Innvandringsavdelingen
- Myrvold, Hanne (1994). *Flyktning og tilbakevending – en kunnskapsstatus*. Oslo: Kommunal og arbeidsdepartementet, Innvandringsavdelingen
- Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten (2004). *Identifisering av personer med behov for psykisk hjelp blant asylsøkere*. Rapport 10 Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten
- Nes, Ingvild Tormodsdotter (2008). *Health conditions and access to health care among irregular immigrants: do we want to know?* Thesis submitted for the Master degree in International Social Welfare and Health Policy. Faculty of Social Sciences. Oslo University College
- Netland, Marit (1997). «Flyktningebarns psykiske helse. Del 1: Resultater fra et forskningsprosjekt om bosniske flyktningebarn» i *Norske leger mot atomvåpen* Vol. 15(2), s. 20-22. (for the Norwegian Ministry of Foreign Affairs). Bergen: NORDPAS
- Netland, Marit (1997). *Bosniske flyktningebarn i Norge. Psykologiske reaksjoner etter påkjenninger under krig og flukt*. Bergen: Magnat Forlag
- Netland, Marit og Røssland, Ann-Elisabeth (1996). *En samtalegruppe for flyktningebarn. Delrapport fra forskningsprosjektet Bosniske flyktningebarns psykiske helse*. Bergen: Universitetet i Bergen
- Neumayer, E (2005). «Asylum recognition rates in Western Europe – Their determinants, variation and lack of convergence» i *Journal of conflict resolution*, 49 (1)
- Neumayer, Sissel M. m.fl. (2006). *Psykososialt arbeid med flyktningbarn: introduksjon og fagveileder*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress
- Nielsen, Signe Smith et al (2008). «Mental health among asylum seeking children in Denmark – the effect of length of stay and number of relocations: a cross-sectional study» i *BMC Public health* nr 8:293
- Nilsson, Susanna (2007). *De som har och de som inte har. Om rätten till hälso- och sjukvård för asylsökande barn och gömda barn i Sverige och Storbritannien*. CERGU rapport nr 1 Göteborg: Centrum för Europaforskning, Göteborgs universitet

- Nielsen, Steen Baagøe og Thomas Gitz-Johansen (2006). *Mænd i migrationsægteskaber – fortællinger om hverdag og vold i danske mænds samliv med udenlandske kvinder*. Roskilde: Institut for Uddannelsesforskning, Roskilde Universitetscenter
- Nome, Frida (2005). *Langs smuglerruta: En reise blant flyktninger, lykkejegere og menneskesmuglere*. Oslo: Cappelen
- Nordisk ministerråd (1996). *Traumatiserte flyktninger og mottagningsprosessen i de Nordiska länderna*. TemaNord 1996:517, København: Nordisk Ministerråd
- Nordstrøm, Tina S. (2009). *Minoritetskvinnens rett til rettighetsinformasjon*. Kvinnerettslig skriftserie nr. 81. Oslo: Avdeling for kvinnerett, barnerett, likestillings- og diskrimineringsrett, Universitetet i Oslo
- Norli, Bjørg (2006). *Utenlandsk prostitusjon i Oslo*. Pro Senterets kunnskap og erfaringer
- Norsk Folkehjelp (1994). *Mellom ideologi og realitet: - en dokumentasjon av Norsk Folkehjelps asylsøkervirksomhet*. Oslo: Norsk Folkehjelp
- Norsk Folkehjelp (2003). *Avmakt og mestring – Rapport om vold og seksuelle overgrep i Flyktingemottak*. Oslo: Norsk Folkehjelp.
- NOU (2004). *Ny Utlendingslov*. NOU 2004:20
- NOU (1989). *Grenseløs læring. Mottak av utenlandske studenter, studentutveksling og internasjonalisering*. NOU 1989:13
- Nygård, M. og K. Malterud (1995). «Enkel kartlegging av posttraumatisk stressforstyrrelser hos bosniske flyktninger i Norge» i *Tidsskrift for norsk lægeforening* 115. 1971-1974
- Nyhus, Marie (2005). *Rapport om «sterke menneskelige hensyn», jf utl § 8 annet ledd*. Oslo: Utlendingsdirektoratet
- Nyhus, Marie og Kjersti Cecilie Jensen (2004). *Humanitetshensyn i utlendingsretten*. En undersøkelse av forvaltningspraksis etter utlendingslovens § 8 annet ledd. Avhandling, Juridisk fakultet, Oslo: Universitetet i Oslo
- Omland, Torunn (1997). «*Fanger i Guds hus - Faremo kan redde ham/henne*»: endokumentasjon og analyse av myndighetenes håndtering av kirkens praksis medkirkeasyl i perioden 1993-1996. Hovedoppgave i Sosiologi. Universitetet i Oslo
- Omland, Torunn (2000). «Myndighetenes håndtering av kirkeasyl i perioden 1993-1996» i Sørbye, L.W. (red.) *Norske virkeligheter – diakonale utfordringer*. Tapir Akademiske Forlag, Trondheim
- Oppedal, Jensen og Seglem (2008). *Når hverdagen normaliseres: Psykisk helse og sosiale relasjoner blant flyktninger som kommer til Norge uten foreldrene sine*, UngKul-rapport nr.1, Oslo: Folkehelseinstituttet
- Ot.prp. nr. 109 (2004-2005). *Om lov om endringer i utlendingsloven (beskyttelse mot tvangsekteskap og mishandling i ekteskap og vern av utenlandske arbeidstakeres lønns- og arbeidsvilkår mv)*
- Ottesen, Solveig Holmedal (2008). *Papirløse migranter. En undersøkelse av situasjonen for mennesker uten lovlig opphold i Norge, og humanitære tiltak for denne gruppen i andre europeiske land*. En rapport fra Stiftelsen Kirkens Bymisjon Oslo, Mangfold & Oppvekst
- Oxford Research v/Skaar (2008). *Krav til dokumentasjon i utlendingssaker; En komparativ studie av andre lands praksis i arbeids-, studie og familieinnvandringsaker*.
- Oxford Research (2009). *Evaluerings av bruken av egenerklæringskjema ovenfor asylsøkere i forhold til kjønnslemlestelse og tvangsekteskap*.
- Papademetriou, Demetrios G. og Kevin O'Neil (2004). *Concepts for the Better Management of Migration to Norway*. Paper prepared for the Norwegian Directorate of Immigration (UDI). Migration Policy Institute
- Papademetriou, Demetrios G. og Kevin O'Neil (2007). *Ideer for en bedre styring av innvandring til Norge*. Migration Policy Institute/Utlendingsdirektoratet
- Pettersen, Silje Vatne (2007). *Enslige mindreårige asylsøkere og gjenforening med foreldre*. Statistisk sentralbyrå. Notat 2007/58

- Petterson, Trude (2005). *Trafficking som skrivebordsprosjekt: hvorfor hadde EUs forebyggende tiltak mot trafficking så liten effekt?* Masteroppgave i statsvitenskap, Oslo: Universitetet i Oslo
- Politidirektoratet (2003). *Kriminalitet begått av asylsøkere og andre utlendinger med tidsbegrenset opphold*. Mai
- Politidirektoratet (2004). *Utlendinger, asylsøkere og kriminalitet. Hvem er hvem og hva vet vi?*
- Politidirektoratet (2008a). *Menneskehandel: utnyttelse i tvangsarbeid og tvangstjenester, herunder tigging*. Dokumentet er del av serien POD publikasjon Bind nr: 2008/04, Oslo: Politidirektoratet
- Politidirektoratet (2008b). *Menneskehandel: utnyttelse av barn*. Dokumentet er del av serien POD publikasjon. Bind nr: 2008/03 Oslo: Politidirektoratet
- PriceWaterHouseCoopers (2005). *Rapport: Forholdet mellom politiet og UDI i behandlingen av søknader om opphold*.
- Psykososialt Senter for Flyktninger (1996). *Flyktningebarn og familier*. Oslo: Psykososialt Senter for Flyktninger
- Rambøl Management (2004). *Framtidig organisering av forvaltningsapparatet på innvandrings- og integreringsfeltet*. København: Rambøl Management
- Rambøll Management (2005). *Evaluering av CO-programmet*. Oslo. Rambøll Management / Utlendingsdirektoratet
- Rambøll Management (2007). *Gjennomgang av studier og undersøkelser om flyktninger og innvandrere med særskilte behov*. Oslo: Rambøll Management / Integrerings- og mangfoldsdirektoratet
- Raundalen, Magne og Atle Dyregrov (1995). «Psykologisk arbeid med barn i og etter krig» i *Tidsskrift for Norsk psykologforening* nr 32
- Raundalen, Magne og Kari Dyregrov (1997). «Hvordan kommuniseres hjemvendingsproblemet i den bosniske familie?» - fokus på barn og unges rolle. Bergen: Senter for krisepsykologi /Nordiske komparative studier om mottak av flyktninger i et tilbakevendingsperspektiv
- Razsack, Sherene (2008). *Casting out: the eviction of Muslims from western law and politics*. University of Toronto Press
- Redd barna (2006). «Mamma vet hvor gammel jeg er»: en kartlegging av aldersvurderingen av enslige mindreårige asylsøkere. Oslo: Redd barna
- Renland, A. (2001). *Internasjonal handel med barn og mindreårige forkommersiell seksuell utnyttelse til Norge*. Redd Barna/ ECPAT Norge.
- Riise, Elin og Gislaug Øygarden (1994). *Asylsøkere og beskyttelsesbehov – forholdet mellom reelle krenkelsers og formelle vedtak*. Juss-Buss stensilserie nr.61 Universitetet i Oslo
- Riise, Elin og Gislaug Øygarden (1996). «Blod og byråkrati: En undersøkelse av forvaltningens praksis i asylsaker» i *Retfærd* 73
- Rimsten, Eva (2006) «Jag vil bli som Kofi». *Ensamkommande barn i Sverige ur ett rettighetsperspektiv*. Visby: Rådgivningsbyrå för asylsökande och flyktningar
- Ringel, Heini (1997). *Fra mottak til integrering: noen tanker om utfordringer til ansatte i det statelig og kommunale mottaksapparatet for asylsøkere*. Oslo: Noas ark
- Ronge, K. (2001). «Asylsøkeren - den forsømte pasient?» i *Tidsskrift for den Norske Legeforening* 121: 367 - 80
- Rogstad, Jon (1997). *Økonomiske perspektiver på mulighetene for repatriering til Sarajevo og Sanski Most*. Oslo: Flyktningerådet
- Ruud, Line M. (2000). *Enslige mindreårige på asylmottak Oslo*. Uteseksjonens skriftserie; 3/2000. Oslo: Oslo kommune, Uteseksjonen
- Rusten, Hilde (2006). *Making children visible to the immigration administration: A study of the right of the child to participate in Norwegian asylum proceedings*. Masteroppgave. Norsk Senter for Menneskerettigheter/Universitetet i Oslo
- Ruxton, Sandy (2000). *Separated children seeking asylum in Europe: a program for action*. Stockholm: UNHCR Save the Children

- Ryste, Ruth og Berit Sæthern (1990). *Prosjekt: mottak og integrering av flyktninger og asylsøkere i Norge erfaringer fra andre land. Del I: Danmark og Sverige. Del II: Frankrike, Nederland, Storbritannia, Sveits, Tyskland og Østerrike*. Oslo: Kommunaldepartementet
- Rytter, Mikkel (2007). «Giftermål över Gränserne: Arrangerade äktenskap bland Dansk-Pakistanier i Malmö» i Eastmond, M. og L. Åkesson, *Globala Familjer. Transnational Migration og Släktskap*, Göteborg: Gidlunds
- Rädda Barnen (2008). *Barn utan papper, Jag vil bara landa! Rapport från Rädda Barnens projekt Utanpapper.nu, en hjälplinje för barn utan papper*. Stockholm: Rädda Barnen
- Salvesen PL.(1994). «Kirken som asyl» i *Mennesker og rettigheter* 1994; nr. 1.
- Smaadahl, Tove, Helene Hernes og Liv Langberg (2002). «Drømmen om det gode liv» *En rapport om utenlandske kvinner gift med norske menn som måtte søke tilflukt på krisesentrene i 2001*. Oslo: Krisesentersekretariatet
- Sandberg, Kirsten (2004). «Inkorporeringen av FNs barnekonvensjon i norsk rett» i *Kritisk juss*, nr 4/2004.
- Sandberg, Kirsten (2008). «Flyktningbarns rettigheter» i Høstmølingen, Njål, Elin Saga Kjorholt og Kirsten Sandberg (red.) *Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget
- Sandvik, Kristin B. (2003). *Handel med kvinner som menneskerettighetsbrudd: en rettslig analyse av Kvinnekonvensjonens artikkel 6*. Unipub skriftserier nr 51nr 7/2003. Oslo: Institutt for offentlig rett, Universitetet i Oslo Unipub
- Schancke, Vegard (1996). *Alene - mellom sikkerhet og usikkerhet: enslige mindrerårig flyktninger og asylsøkere: historier om bakgrunn, flukt og første tiden i eksil*. Sjøvegan: Psykiatrisk Poliklinikk for Indre Sør-Troms
- Schiratzki, Johanna (2005). *Barnets bästa i ett mångkulturellt Sverige. En rättsvetenskaplig undersökning*. Uppsala: Iustus Förlag
- Schmidt, Garbi m. fl. (2009). *Ændrede familiesammenførselsregler. Hvad har de nye regler betydning for pardannelsesmonstret blandt etniske minoriteter*. SFO 09:28, København: SFI-det nationale forskningscenter for velfærd.
- Schwartz, Jonathan (red.) (1998). «Et midlertidig liv: Bosniske flygtninger i de nordiske lande.» Nord 1998:9, København: Nordisk Ministerråd
- Seeberg, Marie Louise (2007). «Utenfor den nasjonale kroppen: barn/asylsøker», publisert i *Norsk tidsskrift for migrasjonsforskning*, 2007(2)
- Seeberg, Marie Louise (2009). *Små barns hverdager i asylmottak*. NOVA Rapport 14/09
- Seeberg, M.L., Bagge, C.M. & Enger, T.A. (2006). «Småbarn i asylmottak» i *NorgesBarnevern*, 83(3):19-29
- Seeberg, M. L. & Bagge, C. M & Enger, T. A. (2009). «No Place: Small Children in Norwegian Asylum-Seeker Reception Centres» i *Childhood*, 2009(3): 395–411
- van Selm, Karin, David Lackland Sam og Jan Pieter Van Oudenhoven (1997). «Life satisfaction and competence of Bosnian refugees in Norway» i *Scandinavian Journal of Psychology*, 38(2):143-149 1997
- Sicakkan, Hakan G. (2004). «The Modern State, the Citizen and the Perilous Refugee» i *Journal of Human Rights* 3(4): 445-463.
- Sicakkan, Hakan G. (2008a). *Do Our Citizenship Requirements Impede the Protection of Political Asylum Seekers?: A Comparative Analysis of European Practices*. New York: Edwin Mellen Press.
- Sicakkan, Hakan G. (2008b). «Political Asylum and Sovereignty Sharing in Europe» i *Government and Opposition*, 43:2, pp. 206–229.
- Sicakkan, Hakan G. (2008c). «Political Asylum and the Multi-Level, Plural Forms of Sovereignty in Europe» i *Eurosphere Online Paper Series No. 7/2008*. Bergen: Eurosphere Consortium.

- Siim, Birte og Hege Skjeie (2008). «Tracks, intersections and dead ends Multicultural challenges to state feminism in Denmark and Norway» i *Ethnicities*, Vol. 8, No. 3, 322-344 (2008)
- Skaar, Elin, Terje Einarsen and Vigdis Vevstad (2006). *The New Asylum Dilemma: Refugee, War Criminal or Terrorist?* Bergen: Chr. Michelsen Institute
- Skilbrei, May-Len (2008). «Rettslig håndtering av prostitusjon og menneskehandel i Norge» i Holmström, Charlotta og May-Len Skilbrei, (red.), *Prostitution i Norden*. Forskningsrapport, TemaNord-rapport
- Skilbrei, May-Lene, Marianne Tveit og Anette Brunovskis (2006). *Afrikanske drømmer på europeiske gater. Nigerianske kvinner i prostitusjon i Norge*. Fafo-rapport 525/2006
- Skilbrei, May-Len og Irina Polyakova (2006). «My life is too short; I want to live now». *Kvinner fra Øst-Europa forteller om veien til og livet i prostitusjon i Norge*. Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Oslo: Universitetet i Oslo
- Skilbrei, May-Len og Marianne Tveit (2007). *Facing return. Perceptions of Repatriation among Nigerian Women in Prostitution in Norway*, Fafo report 2007:01. Fafo: Oslo
- Skilbrei, May-Len and Marianne Tveit (2008). «Defining Trafficking Through Empirical Work. Blurred Boundaries and their Consequences» i *Gender, Technology and Development* 12(1): 9-30
- Skogøy, Elin (2008). *Rapport om vold mot kvinner i asylmottak i Norge*. Oslo: Amnesty International Norge.
- Slemmen, Janne Iren (2008). *Kriminalisering av sexkjøp: bekjempelse av prostitusjon og menneskehandel*. Mastergradsoppgave i rettsvitenskap, Tromsø: Universitetet i Tromsø
- Slotsvik, Hanne M.(1997). *Vergeordningen og enslige mindreårige asylsøkere*. Hovedoppgave ved Institutt for privatrett, Oslo: Universitetet i Oslo
- Smeby, Sheela (2009). *Kvinner utsatt for menneskehandel i Norge: fremmer regelverket ofrenes rettsstilling?* Masteroppgave i retts sosiologi, Oslo: Universitetet i Oslo
- Smith, Terry (2003). *Separated children in Europe: policies and practices In European Union member states. A comparative analysis*. København: Save the Children
- Solberg, Atle (1997). *Enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere: en kunnskapsstatus*. Bergen: SEFOS
- Solheim, Jorun (1990). «Her har du ditt liv»: *asylmottak som sosial system*. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet
- Sommerfeldt A. (1993). «Kirkens syn på asylretten for politiske flyktninger» i *Kritisk Juss*, 1993; nr. 4.
- Stang, Elisabeth Gording (2008). *Barn, tortur og retur: den rettslige betydningen av barnespesifikk tortur, umenneskelig og nedverdiggende behandling i asylsaker, herunder barns returvern*. Institutt for offentlig retts skriftserie nr. 4/2008. Institutt for offentlig rett, Universitetet i Oslo
- Stang, Elisabeth Gording (2009). «Rett til returvern og rehabilitering etter FNs barnekonvensjon for mindreårige asylsøkere utsatt for tortur, umenneskelig eller nedverdiggende behandling» i *KonturTidskrift* Oslo: NAKMI
- Stang, Elisabeth Gording (2007). *Det er barnets sak: barnets rettsstilling i sak om hjelpetiltak etter barnevernloven § 4-4*. Oslo: Universitetsforlaget
- Statens offentlige utredningar (2006). *Asylsøkande barn med oppgivenessymptom – trauma, kultur, asylprocess* SOU:2006:49
- Statskonsult (2002). *Raskere asylbehandling og bosetting*. Statskonsult rapport 2002:2. Oslo: Statskonsult
- Statskonsult (2007a). *Evaluering av Politiets Utlendingsenhet*. Statskonsult rapport 2007:26. Oslo: Statskonsult
- Statskonsult (2007b). *Effektiv og målrettet informasjon og kommunikasjon med innvandrergupper*. Statskonsult rapport 2007:01

- Steen-Johnsen, Kari og Hilde Lidén (2009). *Evaluering av handlingsplanen mot tvangsektenskap. Første delrapport, juni 2009*. ISF-rapport 2009:9
- Stefansen, Anders Hol (1997). *Repatrierings nostalgi: forestillinger om hjem, hjemland og tilbakevending blandt bosniske flyktninger i Danmark*. Trondheim: SINTEF
- Stene, Bodil Leira (2005). *Veien tilbake fra Norge til Albania: en kriminologisk studie om albanske kvinner som er ofre for menneskehandel*. Masteroppgave i kriminologi - Universitetet i Oslo
- Stenvoll, Dag (2002). «From Russia with Love? News Coverage of Cross-Border Prostitution in Northern Norway 1990-2001» i *European Journal of Women's Studies* Vol. 9 (2): 143-162
- Storhaug, Hege (2003). *Feminin integrering: utfordringer i et fleretnisk samfunn*. Oslo: Human Rights Service.
- Storhaug, Hege (2006). *Men størst av alt er friheten: om innvandringens konsekvenser*. Oslo: Kagge
- Strand, Arne m.fl. (2008). *Return with Dignity, Return to What? Review of the Voluntary Return Programme to Afghanistan*. Oslo: Christian Michelsens Institute
- Strand, Tove (1989). *Statelige mottak av asylsøkere: mottakssystemet, som en del av samfunns-systemet, eller på sida?: ei utredning om asylsøkere, statelig mottak og eksisterende lov og regelverk*. Oslo: Kommunaldepartementet
- Suhrke, Astri og Svein Gjerdåker (eds.) (1993). *Dagens folkevandringer. Berører de oss?* Bergen/ Oslo: CMI/ Cappelen
- Suhrke, Astri and Michael Barutciski (2002). «Lessons from the Kosovo refugee crisis: Innovations in protection and burden-sharing» i Barutciski, Michael (eds.) *Global changes in asylum regimes*. Houndmills: Palgrave Macmillan
- Svensson, Jan (red.) (1999). *Man ved ikke, hvor man flygter hen ...: en bog om unge, der flygter alene*. København: Borgen
- Sverdrup, Tone (1984). *Kvinnerettslige arbeidsnotater. Nr.31 Lovvern for arbeidstakere i private hjem*. Kvinneretten, Oslo: Universitetet i Oslo
- Sveaass, N. (2000). *Restructuring meaning after uprooting and violence. Psychosocial interventions in refugee receiving and in post-conflict societies*. Dissertation for the degree of Dr. Psychol. Faculty of Social Science. University of Oslo, Oslo
- Sveaass, N. og E. Hauff (red.) (1997). *Flukt og fremtid: psykososialt arbeid og terapi med flyktninger*. Oslo: ad Notam Gyldendal
- Sveaass, N. (2005). «Med frykt og forventninger i bagasjen» i *Tidsskrift for Psykisk Helsearbeid*. 3. 222-238.
- Sætre, Marianne (2000). *Grenseoverskridende kjønnshandel i Oslo*, Strategisk analyse 20/2000. Etterrettingsseksjonen, Oslo Politidistrikt
- Tamas, Gellert (2009). *De apatiske. Om makt, myter och manipulation*. Stockholm: Natur & Kultur
- Taranger, Billy (1993). «Kirkeasyl – en nødvendighet også i Norge i dag» i *Kritisk Juss* 1993 nr.4. Rettspolitisk forening.
- Tinnesand, Svein Arne (2008). Mot en human flyktningspolitikk. *Kritisk Juss* (34), 148-154
- Tjore, Gro (2002). «Norwegian Refugee Policy» i *Migration* no. 36-38 pp.193-218
- Thorsen, Lotte Rustad, Stian Lied og Reid J. Stene: *Kriminalitet og rettsvesen 2009*, SSB 2009
- Tolonen, Paula (2008). «Irregulære migranter – de papirløse» i *Kritisk Juss* 2/2008
- Tsuda, Ayako (1994). *Barn og unge i statlig mottak*. Oslo: Utlendingsdirektoratet
- Tveit, Marianne og May-Len Skilbrei (2008), «Kunnskap om prostitusjon og menneskehandel i Norge» i Holmström, Charlotta og May-Len Skilbrei (red.), *Prostitution i Norden*. Forskningsrapport, TemaNord-rapport
- Tveiten Oddgeir (1998). *Ny dagsorden i støpeformen: Medienedslag i norsk flyktningspolitikk*, rapport UiB/media

- Tyldum, Guri, Marianne Tveit og Anette Brunovskis (2005). *Taking Stock. A review of the existing research on trafficking for sexual exploitation*. Fafo-report 493/2005. Oslo: Fafo
- Tyldum, Guri og Marianne Tveit (2008). *Someone who cares. A study of vulnerability and risk in marriage migration from Russia and Thailand to Norway*. Fafo-report 2008:26. Oslo: Fafo
- UNHCR, (2003). *Sexual and gender-based violence against refugees, returnees and internally displaced persons. Guidelines for prevention and response*
- Urstad, Birgit (1995). *Det norske Flyktingeråd og relasjonene til ulike omgivelser: en studie av Det norske Flyktingeråds utforming og iverksettning av en helhetlig flyktingepolitikk*. Hovedoppgave i statsvitenskap. Oslo: Universitetet i Oslo
- Utlendingsdirektoratet (1996). *Konferansen om enslige mindreårige asylsøkere (27-28 november 1996: Hønefoss): sammendrag av diverse foredrag*. Oslo: Utlendingsdirektoratet
- Utlendingsdirektoratet (2003b). *Lengeværende i mottak*. Rapport fra en arbeidsgruppe i Utlendingsdirektoratet (10 april). Oslo: Utlendingsdirektoratet
- Utlendingsdirektoratet (2003b). *Underholdskravet i utlendingsforskriften § 25 fjerde ledd – en evaluering av endringen innført i mai 2003*. Utlendingsdirektoratet.
- Utlendingsdirektoratet (2005). *Kommuner med asylmottak: utfordringer og mulige løsninger*. Oslo: Utlendingsdirektoratet
- Utlendingsdirektoratet (2006a). *Barnets beste og regulert innvandring – en motsetning? Bakgrunnsnotat til UDIs vårkonferanse 2006*. Oslo: Utlendingsdirektoratet
- Utlendingsdirektoratet (2006b). «Utredning av au pair ordningen». UDI-notat 2006. Oslo: Utlendingsdirektoratet
- Utlendingsdirektoratet (2008). *Asylmottak gjennom 20 år: artikkelsamling fra Mottakskonferansen 2008*
- Utlendingsdirektoratet. Regionkontor Vest (2001). «Gårsdagens mottak - dagens utfordringer»: en helhetlig tilnærming til vanskelige saker i mottak og forslag til tiltak
- Utenriksdepartementet (2009). *Utenriksdepartementets tiltak mot menneskehandel under Regjeringens handlingsplan*. Rapport om innsatsen i 2008 fra UD's Seksjon for globale initiativ og likestilling, Avdeling for FN, fred og humanitære spørsmål
- Utrikesdepartementet (2004). *Mottagandet av barn från annat land som kommer till Sverige utan medföljande legal vårdnadshavare (s.k. ensamkommande barn)* Stockholm: Fritzes, 2004:054
- Utsigt, Susanne: «Vi bor ikke egentlig her...» - flyktingers identitet: kontinuitet eller endring. Trondheim: SINTEF/IFIM
- Valenta, Marko (2001). *Asylsøkerbarns opplevelser og mestring av hverdagsoppgaver*. Trondheim: NTNU
- Valenta, Marko (2009). *Asylsøkerbarns rett til skole. Kartlegging av skoletilbudet til asylsøkerbarn*. Rapport NTNU samfunnsforskning AS. Trondheim: NTNU
- Valenta, Marko og Berit Berg (2003). *Tilbakevendning – Evaluering av tilbakevendingsordningen for flyktinger*. Trondheim: SINTEF
- Varvin, Sverre (2003). *Flukt og eksil: traume, identitet og mestring*. Oslo: Universitetsforlaget
- Varvin, Sverre (2008). *Flyktingpasienten*. Oslo: Universitetsforlaget
- Vedi, Camilla og Ruth Lagos (1993). *Når kommunikasjonen bryter sammen: om flyktingers erfaringer med det kommunale mottaksapparatet*. FLY-prosjektet rapport
- Vedsted-Hansen, Jens, Kim U. Kjær, Terje Einarsen og Janina Dacyl (1999). *Midlertidigt asyl i Norden*, Nord 1999:3
- Veer, G., van der (1994) *Rådgivning og terapi med flyktinger. Psykologiske problemer hos ofre for krig, tortur og undertrykkelse*. Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Vetvik, E og Omland Torunn (1997). *Kirkefering med kirkeasyl*. Rapportserie fra Stiftelsen kirkeforskning Nr. 4. Trondheim: Tapir forlag
- Vevstad, Vigdis (2006). *Utvikling av et felles europeisk asylsystem. Jus og Politikk*. Oslo: Universitetsforlaget

- Viggen, Marit, Eli Kristiansen og John Nonseid (2009). *Mens de venter... En kartlegging av informasjon til beboere i asylmottak*. Difi rapport 2009:7. Oslo: Difi - Direktoratet for forvaltning og IKT
- Vinden, Bjørn (2009). «Mot en ny mer samordnet EU-politikk om innvandring: 'Festning Europa' eller vekt på menneskerett og likebehandling?» i *Velferd - Magasinet for arbeid, velferd og helse*, 98(2):32-33
- Vitus, Kathrine og Lidén, Hilde (forthcoming). «The status of the asylum-seeking child in Norway and Denmark – comparing discourses, politics and practices.» Submitted to *Journal of Refugee Studies*
- Wanberg, Rune og Berit berg (1992). *Hvem er det som har ansvaret for meg her? : styringsforhold og målrealisering ved statlige asylmottak*. Utlendingsdirektoratets rapportserie
- Watters, Charles (2008). *Refugee Children. Towards the next horizon*. London: Routledge
- Wikan, Unni (2002). *Generous Betrayal. Politics of Culture in the New Europe*. Chicago and London: The University of Chicago Press
- Wold, Hinke (2002). «Stemmer i diaspora»: en komparativ studie av enslige mindreårige asylsøkere i Norge og Nederland. HiO-hovedfagsrapport, Oslo: Høgskolen i Oslo, Avdeling for lærerutdanning
- Woytuko, Stephani Ann og Ove Kristofersen (1989). *Asylsøkerbarn i grenseland: intervju med 25 familier*. Oslo: Redd barna
- Wyller, Heidi (2008). «Tvangsfravikelse av plass i asylmottak – en krenkelse av EMK artikkel 3?» i *Kritisk Juss* (34), 251-257
- Zhang, Li-Chiung (2008). *Sizing the irregular residents population in Norway*. Oslo: Statistisk Sentralbyrå/Utlendingsdirektoratet
- Øien, Cecilie (2009). *On equal terms? An evaluation of the Norwegian au pair scheme*. Fafo-report 2009:29. Oslo: Fafo
- Åberg-Eik Anette. «Det viktigaste ar att du ar manniska» - Identitet och generationsrelationer bland bosnier i norsk exil. SINTEF/IFIM Trondheim
- Ålund, Aleksandra (red.)(1998). *Mot ett normalt liv: Bosniska flyktingar i Norden*. Nord, 1998:7, København: Nordisk Ministerråd
- Aarset, Monica Five, Hilde Lidén og Idunn Seland (2008). *Ungdom med innvandrerbakgrunn. Verdier, normdannelse og livsvalg – en kunnskapsstatus*. IMDi-rapport 10-2008. Oslo: Integrerings- og mangfoldsdirektoratet

Nettsider:

- «Overføringsflyktinger»: <http://www.udi.no/templates/Tema.aspx?id=3069> , lest 14 september
- «Økt fokus på proformaekteskap»: <http://www.udi.no/templates/Page.aspx?id=9187>, lest 20. oktober 2009
- «Proformaekteskap»: <http://www.udi.no/templates/Tema.aspx?id=9565>, lest 20. oktober 2009
- «Project description: Immigration policy and intimate Citizenship»
<http://ugle.svf.uib.no/sosio/filer/2270.pdf> , lest 20. oktober 2009
- «Seksuell orientering og asyl»: <http://www.llh.no/filestore/InfoskrivomLHBTogasyl.pdf>, lest 20. oktober 2009
- «Sima-saken»: <http://www.llh.no/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=392>, lest 20. oktober 2009
- «Likeverd 2008»: <http://www.seif.no/likeverd/2008/>, lest 20. oktober 2009

Institutt for samfunnsforskning

Rapport 2010:2

<i>Forfatter/Author</i> Jan-Paul Brekke, Monica Five Aarset, Hilde Lidén og Kristian Andenæs
<i>Tittel/Title</i> Innvandring og flukt til Norge - En kunnskaps gjennomgang
Denne studien er en gjennomgang av forsknings- og utredningsarbeid gjort på temaer knyttet til migrasjon, innvandring og flukt til Norge de siste tjue årene. Disse temaene avgrenses mot studier av integrasjon og flerkultur som tradisjonelt har fått større oppmerksomhet i Norge. Arbeidsmigrasjon holdes også utenfor i denne omgang. Alle studier som forholdt seg til migrasjon før opphold var innvilget har falt innenfor studien. I tillegg har irregulær innvandring og returrelaterte spørsmål fått en plass.   Rapporten tar utgangspunkt i forholdet mellom felt, forskning og politikk. Dette grepet gjør det mulig å beskrive tre utviklingsforløp som i varierende grad har vært tilpasset hverandre.   Kontroll og opplevelse er to nøkkelord som knyttes til de to hovedaktørene i migrasjonsfeltet: migranter/flyktingene selv og nasjonale myndigheter. Men, det finnes også en rekke andre aktører som påvirker hvordan migrasjonen spiller seg ut, slik som andre land, EU-organer, frivillige organisasjoner og lokale myndigheter.   Innsamlingen av litteraturen tok utgangspunkt i norske og internasjonale databaser. Resultatene fra søkene ble forelagt nøkkelinformanter blant forskere og offentlig ansatte. På grunnlag av dette materialet foretok vi en tematisk gruppering. Temaene ble så organisert slik at overordnede studier fikk innlede, fulgt av en sekvensiell gjennomgang av kontroll og grensepassering, temaer knyttet til asylperioden og returproblematikk. Som et haleheng har studier knyttet til andre innvandringskategorier (irregulære, kulturutveksling (au pairer) og internasjonale studenter) fått plass. Rapporten gir også en kort beskrivelse av noen av forskningsmiljøene som har produsert kunnskap om innvandring og flukt i denne perioden.   Sammenligningen av utviklingen på bakken, i politikken og i forskningen brakte frem flere kjennetegn som kan ha nytte for senere aktivitet på feltet: Norske myndigheter har stått sentralt i å drive frem forskningen på migrasjonsfeltet i Norge, det har vært få tunge satsinger på feltet, og en mangel på feltoverskridende og helhetlige studier. Det samme gjelder tverrfaglige og komparative studier. Videre har det vært et sterkt fokus på Norge. Nasjonalstaten utgjør rammen i de fleste studiene. Det var også gjort færre juridiske studier på migrasjonsfeltet i Norge enn man kanskje skulle forvente. Vi fant at kunnskapen om betydningen for Norge av de omfattende endringene i rammene for innvandring og flukt i Europa var begrenset. Et annet funn var at familieinnvandring fremstår som et område der forholdet mellom migrasjon og integrasjon med hell kan studeres. Vi fant også at norsk praksis når det gjelder tvangsreturer av personer uten opphold ikke var studert. Den tidvis sterke variasjonen i asylankomster er lite forstått til tross for store konsekvenser for forvaltning og politisk ledelse på feltet. Dette kom klart frem i vårt materiale. Splittelsen av innvandring, integrasjon og arbeidsspørsmål på tre departement fra 2009 kan gjøre veien frem til overgripende migrasjonsstudier lenger. De tre områdene er tett koplet sammen i virkeligheten, i forskningen og i politikken. Her ligger det en utfordring til akademia og norske myndigheter.
<i>Emneord</i> Innvandring, flukt, politikk, kunnskap, familie, asyl, irregulære, retur, forskning
<i>Research on Migration to Norway – A review</i> In this study we review the research done on migration, immigration and forced migration to Norway over the past twenty years. These topics are distinguished from those of integration and ethnic relations, both

areas that have received more attention in Norway than migration.

The report uses the development in the migration itself, in the research on migration and in migration policies as points of departure. This angle opens for a description and analysis of three separate but intertwined tracks.

Control and subjective experience are two key concepts relating to the two key sets of actors in the field of migration: The emigrants and refugees themselves and national authorities. There are of course a series of additional important actors that influence how the migration develops, such as other countries, EU organisations, NGOs and local authorities.

The data consists of research done on migration relating to Norway found through searches made in data bases. The results were then reviewed by key informants within the research community and among civil servants in the migration field. Topics and headings were organised with overarching contributions first, then studies on control regimes were followed by topics like reception conditions, repatriation and return. We have also included studies on other groups of immigrants like irregular migrants, au-pairs and international students.

By comparing the three tracks of developments; in the field, in research and in policy, a list of characteristics of Norwegian migration research was identified. Among these were: Research in this area has been strongly policy-driven. There have been few major and long lasting research programs in the field of migration. There is a need for more comparative and cross disciplinary studies. The research has been marked by a focus on Norway. Few studies have been conducted within the field of law. There is a limited number of studies that on the topic of the EU-harmonisation in the field of migration and the implication of this process for Norway. Family-related immigration was found to be an interesting focal point for studies on the relation between migration and integration. We found no studies on the Norwegian practice when it comes to forced returns. Dynamics in the arrival of asylum seekers are poorly understood. In 2009 the fields of labour immigration, integration and migration were separated and left up to three different ministries. This split may make it even more challenging to study questions crossing the boundaries of these closely related fields

Index terms

Migration, immigration, refugees, asylum seekers, policy, research, family, irregular, return